

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ BİLİM DALI

İSTANBUL TÜRK OCAĞI'NIN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ
(1912-1931)

HAZIRLAYAN
Uğur BOZKURT

VAN-2016

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ BİLİM DALI**

**İSTANBUL TÜRK OCAĞI'NIN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ
(1912-1931)**

**HAZIRLAYAN
Uğur BOZKURT**

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet PINAR**

Bu tez 2015-SOB-YL039 nolu proje kapsamında YYÜ BAP tarafından maddi olarak desteklenmiştir.

VAN-2016

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından **TARİH ANABİLİM DALI, TÜRKİYE CUMHURİYETİ BİLİM DALI**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. M. Salih MERCAN

İmza:

ÜYE (Danışman) : Yrd. Doç. Dr. Mehmet PINAR

İmza:

ÜYE : Yrd. Doç. Dr. Güneş ŞAHİN

İmza:

ÜYE :

İmza:

ÜYE :

İmza:

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

17/03/2016

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türk Modernleşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Türkçülük akımı XIX. yüzyılda gelişen siyasî, sosyal, kültürel ve iktisadî faktörlere bağlı olarak gelişmiştir. Türk Ocakları ise Türkçülük akımının zamanla bir ideoloji haline geldiği ortamda meydana gelmiştir. Türk Ocakları, Osmanlı Devleti'nin dağılışa geçtiği son yılları ile Milli Mücadele döneminde ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde fikir ve toplum hayatını önemli ölçüde şekillendiren bir kültür kuruluşu olarak nitelendirilebilir.

1912'de kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içinde yurt genelinde yayılmış şubelerinde gösterdiği sosyal ve kültürel faaliyetler neticesinde Türk toplumunda uyanışın, kendine gelişin ve benliğini tanıyışın öncüsü olmuştur.

Türkçülük hareketinin gelişiminde etkin rol üstlenen Türk Ocakları üzerine genel çalışmalar yapıldığı biliniyorsa da, Türk Ocakları şubeleri ve bunların tasfiye süreci gelişmeleri ile ilgili olarak yerel düzeyde yeterince çalışma yapılmadığı söylenebilir. Özellikle Türk Ocakları arasında önemli bir konumu teşkil eden İstanbul Türk Ocağı bunlar arasında sayılabilir. İstanbul Türk Ocağı'nın tarihsel süreçte önemli bir yere sahip olması ve üstlendiği faaliyet sahasının genişliği bizim bu çalışmayı yapmamızın amaçlarından biridir.

İstanbul Türk Ocağı'nın bir özelliği de Türk Ocakları'nın doğup gelişmesinde ve Anadolu'nun hemen her köşesinde bu ocakların yaygınlaşmasına örnek olmasıdır. Diğer yandan Milli Mücadele döneminin her evresinde Anadolu'nun kurtuluşu için gerek maddi gerekse de manevi desteğini her aşamada gösteren yine bu kültür ocağı olmuştur. O dönemde Anadolu'nun kurtuluşu için asker dahi yetiştiren bu Ocağın faaliyetlerini engellemek amacıyla başta İngilizler olmak üzere İtilaf Devletleri bütün imkânlarını seferber etmiş ve İstanbul Türk Ocağı'nın iki defa kapanmasına sebep olan süreç başlamıştır.

İstanbul'un işgalinden hemen sonra İngiliz askerleri tarafından İstanbul Türk Ocağı basılmış, Ocağın üyeleri derdest edilmiş, faaliyet göstermesi ve faaliyetleri durdurulmuştur. Bu esnada Ocağın bütün kayıtları yakılarak yeniden kurulmaması için

harap bir halde bırakılmıştır. İstanbul Türk Ocağı'nın böyle bir tahrip sürecinden geçmiş olması var olan kaynaklarının da yok olması anlamına geldiğinden çalışma esnasında yaşadığımız güçlükler arasında gösterilebilir. Ancak erken Cumhuriyet döneminde önemli bir konuma sahip olan İstanbul Türk Ocağı'nı Yüksek Lisans Tez konusu seçerek sahadaki boşluğu doldurmaya çalıştık.

Çalışmamızın büyük bir bölümünde dönemsel bir basın taraması yapılmıştır. Arşivlerden edindiğimiz gazetelerden konumuz ile ilgili hemen her belge kullanılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan konu ile ilgili telif eserler olabildiğince gözden geçirilmiştir. Kuşkusuz bu süreç zorlu bir süreç olmuştur. Kaynak kısmında göze çarpabilecek eksikliklerin İstanbul Türk Ocağı'na ait kaynak bulma sıkıntıları olarak değerlendirilmesi uygun olacağı kanaatindeyiz. Bizim çalışmamızın ardından yapılacak çalışmalar hiç şüphesiz olabilecek eksiklikleri tamamlama açısından yol gösterici olacaktır.

Bu çalışmayı yaparken yardımlarını esirgemeyen, sorularıma sabırla yanıt verip beni yönlendiren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Pınar'a, aynı zamanda çalışmalarımı titizlikle inceleyip hatalarımı düzelten saygı değer hocam Yrd. Doç. Dr. Güneş Şahin'e ve Yüksek Lisans Tez Projesi olarak çalışmamızı destekleyen Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	7
TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	7
1. Türk ve Türkçülük Kavramları	7
2. Türk Tarihinde Milliyetçilik	9
2.1. Millet Kavramı.....	10
2.2. Milliyetçilik Kavramı.....	12
3. Türkçülük Hareketleri	14
4. Türk Ocaklarının Kurulmasına Zemin Hazırlayan Milliyetçi Dernekler.....	20
4.1. Türk Derneği.....	21
4.2. Genç Kalemler Hareketi.....	26
4.3. Türk Yurdu Derneği.....	27
4.4. Türk Bilgi Derneği.....	30
4.5. Türk Gücü Derneği	31
4.6. Halka Doğru Cemiyeti	32
II. BÖLÜM	33
İSTANBUL TÜRK OCAĞI	33
1. İstanbul Türk Ocağı'nın Kuruluşuna Zemin Hazırlayan Faktörler	33
2. İstanbul Türk Ocağı'nın Kuruluşu	34
3. Ocağın Misyonu ve Vizyonu	39
4. İstanbul Türk Ocağı'nın Teşkilatlanması.....	43
5. Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi'nde İstanbul Türk Ocağı.....	48

6. Cumhuriyet Dönemi İstanbul Türk Ocağı.....	52
III. BÖLÜM	55
İSTANBUL TÜRK OCAĞI'NIN FAALİYETLERİ.....	55
1. Fiili Olarak Yürütülen Faaliyetler.....	55
1.1. Konferanslar, Musahabeler ve Müsamereleler	56
1.2. Toplantılar.....	71
1.3. Balolar, Konserler ve Musiki Faaliyetleri.....	73
1.4. Ziyafetler, Kutlamalar ve Anma Merasimleri.....	80
2. Eğitim Faaliyetleri	86
2.1. Dersler, Kurslar ve Okullar	86
2.2. Kütüphaneler ve Okuma Salonları.....	89
2.3. Öğrenci Yardımları	92
2.4. Yayın Faaliyetleri.....	93
3. Kültürel ve Sosyal Faaliyetler.....	96
3.1. Sinema ve Tiyatro Faaliyetleri.....	97
3.2. Radyo Faaliyeti	97
3.3. Müzeler ve Sergiler.....	98
3.4. Sportif Faaliyetler	100
3.5. Yapılan Sanat Eserleri.....	103
3.6. Köycülük Faaliyetleri.....	104
4. Diğer Faaliyetler	104
4.1. Sağlık Faaliyetleri	104
4.2. Nikâh İşlemleri.....	106
4.3. Yapılan Geziler	106
4.4. İktisadi Faaliyetler.....	107
4.5. Koleksiyonlar	111
İSTANBUL TÜRK OCAĞI'NIN KAPATILMASI.....	113

SONUÇ	126
KAYNAKLAR	129
EKLER.....	139

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser.

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez.

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Bkz.: Bakınız.

C. : Cilt.

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

ev. : Çeviren

SBF: Sosyal Bilimler Fakültesi

SCF: Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası

s. : Sayfa

S. : Sayı

TİTE: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü

ÖZET

Bu çalışmada İstanbul Türk Ocağı'nın kuruluşu ve faaliyetlerinin neler olduğu araştırılmıştır. Türk Ocakları'nın doğduğu yer olan İstanbul Türk Ocağı'nın yapmış olduğu faaliyetler dönemin şartları çerçevesinde tarihsel empati kurularak anlatılmaya çalışılmıştır. Türkçülük akımı ile hemen hemen yaşıt olan İstanbul Türk Ocağı, anlatılmadan önce Türkçülük konusunda niteleyebileceğimiz bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır.

İstanbul Türk Ocağı'nın yapmış olduğu faaliyetler alt başlıklar halinde anlatılmıştır. Sıkıntılı bir döneme rastlayan ve uygulanması zor olan faaliyetlerden başlayarak Erken Cumhuriyet döneminde ilk defa yapılmış olan yenilikler vurgulanmıştır. Ocağın yapmış olduğu faaliyetlerin arka planda kalmaması için titizlikle konu ele alınmıştır.

İstanbul Türk Ocağı'nın Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı dönemlerinde yapmış oldukları faaliyetler anlatılmıştır. Özellikle Mütareke döneminde yapmış oldukları faaliyetler ile Milli Mücadele'deki etkin rolü ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Milli Mücadele'de yapmış oldukları faaliyetler İtilaf devletlerini, İstanbul Türk Ocağı'nın faaliyetlerini durdurmaya sevk etmiştir. Bundan dolayı İstanbul Türk Ocağı kapatılmıştır. Mütareke döneminde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e destek vermiştir. Cumhuriyet döneminde İnkılapların gerçekleşmesinde önemli bir misyon üstlenmiştir. Çalışmamızda bu konuda detaylı örnekler verilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde bir kültür kurumu olarak ortaya çıkmış olan bu dernek siyasetten uzak olmaya çalışmıştır. Ancak dönemin şartları siyasi olaylardan uzak kalmasına engel olmuştur. Türk Ocakları'nın 10 Nisan 1931'de feshedilmesi ile birlikte İstanbul Türk Ocağı da kapatılarak Ocağın, alacak, borç, menkul ve gayr-i menkulleri CHF'na devredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk, Türkçülük, Milliyetçilik, Türk Ocakları, İstanbul Türk Ocağı.

SUMMARY

The establishment and activities of İstanbul Türk Ocağı (Turkish Nationalist Association) is discussed in this study. Being the place of origin of all Türk Ocakları, the İstanbul Türk Ocağı and its activities was attempted to be cited with historical empathy. Before mentioning the İstanbul Türk Ocağı, which is almost as old as the Turkism movement, one can see that information on Turkism was mentioned.

The activities of İstanbul Türk Ocağı is explained in sub-titles. The innovations of the Republic Period are emphasized starting from the troublesome times and activities which were quite difficult to implement. The subject has been approached in a precise manner to serve the purpose of revealing all activities of the association.

The services of the İstanbul Türk Ocağı during the Balkan Wars and WWI are illuminated. Their services during the Armistice period and active role in the War of Independence are brought into the forefront. Its services during the War of Independence has motivated the Entente States to stop the activities of İstanbul Türk Ocağı. Thus, the İstanbul Türk Ocağı was closed down. It has supported Ghazi Mustafa Kemal Atatürk during the Armistice period. It has also undertaken a significant role in actualizing the Reforms of the Republic Period. Our study provides extensive examples regarding this subject.

Having emerged as a culture foundation during the final period of the Ottoman Empire, the association has always tried to keep away from politics. However, the political circumstances of the period has interfered with this plan. With the abolishment of the Türk Ocakları on April 10, 1931, the İstanbul Türk Ocağı was closed down and its liens, debts, movable and real estate property have been assigned to the CHF.

Key words: Turk, Turkism, Nationalism, Türk Ocakları, İstanbul Türk Ocağı

GİRİŞ

Türk modernleşmesinin temel dinamiklerinden biri olan milliyetçilik, imparatorluk yapısından ulus-devlet sürecine geçişte, Türk toplumunun ve Türkiye Cumhuriyeti'nin inşa serüveninde etkin bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Türk milliyetçiliğinin modernleşme serüveninde, hangi aşamalardan geçtiğini ve nasıl bir karakter yapısına sahip olduğunu incelemek önemlidir. Genel bir bakış açısıyla küreselleşmeye tepki olarak XXI. yüzyılın meselesi gibi görünse de, günümüzde kamuoyunun ve akademik dünyanın gündemini belirleyen kimlik tartışmalarının özelinde ve şuuraltında yatan etkenler, erken Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan milliyetçi politikalarda ve Türk kimliğinin oluşum sürecinde saklıdır¹.

Fransız İhtilali'nden sonra bütün dünyada hızla yayılmaya başlayan milliyetçilik fikri, çok uluslu yapılara sahip imparatorlukları derinden etkilemiştir. İçinde Türk, Arap, Kürt, Arnavut Rum, gibi birçok farklı unsurları barındıran Osmanlı İmparatorluğu da milliyetçilik akımlarından en çok etkilenen devletlerden birisi olmuştur². Milliyet duygusu bir toplumda ortaya çıktıktan sonra çevredeki toplumlara da kolaylıkla yayılmıştır. Bu duygu ortaya çıktığı toplumda yardımlaşma, fedakârlık ve savaşma hislerini arttırarak ahlakta, dilde, edebiyatta, iktisatta ve siyasette yükselmelere sebep olmuştur. Bu yönüyle çevre toplumlara rol model oluşturduğu için etkileşim kaçınılmaz olmuştur.³

Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin yönettiği topraklarda ilk milliyetçilik hareketleri, Balkanlarda Hristiyan unsurlar arasında görülmüştür. Vatan, millet, hürriyet ve eşitlik gibi kavramlar, klasik Osmanlı sistemini sarsmış, Batılı ülkelerin de yönlendirmeleri ile Hristiyan unsurlar arasında milliyetçilik ve ayrılıkçılık hareketleri görülmüş, çözülme ilk olarak bu unsurlardan başlamıştır. Osmanlı'nın Romanya'yı,

¹ Yusuf Ziya Bölükbaşı-Gökberk Yücel, “*Cumhuriyetin Ötekisi Olarak Geleneksel Milliyetçilik ve Türk Ocakları'nın Kapatılması*”, **Akademik Bakış Dergisi**, S. 26, İstanbul 2011, s. 2.

² Mehmet Tahir Acet, Ziya Gökalp'te Din ve Milliyetçilik, (Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2014, s. 2.

³ Ziya Gökalp, **Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**, Hazırlayan: Osman Karatay, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, s. 11-12.

Karadağ'ı, Yunanistan'ı, Bulgaristan'ı, Sisam'ı, Girit adalarını ve en son da Rumeli'yi kaybetmesine yol açan, bu topraklarda gelişen milliyetçilik hareketleri olmuştur⁴.

Osmanlı Devleti, özellikle Yunan isyanı ve bunun ardından İmparatorluktaki diğer Gayrimüslim halkların da ayrılıkçı hareketleri ile yapısal sarsıntı geçirmeye başlayınca, bir takım tedbirler alma gereği duymuştur. Tanzimat ve Islahat fermanları ilan edilerek tebaanın eşitliği vurgulanmak istenmiştir. Ardından da Genç Osmanlıların düşünsel temellerini yansıttıkları “Osmanlıcılık” düşüncesine bel bağlanmıştır. Bu düşüncenin neticesi olarak Meşrutiyet ilan edilmiştir⁵.

II. Meşrutiyet devri Türk aydınları, çatışan şu üç ideoloji arasında ayrılmıştır: Batıyla kaynaşmayı ve çok ‘milletli’ Osmanlı İmparatorluğu’nun din ve ırk farkı gözetmeksizin tüm vatandaşlara eşit haklar verilmesi suretiyle kurtarılmasını öneren Tanzimat devri liberalizmi (Osmanlıcılık); Müslümanlığın politika, kültür ve sosyal hayat üzerindeki egemenliğini devam ettirmesini ve özellikle Türkler ve Araplar arasında olmak üzere imparatorluğun içindeki Müslümanlarla sınırları dışındakiler arasında kopmaz bir bağ oluşmasını ısrarla isteyen İslamcılık ve ilk romantik dönemlerinde Türk ırkından herkesi zamanla tek bir devlet içinde birleştirmek amacıyla Türkler arasında sıkı ilişkiler kurulması için mücadele eden Türkçülük (Turancılık ya da Pantürkizm)⁶ olmuştur. Bu anlayışların ortak amacı Osmanlı İmparatorluğu’na eski gücünü kazandırmak olmuştur.

“Osmanlıcılık” girişimi istenen sonucu vermeyince “İslâmcılık” düşüncesi ile en azından Müslüman halkın devlete bağlı kalması hedeflenmiştir. Panislamizm, bir dönem devletin siyasi anlamda hem iç hem de dış politikada rehberi olmuştur. Fakat bu ideoloji de devleti kurtarmaya yetmemiştir. Çünkü Müslüman halkın bir arada tutulması

⁴ Ali Rıza Saklı, “*Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği*”, **Akademik Bakış Dergisi**, S. 33, İstanbul 2012, s. 3.

⁵ Zehra Arslan, Trabzon Türk Ocağı (1925-1931), (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2008, s. 1.

⁶ Yusuf Bayraktutan, Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları (1912-1931), (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1990, s. 35.

hedeflenirken, özellikle Araplar arasında “Selefi Akımı”⁷ ile düşünsel temelleri atılan milliyetçi düşünceler artarak gelişmiştir. Bu durumda Müslüman halkı bir arada tutabilmek pek mümkün olmamıştır.

Yaşanan gelişmeler sonucunda gerek “Osmanlılık” gerekse de “İslamcılık” ideolojilerinin imparatorluğu bir arada tutamayacağının giderek anlaşılması ise özellikle azınlıkların milliyetçi ayaklanmalarından hareketle oluşmaya başlayan kimlik ayrımları dâhilinde “biz” ve “onlar” ayrımını giderek belirginleştirirken bu ayrımın çekirdeğine de Osmanlı Müslüman-Türk etnik merkezi açısından Türkçülük politikasını yerleştirmeye başlamıştır. Bu dönemde, özellikle Rusya’dan Türkiye’ye gelen Müslüman Türk aydınlarının, Türkçülüğü Türkiye’ye getirdikleri ve Yusuf Akçura’nın Üç Tarzı Siyaset isimli eserinin Türkçülüğün manifestosu olduğu kabul edilmiştir. Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Hüseyinzade Ali gibi Rusya’dan kaçarak Osmanlı İmparatorluğu’na yerleşen aydınlar, İttihatçı çevreler içinde ya da onlarla yakın ilişkide olmuşlar, Türklüğün geçmişinin Orta Asya’da aranmasına dönük projelerin parçası olarak yeni bir milliyetçi söyleme ışık tutmuşlardır⁸.

İttihat ve Terakki üyeleri, faaliyet gösterdikleri alanlarda azınlıkların merkeze karşı başlatmış oldukları karşı duruşun da etkisiyle “Türk Milliyetçiliği” anlayışını geliştirmeye başlatmışlardı. Osmanlı kuruluşundan beri ana unsuru Türkler oluşturmuştur⁹. Buna rağmen askerlik ve tarım işleriyle yoğun bir şekilde uğraştıkları için ekonomik ve fikir açısından çok fazla bir gelişim sergileyememişlerdir¹⁰.

Bu durumdan kurtulmak için Osmanlı İmparatorluğu’nun kozmopolit yapısı içinde bir tepki ve kendini tanımlama akımı olarak doğan Türkçülük ve Türk milliyetçiliği fikrinin II. Meşrutiyet devrinde teşkilatlanmasıyla Türk Ocakları ortaya

⁷ Arap milliyetçiliğinin düşünsel temellerinin atıldığı akımdır. İlk olarak Mısır’da çıkan bu akımın kurucusu İranlı Panislamcı Jamal al-Din al-Afghani (1839-1897)’dir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Çağatay Okutan, “*Arap Milliyetçiliği*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S. 56, Ankara 2001, s. 162.

⁸ Emre Yıldırım, “Türkiye’de Milliyetçiliğin Arka Planı: Osmanlı’da Modernlik ve Milliyetçilik”, **History Studies**, C.6, S. 6, Ankara 2014, s. 245, 246.

⁹ Tahir Kodal, “*Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları*”, **Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 52, Erzurum 2008, s. 295.

¹⁰ Z. Gökalp, **a.g.e.**, s. 108.

çıkıştır¹¹. Türk Ocakları'nın kurulmasına zemin hazırlayan Türk Derneği (1908), Türk Yurdu Cemiyeti (1911) gibi dernekler olmuştur¹².

İstanbul Türk Ocağı'nın kuruluş şeklini inceleyecek olursak bir gençlik hareketi olduğunu görebiliriz. Türk Ocakları, askerî tıbbiye öğrencilerinin çalışmaları sonucunda kurulmuştur. Osmanlı ve Türklük karşısındaki öğrencilere karşı Türklük fikrini savunan öğrencilerin tepkisinden doğmuştur. Bu tepkiler bir yapılanmayı gündeme getirmiş, okulun üst katında başlayan çalışmaları Karacaahmet mezarlığındaki toplantılar izlemiştir¹³.

Gençler, 11 Mayıs 1911'deki toplantıda Türk aydınlarına "*Türk ırkının maarif ve mekteplerine hizmet ederek, içtimai geleceğini temin emeliyle toplanmış 190 Tıbbiyeli adına*" başlıklı birer mektup yollanmıştır. Mektup, Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Ferit, Yusuf Akçura, Mehmet Ali Tevfik, Emin Bülent, Ahmet Ağaoğlu, Rıza Tevfik ve Ziya Gökalp gibi dönemin önemli Türk milliyetçilerine gönderilmiştir. Tıbbiyeli öğrencilerin bu girişimlerinden sonra 3 Temmuz 1911'deki toplantıyla Ahmet Ferit Bey'in de fikri önderliğinde "*milliyet esasına müstenit*" bir dernek kurulmasına karar verilmiştir. Ahmet Ağaoğlu'nun evindeki ikinci toplantıda Fuat Sabit'in de önerisiyle "*Türk Ocağı*" adının verilmesine karar verilmiştir¹⁴.

İstanbul Türk Ocağı, kurulduktan sonra ilk önemli faaliyet dönemi Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sürecinde gerçekleştirmiştir. Bu dönemde gerek savaşta fiili olarak mücadele vermiş gerekse de halkı bilinçlendirmek ve dünyaya yapılan haksızlıkları duyurmak amacıyla mitingler, konferanslar düzenlemiştir. Fakat kısa zamandaki bu hızlı gelişmeye rağmen dönemin siyasi şartlarının ortaya çıkarttığı bir takım olumsuzlukların da tesiriyle Türk Ocakları'nın büyümesinden endişe duyan bir

¹¹ Yusuf Sarınoy, "*Türk Ocağı*", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 545.

¹² Nermin Kılıç, **Türk Ocakları ve Atatürk**, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara 2012, s. 27.

¹³ Hasan Ferit Cansever, **Ocak Mesaisi Hakkında 1927 Kurultayına Arz Edilen Tekliflerim**, Türk Ocakları Merkez Heyeti Yayınları, Ankara 1928, s. 7.

¹⁴ Oğuzhan Bozdağ, **Türk Ocakları İdeolojisi ve Mimarisi**, (Gazi Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2013, s. 18, 19.

kısım çevreler, Türk Ocaklarını hedef alarak, Türk Ocakları'na karşı bir takım eleştiriler yöneltmişlerdir. Türk milliyetçiliğine karşı olanlar, Türk Ocağı'nın, Devletin çeşitli unsurları arasında ayrılık yarattığını öne sürmüşlerdir. Öte yandan Balkan Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanmış olması, Türk Ocakları'nın kendi içerisinde bir takım huzursuzluklara sebep olmuştur¹⁵.

Mütareke döneminde yapmış olduğu faaliyetlerle Milli Mücadele'nin başarı kazanmasına ön ayak olan İstanbul Türk Ocağı, İtilaf kuvvetlerini rahatsız etmiştir. Kasım 1922'de tekrar açılan İstanbul Türk Ocağı, bu dönemde daha aktif rol oynayarak İnkılapların halka ulaşmasında çok önemli faaliyetlerde bulunmuştur¹⁶. Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni rejimin savunuculuğunu yapan Türk Ocağı, yönetimle yeni ideolojinin yayılması için işbirliği yapmıştır. Devlet yönetiminin Türk Ocaklarına giderek artan ilgisi sonucu, CHF ile bütünleşme sürecine gidilmiştir. Bu süreç sonunda 10 Nisan 1931'de Türk Ocakları kapatılmıştır¹⁷.

Daha sonra 17 Mart 1949'da Umumi merkezi olarak İstanbul Türk Ocağı, yeniden açılmıştır. 1 Mart 1953'te Maliye Bakanlığı'nda Türk Ocağı eski merkez binası geri alınmış ve 16 Ocak 1954'te düzenlenen büyük bir törenle açılışı yapılmıştır. Açılış törenine Başbakan Adnan Menderes ve TBMM Başkanı Refik Koraltan'da katılmıştır. 17 Mayıs 1959'da alınan kararla Türk Ocağı Genel Merkezi İstanbul'dan Ankara'ya taşınmıştır. 1960'ta tekrar faaliyetleri engellenen Ocakların faaliyete girmesi 20 Haziran 1961'de Hamdullah Suphi'nin Genel Başkan olmasıyla mümkün olabilmektedir. Ancak 11 Haziran 1966'da Hamdullah Suphi Tanrıöver'in vefatı üzerine Türk Ocakları çok zor bir döneme girmiştir. 1970'de arama bahanesiyle Ocakların Merkez binasına el koyan İç İşleri Bakanlığı binayı bir daha iade etmemiştir. 1980'e kadar faaliyette bulunamayan ve kâğıt üstünde varlığını sürdüren Türk Ocakları 12 Eylül 1980'de diğer bütün dernekler

¹⁵ Z. Arslan, **a.g.t.** , s. 3.

¹⁶ Hüseyin Tuncer, Yücel Hacaloğlu, Ragıp Memişoğlu, **Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji)**, Türk Yurdu Yayınları, No:44, Ankara 1998, s. 85.

¹⁷ Hamdullah Suphi Tanrıöver, “*Müessesemizin Mazisine Bir Bakış*”, **Türk Yurdu**, S. 238, İstanbul 1954, s. 329.

gibi kapatılmıştır. 6 Mart 1986’da tekrar faaliyetlerine başlayan İstanbul Türk Ocağı günümüze kadar faaliyetlerini sürdürmektedir¹⁸.

¹⁸ Mehmet Uzun-Yücel Hacaloğlu, **Türk Ocakları Belgeseli Belgeler/Resimler (1912-1994)**, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara 1994, s. 3, 4.

I. BÖLÜM

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye’de milliyetçiliğin ortaya çıkış koşullarını inceleyen çalışmalarda genel kanı milliyetçi düşünce ve hareketlerin, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yaşanan gelişmelerle, özellikle de XIX. yüzyıldan itibaren girilmiş olan yoğun modernleşme çabalarıyla paralel biçimde tarih sahnesine çıktıklarını kabul etmeye yöneliktir. Bu doğrultuda, modernleşme süreciyle birlikte Osmanlı Devleti’nde yaşanmaya başlanan milliyetçilik ve milli kimliğe dair tartışmaların, öncelikle azınlıkları etkileyerek, devletten ayrılarak bağımsızlıklarını kazanmayı hedefleyen ayrılıkçı milliyetçi düşünce ve hareketleri doğurduğu; buna karşıt olarak da Osmanlı Devleti’nin dağılmasını engellemeye yönelik karşıt birer ideoloji olan Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi düşünceleri ortaya çıkarttığı literatürde sıklıkla dile getirilmiştir¹⁹.

Bu konuda Ziya Gökalp’te üç kavram üzerinde durmuştur; Çağdaşlaşmak, İslamlaşmak ve Türkleşmek. III. Selim döneminde başlayan Çağdaşlaşma ile birlikte II. Meşrutiyet’in ilanından sonra İslamlaşmak ve son olarak Türkleşmek akımlarının ortaya çıktığını ifade etmiştir²⁰.

Bu konuya açıklık getirmek ve bu anlamda doğru bir değerlendirme yapabilmek için konumuzla alakalı kavramları açıklamak yararlı olacaktır. İlk olarak konumuzun merkezi olarak nitelendirebileceğimiz Türk ve Türkçülük kavramları üzerinde duralım. Böyle bir konuda net bir fikir olmasa da genel bir çerçeve çizebiliriz.

1. Türk ve Türkçülük Kavramları

Bu konuda dönemin ilmi camiasında bulunan ve Türk Milliyetçiliğinin hamisi olarak kabul edebileceğimiz kişilerin görüşleri bizlere rehberlik edecektir. Son yüzyılda Türk dünyasının yetiştirdiği fikir adamlarından biri olan Yusuf Akçura tarafından

¹⁹ Emre Yıldırım, “Türkiye’de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği” *The Journal Of Academic Social Science Studies*, S. 28, Adıyaman/TÜRKİYE 2014, s. 74.

²⁰ Z. Gökalp, *a.g.e*, s. 11.

“Türk” şöyle tarif edilmiştir: *“Türkler dediğimiz zaman, etnografya, filoloji ve tarihle ilgisi olanların bazen ‘Türk-Tatar’, bazen ‘Türk-Tatar-Moğol’ diye andıkları, tek ırktan gelme, adetleri ve dilleri birbirine çok yakın, tarihi hayatları birbirine karışmış olan kavim ve kabilelerin bütününe Türk denir²¹”*.

Yusuf Akçura, yapmış olduğu bu tanımda çok geniş bir perspektiften bakarak konuya açıklık getirmeye çalışmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere Türk milleti çok geniş bir coğrafyada yayıldıkları için farklı isimlerle ifade edilmeye çalışılmıştır. Tarihin eski dönemlerinde Türk kavmi, değişik coğrafyalarda varlığını sürdürmüş, zaman içerisinde bu topluluk “Türk Milleti” adı altında gerçek kimliğini kazanmaya başlamıştır. Sınır olgusunu tanımayarak “Türk Milleti” mensuplarının kuvvetlendirilmesi, yüceltilmesi ve korunması “Türkçülük” tanımını verir²².

Türkçülük kavramı Türk kavramından farklı olarak bir ideoloji ve akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı milletler karşısında kendini küçük düşürmüş olarak gören ve Osmanlı Devleti’ni yıkılıştan kurtarmak amacıyla bir can simidi olarak görülmüştür. Türk milliyetçiliğinin başlangıcını oluşturan bir kavram olarak konumuzun özünü teşkil etmektedir.

Türk milliyetçiliğinin diğer adı olarak “Türkçülüğü” kabul eden Nihal Atsız, “Türkçülük” kelimesini açıklarken Türk kelimesine gelen ekin aitlik, sevgi ve kimi zaman taraftarlık anlamı kattığını belirtmiştir. Atsız’a göre Türkçülük dört kaynaktan beslenir:

1. Kökü eskilere dayanan Türk ırkının bilinçaltında yaşayan milliyetçilik,
2. Tanzimat sonrası Avrupa milliyetçiliğine benzeyen milliyetçilik hareketi,
3. Devletin içerisinde bulunan yabancıların ihanetine duyulan tepki,
4. Türklerin yüzyıllar boyunca çektiği acılar.

²¹ Yusuf Akçura, **Türkçülük (Türkçülüğün Tarihi Gelişimi)**, Türk Kültür Yayınları, İstanbul 1978, s. 33.

²² Sabit Dokuyan, *İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk-Alman İlişkileri ve Bu Sürece Milliyetçi-Turancı Görüşlerin Etkileri*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2009, s. 80.

Bu dört kaynaktan beslenen ortak duyguya ve fikre “Türkçülük” diyen Atsız, Türkçülüğün özünde; geçmişe ve milletine güven, başkasını taklit etmeme ve asla korkmama gibi içsel duyguların hâkim olduğunu belirtmiştir²³.

2. Türk Tarihinde Milliyetçilik

Milliyetçilik ideolojisinin siyasi olarak ortaya çıkış tarihi olarak kabul edilebilecek olan Fransız İhtilali’nden sonra günümüze kadar, bu ideoloji sirayet ettiği bütün toplumlarda farklı şekiller alarak gelişmiştir. Bu farklılıklar nedeniyle genel-geçer bir millet ve milliyetçilik tanımı yapmak mümkün görünmemektedir.

Milletin, tanımı üzerinde tam mutabakat sağlanamamış olmasının birçok sebebi vardır. Bunlardan en önemlisi, milliyetçilik ideolojisinin sirayet ettiği toplumun genel yapısına göre sosyal, kültürel ve ekonomik olarak şekil değiştirmesi ve o toplumun şartlarına uymasındır. Bu nedenle birçok farklı millet ve milliyetçilikler ortaya çıkmış olmasına rağmen bu farklılıklar temelde iki başlık altında toplanabilir: Etnik milliyetçilik, irâdi milliyetçilik.

Etnik milliyetçiliğe göre, bir insan topluluğu ancak ve ancak aynı kültürü paylaşıyorsa aynı millettendir sayılabilir. Burada kastedilen kültür, bir düşünceler, işaretler ve çağrışımlar, davranış ve iletişim biçimleri sistemi anlamına gelmektedir.

İrâdi milliyetçiliğe göre ise, bir insan topluluğu ancak ve ancak birbirlerini aynı milletin üyesi olarak tanıyorlarsa aynı millete mensup demektirler. Bir başka deyişle milletleri insanlar yaratır; milletler insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür²⁴.

Görüldüğü gibi etnik milliyetçilik, millet oluşumunda ortak kültürü ön plana çıkarırken, irâdi milliyetçilik, insanların kendi seçimlerini millet oluşumu için yeterli

²³ Hüseyin Nihal Atsız, *Türk Ülküsü*, Baysan Yayınevi, İstanbul 1992, s. 30.

²⁴ Asaf Özkan, “Millet-Milliyetçilik-Milli Tarih Bağlamında Türk Yurdu Dergisi’nde Milli Tarih Oluşturma Çabaları”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 37, Erzurum 2008, s. 292, 293.

görmektedir. Bu iki farklı anlayıştan dolayı yapılan milliyetçilik kavramlarında farklı tanımlamaların ortaya çıktığına şahit oluyoruz.

2.1. Millet Kavramı

Millet kavramının tanımı yapılırken, tartışmaya en açık olan konu, milletlerin kökeni ve özellikle bunların siyasal ifadeleridir. Bu konuda iki temel bakış açısı vardır: birincisi, ulusların doğal bir şey olduğu varsayımdır, ikincisi ise ulusun modern olgular olduğunu öne sürmektir²⁵.

Millet kelimesi zaman içerisinde değişik anlamlarda kullanılmıştır²⁶. Kelimeye, günümüz Türkçesinde yüklenen anlamını ise “Ziya Gökalp” vermiştir. Eski Türk devletlerinde kullanılan “Budun” kelimesinin yerini günümüzde millet kelimesi almıştır. Osmanlı Devleti, millet kelimesini İslâm dinine mensup olmayanlar için kullanmış, Müslüman halk ise herhangi bir ayrıma tabi tutulmadan “ümme” olarak kabul edilmiştir²⁷.

Ziya Gökalp, Osmanlı devleti’nin “ümme” fikrine karşı çıkmış ve aynı dilde konuşan ve ortak kültüre sahip insan topluluklarını millet olarak kabul etmiştir. Gökalp’ın millet tanımı şu şekildedir:

*“Millet ne ırkın ne kavmin, ne coğrafyanın, ne politikanın ne de iradenin belirlediği bir topluluk değildir. Millet, dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından ortak olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden oluşan bir topluluktur. Türk Köylüsü onu (dili dilime uyan, dini dinime uyan)diyerek tarif eder”*²⁸. Burada Ziya Gökalp milleti ortak bir paydada benzer rolleri paylaşmak olarak görmüştür.

²⁵ Ülkü Şahna, Türkiye’de Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı ve Tek Parti Döneminde Milliyetçilik Anlayışları, (Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008, s. 4.

²⁶ Taner Akçam, “Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, C. IV, İstanbul 2002, s. 53.

²⁷ S. Dokuyan, **a.g.t.**, s. 67.

²⁸ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Varlık Yayınları, İstanbul 1968, s. 20.

Ziya Gökalp, ayrıca milliyetçiliğin sosyalleşme sonucu oluştuğunu vurgulamış ve bundan dolayı devletteki bütün farklı unsurların milliyetçilik potasında birleşebileceklerini ileri sürmüştür. Ziya Gökalp, ünlü tezini şöyle özetlemiştir; “*Türk milletindenim, İslâm ümmetindenim ve batı medeniyetindenim*”²⁹. Ziya Gökalp, kan ve soy bağından ziyade ortak kültür ve dil birliğinin birleştirici yönüne vurgu yapmıştır.

Gazi Mustafa Kemal’e göre ise millet; “*geçmişte bir arada yaşamış, şimdi de bir arada yaşayan, gelecekte de bir arada yaşama inancı ve kararında olan, aynı vatana sahip çıkan, aralarında dil, kültür ve duygu birliği olan insan topluluğudur*”³⁰. Gazi Mustafa Mutafa Kemal, milleti ırk bağından ziyade ortak payda oluşturan değerler bütünü olarak görmüştür. Bu bağlamda Ziya Gökalp ve Gazi Mustafa Kemal’in millet algısı benzerlik gösterir.

Dünya üzerinde çok çeşitli millet tariflerinin olduğunu belirten Yusuf Akçura, bu nedenle ortak bir tanım yapmanın güçlüğünden bahsetmiştir. Almanlar millet kavramından ırk ve dil birliğini anlarken, İtalyanlar toprak ve dil birliğini öne çıkarmışlardır. Bu çeşitli tariflerin birleştirilmesiyle bir tanım ortaya koymaya çalışan Akçura, milleti şöyle tanımlamıştır: “*Soy ve dilin birliği sebebiyle, toplumsal düzeninde de birlik oluşturmuş bir insan topluluğudur*”³¹ demiştir. Soy kavramını, tanımın içinde değerlendiren Ziya Gökalp’ten bu noktada diğer aydınlardan ayrılmıştır.

Hasan Tuncay kendi millet anlayışını, daha kapsayıcı bir anlam yükleyerek tarif etmeye çalışmıştır. Tuncay’ın yaklaşımına göre; Eğitimde, duyguda ve ülküde birlik millet kavramının temel taşlarıdır. Bu nedenle millet kavramı, yukarıdaki tanımlarda ifade edilen ırk, kavim, coğrafya ve irade dışında kalan ve çok daha üst bir duygunun ifadesi olarak temellendirilebilir.

²⁹ Fatma Müge Göçek, “*Osmanlı Devleti’nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, C. IV, İstanbul 2002, s. 73; Hasan Seçen, “*Türk Milliyetçiliği ve Bilim I: Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan ve Erol Güngör’de Bilim Anlayışı*”, **Türk Yurdu**, C. XXXII, S. 295, İstanbul 2012, s. 2.

³⁰ Etienne Copeaux, “*Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, C. IV, İstanbul 2002, s. 46.

³¹ Y. Akçura, **a.g.e.**, s. 35.

Yalçın Toker ise millet tanımını; aynı dili konuşan, dil, din soy, ırk ve kültür birliğine sahip, bağımsız olarak birlikte yaşama duygularını taşıyan insanların meydana getirdikleri topluluk olarak kabul etmektedir³².

2.2. Milliyetçilik Kavramı

Milliyetçilik, birbirinden farklı formlarda karşımıza çıkmaktadır. Kimi zaman politik olarak bölünmüş milletleri bir çatı altında toplayan, birleştirici bir güç olarak karşımıza çıkar; kimi zaman bir bağımsızlık mücadelesi; kimi zaman sömürgeci yayılmayı hedefleyen bir güç; kimi zaman sömürge karşıtı bir güç olarak ortaya çıkar ve kimi zaman da başka milletlere yaşam hakkı tanımayacak kadar saldırgandır. Dolayısıyla üzerinde herkesin kolaylıkla anlaşabileceği tek bir millet ve milliyetçilik tanımı yapmak oldukça zordur³³.

“Milliyetçilik” kavramı Fransızca kökene sahip olup, milletini koruyan ve arzuladığı yönetime sahip olabilmek için mücadele eden kişilere verilen bir durum, hal tarifidir. Milliyetçilik esas olarak; ait olunan milletin sahip olduğu değerleri sevmek ve yüceltmek, aitlik bilincini kuvvetlendirmek anlamına gelir. Bu temel anlamıyla kabul edilen milliyetçilik anlayışı, dünya genelinde, çok yakın dönemlerde kabul görmüş bir anlayıştır.

Milliyetçiliğin sahip olduğu birleştirici güç, aynı zamanda yeni devletlerin kurulmasında ve yaşatılmasında da önemli bir etken olmuştur. “Fransız İhtilali” ile tüm dünyaya yayılan milliyetçilik anlayışının bir sonucu olarak, imparatorluklar yıkılmış ve yerlerine milli devletler kurulmuştur³⁴.

“Milliyetçilik” kelimesinin içerisinde yer alan “Milliyet” kavramını anlamak, “Milliyetçilik” kavramının anlaşılmasını kolaylaştırır. Temel anlam olarak millet kelimesiyle çok fazla fark taşımayan “Milliyet” kelimesi bir aitlik ifade eder. Yani bir

³² S. Dokuyan, **a.g.t.** , s. 69-70.

³³ Gülcan Ergün, *İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği*,(İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010, s. 9.

³⁴ S. Dokuyan, **a.g.t.** , s. 76-77.

milletin parçası olmak, ona ait olmak anlamı taşır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk’e göre “Milliyet” şöyle tarif edilmiştir:

“Bir milletin, diğer milletlere oranla doğal veya kazanılmış özel karakterler sahibi olması, diğer milletlerden farklı bir yapı oluşturması, ekseriya onlardan ayrı olarak onlara paralel ilerleme ve gelişmeye çalışması niteliğine milliyet ilkesi denir³⁵.” Dış dinamikler açısından evrensel, iç dinamikler açısından kendine özgü bir karakteri olduğuna işaret etmiştir.

Yusuf Akçura ise milliyet kavramını açıklarken: *“Tüm kavim ve boyların diğer kavim ve boylara karşı kendi özelliklerini hissedip yaşaması ve kendi üstünlüğünü ileri sürmesi milliyet fikrini doğurmuştur”* demiştir. Akçura “Milliyet” kavramının batı kökenli olduğunu ve bu kavramın temellerinin XV. yüzyıla dayandığını vurgulamıştır³⁶.

“Türk Dil Kurumu” sözlüğünde ise milliyetçilik kelimesi: *“Maddi ve manevi açılardan millet ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışı, ulusçuluk, ulusalcılık, nasyonalizm”* olarak tarif edilmiştir³⁷.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk’e göre milliyetçilik kavramı ise; *“İlerleme ve gelişme yolunda ve milletlerarası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla uyum içinde yürümekle beraber, Türk milletinin özel karakterini ve başlı başına bağımsız kimliğini korumaktır³⁸”*. Buradan anlaşıldığı kadarıyla çağdaşlaşma yolunda hareket ederek öz kimliği bırakmadan hareket etme gereğini ifade etmiştir.

³⁵ Utkan Kocatürk, **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 214.

³⁶ Y. Akçura, **a.g.e.**, s. 34-35.

³⁷ Şükrü Halûk Akalın (Hazırlayan), **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 1684.

³⁸ Murat Kılıç, *“Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi”*, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 16, Isparta 2007, s. 118.

3. Türkçülük Hareketleri

Türk Milleti'nin Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında büyük devletler kurmaları ve anavatanlarından getirdikleri kültürleri uzak diyarlarda yaşatmalarının sırrını kuvvetli bir milliyetçilik şuuruna sahip olmalarında aramak gerekir³⁹.

Türklerde milliyet bilinci, tarihleri ile başlamıştır. Göktürkler milleti, devletin esas kurucusu ve sahibi olarak düşünmüşlerdir. Göktürk Kitabeleri, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig, Kaşgarlı Mahmut'un Dîvan-ı Lûgat'it-Türk, Ebu'L Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Türkî⁴⁰ adlı eserleri, Karaman Beyi Mehmet Bey'in “*dergâhta, divanda, çarşıda, pazarda Türkçe konuşulması*” hakkındaki emirleri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve gelişimi çağında sadrazamlarının Türk kökenli olması, Türklerde milliyet fikrinin tarih boyu yaşatıldığını göstermektedir⁴¹. Ancak daha sonraki yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Türklüğe dayanan politika, devlet yönetimindeki etkinliğini kaybetmiştir⁴².

“Osmanlıcılık” ve “İslâmcılık” akımları karşısında, Türklük kavramı ezilmiş ve sindirilmiştir. II. Meşrutiyet ile beraber, “Türklük” kavramına bir geri dönüş kendini göstermiştir. Fakat bu geri dönüş dahi, Türkçülüğü bir devlet politikası haline getirememiştir⁴³.

Türk milliyetçiliğinin ilk aşaması çok uluslu Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde doğan Türkçülük akımı olmuştur. Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda yaşadığı siyasal gelişmeler sonucunda ortaya çıkan Türkçülük akımı, Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan millet inşası sürecinin ve daha sonra serpilen Türk milliyetçiliğinin de temellerini oluşturmuş ve bu anlamda oldukça önemli olmuştur⁴⁴.

³⁹ Yücel Hacaloğlu, **Türk Ocakları Yüzyıllığı**, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2000, s. 36.

⁴⁰ Ahmet Vefik Paşa bu eseri İstanbul Türkçesi'ne çevirmiştir. Bilgi için bakınız; F. M. Göçek, **a.g.m.**, s. 72.

⁴¹ İbrahim Karaer, **Türk Ocakları (1912-1931)**, Türk Yurdu Neşriyat Yayınları, Ankara 1992, s. 1.

⁴² İbrahim Karaer, **Türk Ocakları ve İnkılaplar (1912-1931)**, (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi) Ankara 1989, s. 8.

⁴³ S. Dokuyan, **a.g.t.**, s. 81.

⁴⁴ G. Ergün, **a.g.t.**, s. 31.

Türk milliyetçiliği, Türk münevverlerinin Osmanlı Devleti'nin yıkılmak üzere olduğunu anladıkları bir dönemde, devletin çeşitli din ve milliyetten meydana gelen kozmopolit yapısı içerisinde bir tepki ve kendini bulma akımı olarak doğmuş ve daha ziyade Türkçülük olarak adlandırılmıştır⁴⁵.

Osmanlı Devleti içinde Türkçülük düşüncesinin kökenleri İbrahim Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi yazar ve düşünörlere kadar götürölebilir ve bilimsel alanda Türkçölöğe yönelik çalışmalar da yine aynı döneme tekaböl eden Ahmet Vefik Paşa ve Süleyman Paşa'nın çalışmaları ile başlatılabilir⁴⁶.

Modern Türk milliyetçiliğinin doğuşuna da yol açacak olan Türkçölök akımının ortaya çıkışında iki ana dinamiğın etkisi olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi yurt dışındaki Türkçölök diyebileceğimiz Rus Çarlığı içinde yaşayan Türklerin başlattıkları çalışmalar, diğeri ise; XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da başlayan Türkoloji araştırmalarının itici gücüyle Osmanlı aydınlarının bu yöndeki çalışmalarıdır⁴⁷.

Rusya'nın Osmanlılara kıyasla Batı'ya daha açık olması, Türk toplulukların Rusların yönetimi altına sonradan girmeleri, iyi kötü bir Müslöman burjuvazinin varlığı gibi nedenlerle çarlık yönetimi altındaki Türkler milliyetçi ideolojiyi Osmanlı Türklerine kıyasla daha erken bir dönemde, 1860'larda, benimsemişlerdir⁴⁸.

Türkçölök alanında ilk adımın 1869'da sonradan Mustafa Celaleddin Paşa adını alacak olan Konstantin Borzecki'nin, "Les Turcs Anciens et Modernes" adlı eseriyle atıldığını göröyoruz. Bu eser, daha önce Joseph de Guignes ve Arthur Lumley'in üzerinde durduğu konulara değinen ve Osmanlı ölkesinde bu alanda yayımlanan ilk eserdir.

⁴⁵ Yusuf Sarınay, **a.g.e.** , s. 83.

⁴⁶ İ. Karaer, **a.g.e.**, s. 2.

⁴⁷ Fahri Yetim, "II. Meşrutiyet Döneminde Türkçölöğe Geçişte Kapsayıcı Formöl: "Millet-i Hâkime" Düşüncesi ve Etkileri", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Isparta 2008, s. 77.

⁴⁸ Sacit Kutlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminin Düşünce Akımları", **Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Dergisi**, Obarşiv Yayınları, İstanbul 2008, s. 10.

Sonraki dönemlerde Türk tarih yazıcılığında önemli izler bırakmış olan bu eserin büyük bölümü modern Türklere ayrılmakla beraber Türklerin Osmanlı öncesi tarihine de ışık tutmuştur. Bu eserden sonra aynı meyanda Süleyman Paşa'nın yazdığı Tarih-i Âlem (1876) adlı eseri Türkçülük konusunda gerçek anlamda değişimin başladığını haber vermiştir⁴⁹.

Süleyman Paşa bu kitabı yazmasının sebeplerini kitabının önsözünde şöyle açıklamıştır; “*Tarih kitabı ihtiyacımız çeviri kitaplarıyla karşılanamazdı, çünkü Avrupa’da yazılan kitapların hepsi dinimize ve milliyetimize iftiralar içeriyordu*”⁵⁰.

Leon Cahun’un Türklerin Finliler ve Japonlarla ortak etnik kökeni olarak Turan ırkını gösterdiği ve Necib Asım’ın “Türk Tarihi” adlı eserinin birinci cildinde yer alan “Introduction a histoire del’Asie” başta Ziya Gökalp olmak üzere birçok Türkçü aydının önemsendiği ve referans aldığı bir kaynak olmuştur. Cahun’un kitabının önemi Avrupa’ya medeniyeti götüren ırkın Turan ırkı olduğu iddiasıydı; bu iddia, Cumhuriyet döneminde Türk Tarih Tezi ile alanı genişletilerek medeniyeti dünyaya Türklerin kazandığı bir durum olarak sunulacaktı. Türkolog Radloff ve Thomsen’in VIII. yüzyıldan kalma “Orhun Yazıtları”nı okumalarıyla “Türk” tanımının tarihsel boyutu nesnellik kazanmış oldu⁵¹.

Osmanlı Devleti’nde ilk Türkçülük devresi daha çok ilmi seviyede olup Batıdaki Türkoloji çalışmalarının etkisi altında gelişmiştir. Bu devrede Yeni Osmanlılar hareketi içinde yer alan aydınlar geliştirdikleri politik düşüncelerin yaygınlaştırılması amacıyla Türkçenin sadeleştirilmesine önem vermişlerdir. Onlar bu ortamda Türk diline milliyetçi bir anlam vermeksizin haberleşmenin daha yeterli bir vasıtası haline getirmeyi amaçlamışlardır.

⁴⁹ F. Yetim, **a.g.m.** , s. 77.

⁵⁰ F. M. Göçek, **a.g.m.** , s. 71.

⁵¹ Canan Çılgın, Tek Parti Döneminde Yayınlanan İrkçi Turancı Dergilerin İncelemesi (Orhun, Bozkurt, Ergenekon, Gök-Börü), (İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011, s. 12.

İlmi Türkçülüğün önderleri olarak bilinen Ahmet Vefik Paşa⁵², Süleyman Hüsnü ve Ali Suavi'nin dil ve tarih çalışmalarıyla devlette Türklük bilincinin uyanmasında önemli rolleri olmuştur. Onların çalışmalarıyla Osmanlı tarihi yavaş yavaş Türk atmosferi içine yerleştirilmeye ve Osmanlı resmi edebiyatında “kaba”, “cahil”, “göçebe” olarak horlayıcı bir üslupla kullanılan Türk kavramı artık geçmişte şanlı medeniyetlerin kurucusu olan, gurur duyulacak bir millet anlamı kazanmaya başlamıştır. Ancak özellikle 1880 sonrasında Türk kavramının eskisine nazaran oldukça farklı bir bağlamda kullanıldığı görülmektedir. Gazetelerde sık sık “*Türk millet-i necibes*” şeklinde sıfatların kullanılması Türkçülüğün yeni bir milliyet kavrayışı olarak ele alınmaya başladığının habercisi olmuştur⁵³.

1878 Berlin Antlaşması'nın Makedonya ile ilgili hükümleri uzun vadede Balkanlarda çözülme sürecini hızlandırmış ve yükselişe geçen Balkan milliyetçiliği sonunda ayrılıkçı hareketler ve komitacılık tırmanışa geçmiştir. Bu durum içeride yeni milliyetçiliği, ırk esasına dayanan Türkçülüğü gündeme getirmiştir.

Rusya'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmiş bir Türk aydını olan Yusuf Akçura'nın Mısır'da Türk adında bir gazetede yazdığı “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı makalesi yayımlanmıştır. Bu makaleyle gündeme gelen anlayışa göre, Osmanlı Devleti'nin önünde kurtuluş için üç alternatifin bulunduğunu ifade etmiştir. Bunlar; 1) Bir Osmanlı ulusu meydana getirmek, 2) İslamcılığa dayanan bir devlet yapısı kurmak, 3) Irka dayalı bir Türk siyasal ulusçuluğu meydana getirmek⁵⁴.

Türkçülük konusuna makalesinin en son bölümünde yer veren Yusuf Akçura bu konudaki görüşünü şu ifadelerle açıklamıştır; “*Türk birliği ilkin Osmanlı Devleti'nde Türklerin, Türk olmadıkları halde az çok Türkleşmiş olanların ve ulusal vicdandan*

⁵² Ahmet Vefik Paşa Lehçe-i Osmani adında bir sözlük derlediği gibi Osmanlı dilinin üç dilden (Türkçe, Arapça ve Farsça) oluştuğunu saptadı ve Sarf-ı Türkî adında bir kitap yazdı. Ayrıntılı bilgi için bakınız: F. M. Göçek, **a.g.m.**, s. 71.

⁵³ F. Yetim, **a.g.m.**, s. 77-78.

⁵⁴ Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara 1976, s. 6; Şükrü Hanioglu, “*Türkçülük*”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1395-1396.

yoksun olanların bilinçlendirilmesi ve Türkleştirilmesiyle başlayacaktır. Sonra Asya kıtasıyla Doğu Avrupa’da yayılmış olan Türklerin birleştirilmesine geçilerek azametli bir siyasal milliyet meydana getirilecektir’’⁵⁵. ifadelerinde bulunmuştur.

1889’da İttihat-ı Osmani adıyla kurulan ve sonradan İttihat ve Terakki adını alan cemiyetin bu dönemde ana ideolojik konumu Türk milliyetçiliği olmuştur. Balkan Savaşları ve dış devletlerin Hristiyan azınlıklar üzerinde süregelen korumacı tavrı zamanla Türk milliyetçiliğinin daha görünür hale gelmesini sağlamıştır. İttihat ve Terakki’nin Türk milliyetçiliği formasyonunda en büyük pay, Ziya Gökalp’in yanı sıra, aralarında Yusuf Akçura’nın da bulunduğu Türk Ocakları kurucu heyeti olmuştur.

“Ulusal ben”in yeniden keşfinin yanı sıra Avrupa merkezli değerler ve kurumlar karşısında aşağılık kompleksini aşmak ve İslam ile politika arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlamak Türkçülerin temel kaygıları olmuştur. Bununla beraber İttihat ve Terakki yönetimi 1912’ye kadar Osmanlıcılık ve Türkçülüğün gizli olarak iç içe geçtiği ikili bir söylem kullanmıştır. Bu dönemde Türkçü politikalara yaslandığında bile hâkim söylem Osmanlıcılık olmuştur⁵⁶.

Türkçülüğün edebi alandaki yansımaları Ömer Seyfettin’de açıkça görülmüştür. Seyfettin, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan diğer tüm halklardan %50 oranından daha fazla olmak üzere Türk’ün varlığından söz etmiştir. Ömer Seyfettin; Türk Yurdu, Genç Kalemler ve Yeni Mecmua gibi yayın organlarında basılan şiir ve yazılarıyla, Türkçülüğün önemli taraftarlarından birisi olmuştur. Seyfettin’in, Arap halkının da Türk milleti ile birlikte ilerlemesi düşüncesi, I. Dünya Savaşıyla birlikte taraftar kaybetmiş ve Turancılar tarafından iyi karşılanmamıştır⁵⁷.

Balkan Savaşları sonucunda görülen çözülmeye paralel olarak ortaya çıkan etnik hareketlilik içinde sadece Türkler hamisiz ve örgütsüz durumda kalmıştır. Oysa İttihat ve Terakki anayasal rejim içinde kalarak bu azınlık oluşumlarına karşı gizli bir mücadeleyi sürdürmeyi amaçlamıştır. Tanin gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit

⁵⁵ Y. Akçura, **a.g.e.** , s. 8.

⁵⁶ F. Yetim, **a.g.m.** , s. 78.

⁵⁷ S. Dokuyan, **a.g.t.** , s. 84.

(Yalçın)'ın ifadesiyle İttihat ve Terakki, “*İmparatorluğu ve Türkleri korumak için böyle yapmak zorundayım diye ilanda bulunacak değildi*” ifadesinde bulunmuştur. Ayrıca devletteki Türk hâkimiyeti Meşrutiyet döneminde tehlikeye girebilirdi. Bu yüzden Meşrutiyet dönemi Hüseyin Cahit'e göre, Türklerin ekalliyetler selinde boğulmama çabalarının tarihidir. Sonuç, İttihat ve Terakki'nin açık Türkçülüğe kayışıdır. İşte tam bu ortamda Hüseyin Cahit, Türkçülük politikasında yeni bir açılım sayılabilecek manifesto niteliğindeki “Millet-i Hâkime” makalesini yazmıştır⁵⁸. Osmanlıcılık fikrini benimseyen İttihatçılar, şartların değişmesi ve azınlıkların Osmanlıcılık ideolojisini içselleştirmeleri nedeniyle Türkçülük fikrine yönelmişlerdi.

Türkçülüğün gelişiminde önemli bir yere sahip olan diğer bir kişi Ziya Gökalp'tir, Gökalp, Türkçülüğün Esasları, kitabında Türkçülüğün tanımını tartışırken eski Türk harsını temel almaktadır. Bu kitapta Türkçülüğü lisani, bedii, ahlaki, hukuki, dini, iktisadi, siyasi ve felsefi Türkçülük olmak üzere çeşitli alanlara ayırmakta, bu alanların her birinin eski Türk değerleri üzerine temellendirilerek asrileştirilmesi gerektiğini söylemektedir. Gökalp'e göre “*Türkçülük her şeyden ziyade, millet ve vatan mefkûrelerine kıymet vermektir*”⁵⁹.

Gökalp, I. Dünya Savaşı öncesinde yazdığı şiirlerde Cengiz, Atilla gibi eski kahramanları popüler hale getirerek, hayali bir “Turan idealini” de yaratmıştır. Bu dönemde yazmış olduğu “Turan” adlı şiiri onun Türkçülük hakkındaki görüşlerinin oluşumunda bir dönüm noktasını işaret etmektedir. Gökalp, Turan şiirini yazma nedenini şöyle açıklamaktadır;

“...ben lisan meselesini kâfi görmeyerek Türkçülüğün bütün mefkûreleriyle, bütün programıyla ortaya atmak lazım geldiğini düşündüm. Bütün bu fikirleri ihtiva eden turan manzumesini yazarak Genç Kalemlerde neşrettim. Bu manzume tam zamanında intişar etmişti. Çünkü Osmanlıcılıktan da, İslam ittihatçılığından da memleket için tehlikeler doğacağını gören genç ruhlar kurtarıcı bir mefkûre arıyorlardı.

⁵⁸ F. Yetim, **a.g.m.** , s. 78-79.

⁵⁹ Z. Gökalp, **a.g.e.** , s. 141.

*Turan manzumesi bu mefkûrenin ilk kıvılcımı idi. Ondan sonra mütemadiyen bu manzumedeki esasları şerh ve tefsir etmekle uğraştım*⁶⁰.

Gökalp'ın yapmış olduğu bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Türkçülük düşüncesinin bir ihtiyaç olduğu ve bu ifade etmek için çalışmalar yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak ilk dönemlerde siyasal bir nitelik kazanamayan Türkçülüğün gelişip güçlenmesine katkıda bulunacak ve aydınların bir araya gelerek faaliyetlerde bulunacakları yer Türk Ocakları olacaktır.

Türkçülüğün siyasal bir nitelik kazanması ise devletin diğer milletlerinin bağımsızlık hareketlerine girişmeleri karşısında gelişen milli şuur olarak ifade edilen kimlik bilincinin öne çıkmasıyla olacaktır. Bu noktada Türkçülüğe milli bir anlam yüklenmesi ise devletin içinde millet anlayışının din eksenli bir araya gelmeyi ifade eden anlayışla kullanılmasından uzaklaşılarak etnik vurgu kazanması ile ilişkilidir. Gündelik hayatta gayrimüslim Osmanlıların, inanç esaslı üzerinden kurdukları örgütlenmelerin yerini, kültürel ortaklıklara dayalı etnik örgütlenmelere bırakması Türkçülük hareketi için de bir emsal teşkil etmiştir⁶¹.

Bu doğrultuda Cemalettin Afgani, Şemsettin Sami, Necip Asım, Ahmet Cevdet ve daha birçok düşünür ve yazarın fikirleri, içinde edebi, filolojik ve tarihi yaklaşımlar barındıran kültürel bir Türkçülüğün temellerini atmıştır. Türkçülüğün toplumsal bir amaç olarak sistematik hale getirilmesi ise XX. yüzyılın hemen başında Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp ile gündeme gelmiştir⁶².

4. Türk Ocaklarının Kurulmasına Zemin Hazırlayan Milliyetçi Dernekler

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dil, edebiyat, tarih alanlarında önceleri bireysel çalışmalar şeklinde başlayan, daha sonra bilimsel çalışmalarla Türklük bilgisi,

⁶⁰ Z. Gökalp, **a.g.e.** , s. 15.

⁶¹ İlber Cemal Nuri Özdemirci, İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Devlet-Sivil Toplum İlişkisi: Türk Ocakları Örneği, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2014, s. 72.

⁶² İ.Karaer, **a.g.e.** , s. 2-3.

Türk dili ve Türk tarihi araştırmaları şeklinde devam eden Türkçülük düşüncesi, ancak II. Meşrutiyet'in ilanından (Temmuz 1908) sonra örgütlenme dönemine girmiştir⁶³.

Osmanlı Devleti'nde ilk defa dernek kurma hakkı II. Meşrutiyet'in 120. Maddesi ile verilmiş Türkçüler de sağlanan bu haktan yararlanarak Türk halkını bilimsel, sosyal, kültürel ve ekonomik alanda yükseltmek amacı ile örgütlenmişlerdir⁶⁴.

4.1. Türk Derneği

Türkiye'de Türk milliyetçiliği esasına dayanan ilk dernek Türk Derneği'dir⁶⁵. Dernek 1908'de kurulmuştur⁶⁶. Derneğin nizamnamesi 25 Aralık 1908'de yayımlanmıştır⁶⁷. Derneğin kurucuları; Ahmet Mithat Efendi, Emrullah Efendi, Necip Asım, Bursalı Mehmet Tahir, Korkmazoğlu Celâl, Yusuf Akçura, Veled Çelebi, Boyacıyan Agop, Akyığıtoğlu Musa, Fuat Raif, Rıza Tevfik ve Ahmet Ferit Beylerdir⁶⁸.

Üye sayısı 63 kişi olan⁶⁹ Türk Derneği'nin fahri başkanı ve hamisi Veliaht Yusuf İzzettin Efendi, Başkan Fuat Raif Bey, başkan yardımcısı Necip Asım, sekreteri de Yusuf Akçura'dır⁷⁰. Yalnızca bilimle uğraşacak bu dernekte Profesör Gordlevsky, Doktor Karaçon, Profesör Martin Hartman gibi oryantalistler, Boyacıyan Agop ve Antuan Tıngır Efendiler gibi Türk olmayan Osmanlılar da bulunmaktadır⁷¹.

⁶³ Şeyda Özçelik, Türk Ocakları ve Eğitim, (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans), Çukurova, 2010, s. 1.

⁶⁴ İ. Karaer, **a.g.t.**, s.3.

⁶⁵ İsmail Acar, **Türk Ocakları**, Balıkesir Şubesi Yayınları, Balıkesir 2004, s.13.

⁶⁶ Eren Akçiçek-Mehmet Karayaman, **Atatürk'ün Türk Ocakları'nı Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmalar**, Ege Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, İzmir 2007, s. 10.

⁶⁷ Murat Şahin, Türk Ocakları'nın Eğitim ve Kültür Faaliyetleri (1912-1931), (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009, s. 63.

⁶⁸ İ. Karaer, **a.g.t.**, s. 14.

⁶⁹ Ufuk Erdem, Türk Ocağı Kurucularından ve Teşkilâtı Mahsusa'nın Önemli Simalarından Doktor Fuat Sâbit, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2009, s. 7.

⁷⁰ Y. Hacaloğlu, **a.g.e.**, s. 43.

⁷¹ Arzu İpek, Ankara Türk Ocağı (Kuruluşu ve Faaliyetleri), (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s. 63.

1911'de İstanbul'daki Türk Derneği'ne ilaveten yurt içi ve dışında şubeler açılmıştır. İlk şube Rusçuk'ta Mehmet Masum tarafından kurulmuştur. Üyelerinin adları ve sayısına ilişkin bilgi verilmemektedir. İkinci şube İzmir'de açılmıştır. Bu şubenin başkanlığını Edirneli Mehmet Necip (Türkçü), Başkan yardımcılığını Hadika-i Ticaret Mektebi Müdürü Necip Necati, kâtipliğini Maarif Başkâtibi Hüsnü, sandık eminliğini ise Gad Franko Efendi yürütmüştür. Kastamonu'da açılan bir başka Türk Derneği Şubesi'nin başkanlığını ise İstinaf mahkemesi reisi Ali Rıza Efendi yapmıştır⁷².

Derneğin amacını gerçekleştirmek ve yaymak için gazeteler, risaleler ve kitaplar yayınlanmış, konferanslar düzenlemiştir. Başlangıçta yayın organı Sırat-ı Müstakim dergisi olan Türk Derneği, 1911 yılında kendi adı ile "*Türklüğe dair tettebbuatı havidir. Ayda bir çıkar*" başlığı ile yayımlanan Türk Derneği Dergisini yayımlamaya başlamış, ancak bu dergi 7 sayı yayımlanabilmiştir⁷³.

Derneğin nizamnamesi 25 Aralık 1908'de İstanbul'da Karabet Matbaasında basılmıştır. Nizamname Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Rıza Tevfik ve Ahmet Hikmet başta olmak üzere bir grup kurucu üye tarafından kaleme alınmıştır⁷⁴. Buna göre Türk Derneği Nizamnamesi;

- 1- "*Türk Derneği*" adlı, merkezi İstanbul'da olmak üzere, sırf ilim ile uğraşır bir cemiyet kurulmuştur.
- 2- Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki âsar, ef'âl ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmaktır. Yani Türklerin âsâr-ı atıkasını, târihini, lisânlarını, avam ve havas edebiyatını, etnografya ve etnolojyasını, ahvâl-i içtimâiyyesi ve medeniyet-i hâzıralarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp taraştıırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin geniş ve medeniyette elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlasını ona göre tetkik etmektir,

⁷² Füsün Üstel, **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 19-20.

⁷³ Nermin Kılıç, Atatürk'ün Türk Ocakları'ndaki Konuşmaları, (Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu 2006, s. 11.

⁷⁴ M. Şahin, **a.g.t.** , s.64.

- 3- Cemiyet maksadına erişmek için aşağıdaki vasıtaları kullanır: a- Cemiyet müzâkerâta bulunur, b- İktizâ eden mahallere heyetler gönderip keşfiyyâta, tahkikata girer, c- Umûmi dersler, müzâkereler tertip eyler, mekteplere Türkleri anlamaya yarar dersler kabul ettirmeye çalışır, d- Cerideler, risaleler, kitaplar neşreder, e- Yukarıda geçen meseleler hakkında ilmî müzâkerelerde bulunmak üzere kongre toplar.
- 4- Cemiyetin maksadına hizmet etmek isteyen herkes hangi din, cins ve tâbiyetten olursa olsun merkezdeki İdare Heyetine şifâen ve tahriren müracaat eylediği takdirde onun duhulüne Cemiyetin iki azasının delaletiyle ve Heyet-i İdarenin tasdikiyle kabul olunur.
- 5- Her azâ Cemiyete üç ayda bir kere 20 kuruş verir. Bir defada yirmi lira verenler kayd-ı hayat ile azâ olmuş olur. Bundan fazla veren teberruâtta bulunmuş sayılır. İktizâ ederse Cemiyetin Merkez Heyeti bazı azayı bu resimden muaf tutabilir. Manen, maddeten Cemiyete fevkalâde hizmeti dokunan zâtların adları Merkez İdare Heyeti kararıyla iftihar levhasına yazılır.
- 6- Azadan biri istediğin zaman istifa edebileceği gibi bir senelik taksitleri de vermemekle istflâ eylemiş sayılır.
- 7- Her memlekette bulunan azâ bir yerde toplanmakla o memleketin Umûmî Meclisini kurarlar. Merkezdeki Umûmi Meclîse "Merkez-i Umûmî Meclisi" denilir.
- 8- Merkez-i Umûmî Meclisi kendi içlerinden senede bir kere intihab olunmak üzere dokuz kişilik bir Merkez İdare Heyeti seçip tayin eyler. İlk merkez İdare Heyetini müessisler kendi içlerinden seçerler. Merkez İdare Heyetinin kendi içlerinden seçilmiş birinci, ikinci reis, birinci, ikinci kâtibi ve bir de sandık emini bulunur.
- 9- Merkezdeki Umûmî Meclis, umûr-u idareye bakmak için toplandığı zaman, kendi reisini, kâtibini intihab eyler, diğer toplantılarda Merkez İdare Heyetinin reislerinden biri reislik, biri de kâtiplik eder.

- 10- Her Umûmî Meclis lüzum görürse bulunduğu mevkide bir heyet intihâb edebilir. Heyetinin kendi içlerinden seçilmiş birinci, ikinci reis, birinci, ikinci kâtibi ve bir de sandık emini bulunur.
- 11- Merkezdeki İdare Heyeti en az on beş günde bir defa toplanır. Cemiyetin ilmî, malî idaresini yoluna koyar.
- 12- Merkezdeki İdare Heyeti Cemiyetin her sene nihayetine kadar ilme eylediği hizmetlere, keşiflerine, ıttılâlarına dair rapor kaleme alacaktır.
- 13- Ayda bir defa ilmî müzâkerelerde bulunmak üzere merkezdeki Umûmî Meclis toplanır.
- 14- Merkezdeki Umûmî Meclis, umûr-u idareye bakmak için yılda bir defa toplanacağı gibi Merkez İdare Heyetince lüzum görüldükçe fevkalâde içtimalara da davet edilir.
- 15- Taşrada ve ecnebî memleketlerinde bulunan Türk Dernekleri, nasıl çalışacaklarını, ne yolda idare teşkil edeceklerini kendileri tâyin ederler.
- 16- Kongreler, merkezdeki Umûmî Meclisin kararı ve mahallî teşkilâtının en az olarak yarısının tasvibi ile çağrılıp toplanır. Kongreler toplandığı mahallin Umûmî Meclisiyle diğer Umûmî Meclisler murahaslarından, Merkez İdare Heyeti azasından ve nihayet davetlilerden mürekkep olur.
- 17- Kongrelerin esasen vazifeleri Cemiyetin maksadına yarar ilmî meselelerle meşgul olarak Türklük hakkındaki malûmatın artmasına hizmet etmek ise de Cemiyetin umûmî teşkilatını, nizâmnâmesini maksada daha uygun bir yolda düzeltmeye selâhiyeti vardır.
- 18- Cemiyetin varidatı, taksit bedellerinden, teberruâtın, Cemiyetin satış akçesinden vereceği konferansların bazısına konan duhuliye hâsılatından ibarettir.
- 19- Merkezde bulunan azâ taksit bedellerini Merkez İdare Heyetine verir veya gönderir. Mahallî meclis-i umûmîlerin varidatından yüzde otuzu Cemiyetin umûmî masraflarına karşılık olmak üzere merkezdeki İdare Heyetine gönderilir.

Bununla beraber merkezdeki on bir idare o mahallin varidatının hepsini oraya terk ettikten başka merkez kasasından dahi muavenette bulunabilir.

20-Merkez kasasının tasarrufu, Merkez Umûmî Meclisine yılda bir kere hesap vermek ve gelecek senenin bütçesini tasdik ettirmek şartıyla merkezdeki idarenin elindedir. Senetler, vesikalar, mukavelelerde merkez idare azasından biri reis, biri sandık emini olmak üzere hiç olmazsa üç kişinin imzası bulunmak şarttır.

21-Merkezdeki Cemiyet, bir kütüphane, bir mütalaahâne, hatta bir de konferans salonundan mürekkep bir mahal edinmeye çalışacaktır⁷⁵.

Türk Derneği'nin amaç ve faaliyetleri topluca değerlendirildiği zaman ağırlıklı olarak, Türkoloji çalışmaları yapmak üzere kurulduğu görülür. Türk Derneği üyeleri kültürel anlamda Türkçü olmakla beraber, siyasi açıdan Osmanlıcılık geleneğini ağırlıklı olarak taşımaktadırlar. Bu bakımdan, dernek içinde Türkçülüğü savunan Yusuf Akçura gibi bir kişinin fikirlerinin dahi, dernek faaliyetleri üzerinde fazla etkili olamadığı görülmektedir. Türk Derneği'ndeki Türkçülerin Osmanlı İmparatorluğunu oluşturan unsurları, dil yoluyla bütünleştirme amacı taşıdıkları anlaşılmaktadır⁷⁶.

Bir müddet sonra, derneğin en faal üyelerinden Raif Fuat, Necip Asım Beylerin kıtalarının başına gitmeleri, Veled Çelebi'nin Konya Büyükelçiliği'ne atanması, Yusuf Akçura'nın İstanbul'dan ayrılması ile dernek, toplantılarını seyrekletirmiş ve dergi kapanmıştır. Fakat Türk Derneği Dergisi'nin son nüshasının yayınlanmasından pek az zaman sonra Türk Yurdu adlı ve daha geniş programlı bir Türkçülük dergisi yayınlanmıştır⁷⁷.

Türk Derneği, Necip Asım, Fuat Köprülü gibi yöneticilerinden bazılarının dernekten ayrılmaları ve üyelerinin bu yıllardaki siyasi bölünmelerle farklı partilerde yer almaları sonucu dernek çalışmalarını 1912'de durdurmuştur. Üyelerinin çoğunun daha sonra kurulacak "milliyetçi ideolojiye bağlı" derneklerde ve nihayet Türk Ocağı

⁷⁵ Ş. Özçelik, **a.g.t.** , s. 9-11.

⁷⁶ M. Şahin, **a.g.t.** , s. 67.

⁷⁷ Ş. Özçelik, **a.g.t.** , s. 11.

kadrosunda yer alacakları görülecektir⁷⁸. Derneğin ne zaman kapatıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte, dernek üyeleri Türk Yurdu ve Türk Ocakları bünyesinde görev almışlardır⁷⁹.

4.2. Genç Kalemler Hareketi

Ömer Seyfettin'in öncülüğünde ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin himayesinde gelişen Genç Kalemler Hareketi, Ziya Gökalp'in de katılımıyla milli bir lisanın var olması gerektiği düşüncesinden hareketle Türkçülük ideolojisine yönelik faaliyetler gösteren bir diğer örgütlenme örneğidir⁸⁰.

Selanik'in milliyetçiliği teşvik eden kozmopolit yapısı içinde şekillenen Genç Kalemler Hareketi'nin temel amacı, “yazı dilini sadeleştirmek ve halk diline yaklaştırmaktır”. Bu amacı “Yeni Lisan” olarak savunan Genç kalemler Hareketinin öncülüğünü ve birleştiriciliğini Ali Canip (Yöntem) ve Ömer Seyfettin yapmıştır⁸¹.

Ağırlıklı olarak bir dil ve edebiyat dergisi olan Genç Kalemler de “Haftanın Hadisesi” adlı bir sütunda; güncel, siyasi ve sosyal olaylar da değerlendirilmiştir. Ancak ele alınan konuların tamamına yakını, Osmanlı Devleti'nin iç işleri ile Balkanlar'daki gelişmeler; İstanbul, İzmir ve Selanik gibi büyük şehirlerdeki olaylar olmuştur. Bu sütunda Osmanlı Devleti'nin dışındaki, özellikle Rus ve Çin yönetiminde yaşayan Türklerin durumları ile hiç ilgilenilmediği dikkat çekmektedir. Bu sebeple Genç Kalemler dergisi etrafında toplanan aydınların Osmanlıcılık geleneğini taşıdıklarını, dil sadeleşmesi yoluyla takip ettikleri kültür milliyetçiliği sayesinde Osmanlı Devleti'nin geleceği teminat altına alabilecek bir arayış içinde bulunduklarını, bunu da “Yeni Lisan” ve “Yeni Hayat” olarak formüle ettiklerini söyleyebiliriz⁸².

Genç Kalemlerin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Bunun nedeni derginin ilk 6 sayısının tarihsiz olmasıdır. Ancak derginin birinci cildinin her sayısının

⁷⁸ Y. Bayraktutan, a.g.t. , s. 112.

⁷⁹ M. Şahin, a.g.t. , s. 68.

⁸⁰ İ.C.N. Özdemirci, a.g.t. , s. 72-73.

⁸¹ N. Kılıç, a.g.t. , s. 11.

⁸² A. İpek, a.g.t. , s. 75.

kapağında, yayımlanma tarihleri sırasını gösteren ipucu vardır: ikincisi birincisinden hep 8 büyük olan 2 tane sayı, örneğin 1-9, 2-10, 3-11'dir. Bu da Genç Kalemlerin ardılı olduğu bir derginin 9. sayısı olarak çıkmaya başladığı düşüncesini doğurmaktadır⁸³.

Genç Kalemler dergisinin yayın hayatı, Hüsün ve Şiir dergisinin adının “Genç Kalemler” olarak değiştirilmesiyle başlar. Başka bir deyişle, Genç Kalemler, Hüsün ve Şiir'in devamıdır. Ali Canip Bey derginin ismini beğenmediği için bu konuyla ilgili Ali Koyuncu ile konuşmuş ve Genç Kalemler olarak değiştirmişlerdir⁸⁴.

Balkan Savaşları'na paralel olarak, Selanik'in elden çıkması üzerine İstanbul'a gelen Genç Kalemler kadrosu Türk Yurdu ve Türk Ocağı bünyesine dâhil olmuştur. Burada özellikle Ziya Gökalp, Türk Milliyetçiliğinin sistemleştirilmesinde önemli roller üstlenmiştir⁸⁵.

4.3. Türk Yurdu Derneği

Türk Yurdu Derneği 31 Ağustos 1911'de kurulmuştur⁸⁶. Derneğin kurucuları arasında Mehmet Emin (Yurdakul), Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Dr. Akil Muhtar (Özden), Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura Beyler yer almıştır⁸⁷. Daha sonra derneğin kurucu kadrosuna Ahmet Hikmet'in yerine Ziya Gökalp seçilmiştir⁸⁸.

Bu dernekte, Rusya'dan gelen göçmenler, Türk Derneği'ne göre çok daha aktif rol oynamıştır; altı kurucu üyenin yarısı Rus kökenlidir: Yusuf Akçura, Ağaoğlu Ahmet ve Hüseyinzade Ali'den oluşmuştur⁸⁹. Aktif rol almalarında yaşadıkları coğrafyanın

⁸³ M. Şahin, **a.g.t.**, s. 68.

⁸⁴ İsmail Arda Odabaşı, İkinci Meşrutiyet Dönemi Basın ve Fikir Dünyasında Genç Kalemler Dergisi, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul 2006, s. 48.

⁸⁵ A. İpek, **a.g.t.**, s. 75.

⁸⁶ Arif Akdeniz, **Türk Ocakları 100 Yaşında Türk Ocakları'nın Tarihçesi ve Tanıtımı**, Türk Ocakları Bakırköy Şubesi Yayınları, İstanbul 2000, s. 7.

⁸⁷ Özgür Balkılıç, “*Rüşeym Halinde Türk Milliyetçiliği: Türk Yurdu Dergisi (1911-1918)*”, **Mülkiye Dergisi**, C. XXXIV, S. 266, Ankara 2010, s. 127; E. Akçiçek-M. Karayaman, **a.g.e.**, s. 10.

⁸⁸ 1912 yılında Ahmet Hikmet Budapeşte baş şebkenderliğine seçilince Türk Yurdu kurucu kadrosuna onun yerine Ziya Gökalp seçilmiştir. A. İpek, **a.g.t.**, s. 68.

⁸⁹ M. Şahin, **a.g.t.**, s. 70.

etkisi görülmüştür. Türk Milliyetçiliğinin daha çok sınır taraflarında gelişmesi şartların zorlamasıyla ortaya çıkan bir fikir akımı olarak görülmesini sağlamıştır.

Türklerin siyasi ve iktisadi çıkarlarını savunmayı kendine görev edinen bu dernek⁹⁰ amacını nizamnamesinin 4. maddesinde; “*Türk çocuklarına mahsus bir pansiyon ve Türklerin zekâ ve irfanca sevilerinin yükselmesine, varidat ve teşebbüs sahibi olmalarına hizmet etmek üzere bir gazete çıkaracaktır.*” şeklinde ifade edilmiştir⁹¹.

Yeni kurulan derneğe “Türk Yurdu” adının verilmesini Mehmet Emin (Yurdakul) teklif etmiştir⁹². Ayrıca Mehmet Emin (Yurdakul) Derneğin yayın organı olarak bir dergi fikrini ortaya atmıştır⁹³. On beş günde bir çıkarılmasına karar verilen bu derginin sorumlu müdürü de Mehmet Emin (Yurdakul) olması kararlaştırılmış ancak Mehmet Emin (Yurdakul), 1911’de Erzurum valiliğine tayin edilince onun yerine Yusuf Akçura görevi üstlenmiştir⁹⁴.

1911’de Türk Yurdu Dergisi’nde izlenmesi gereken yayın politikası konusunda Yusuf Akçura’nın önerdiği ve yayın idare heyeti tarafından bazı değişiklikler ile kabul edilen programın önemli maddelerine göre⁹⁵, dergi “Türk ırkının” çoğu tarafından okunup anlaşılacak bir tarzda yazılacak, yani dili sade olacak, “kavmin” çoğuna faydalı bilgiler içerecektir. Ayrıca dergi Türklerin çoğu tarafından kabul görececek bir idealin gerçekleşmesi için uğraş verecek ve dergide öncelik Türklerin tanıtılması, iktisat ve ahlakça yükselmesine olanak sağlayacak, siyaset bunlardan sonra gelecektir. Dolayısıyla Türk dünyasının her yerinde gerçekleşen olayların haberleri dergide iletmeye çalışılacaktır. Ancak, bu esasların bir sonraki maddesinde derginin siyasete tamamen

⁹⁰ İ.C.N. Özdemirci, **a.g.t.** , s. 73.

⁹¹ Ş. Özçelik, **a.g.t.** , s. 12; İ. Karaer, **a.g.t.** , s. 14.

⁹² İ. Acar, **a.g.e.** , s. 19.

⁹³ Ö. Balkılıç, **a.g.m.** , s. 128.

⁹⁴ Firdevs Gümüüşoğlu, “*Türk Yurdu*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, C. IV, İstanbul 2002, s. 269. İ. Acar, **a.g.e.** , s. 19.

⁹⁵ F. Üstel, **a.g.e.** , s. 44.

sırtını dönmeyeceği vurgulanmış, yalnız siyasi konularda görüş bildirirken hiçbir parti tarafı tutulmayacağı belirtilmiştir⁹⁶.

Türk Yurdu Dergisi'nin ilk sayısı 30 Kasım 1911'de yayımlanmıştır⁹⁷. Dergi ilk çıkış sayısında amacını "*Türklüğe hizmet etmek, Türklere fayda dokundurmak istiyoruz. Maksudımız işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi, mecmuamızın münderecatı göstereceğinden, mesleğimizin teşrihini fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun*", diyerek açıklar⁹⁸.

Derginin çıkan ilk sayısı hemen tükenir, ikinci baskı yapılır ve derginin sayfa sayısı arttırılır. 1911-1918 arasında 161 sayı yayımlanır. 1918-1924 arasında yayımlanamaz. Türk Yurdu yazarları Milli Mücadele'ye katılırlar. Dergi 1924'te yayın hayatına yeniden başlar. 1928-1929'da hem eski hem de yeni yazıyla yayımlanır. 1931'de Türk Ocakları kapanana kadar yayını sürmüştür⁹⁹. 1911-1931 arasında toplam 233 sayı çıkarmıştır¹⁰⁰.

1942'de yeniden yayın hayatına başlayan Türk Yurdu Dergisi'nde bir yandan Yusuf Akçura'nın "*Avrupalılardan demiryol köprüsü ve havada uçmak makinesi yapmayı öğrenelim amma, Avrupalılarca düşünmek usulünü zinhar talim etmeyelim, mezhebine benim aklım ermez. Tesiplin (Zeplin) ve Beleryo'ya çirak olmak istiyorsak mutlaka Kant ve Komt'un (Comte) şakirdi olmak mecburiyetindeyiz*" sözleri yayımlanırken diğer yandan Ziya Gökalp'in Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak makalesi de yer almıştır¹⁰¹.

Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Ocakları'nın kuruluş hazırlıklarının yapıldığı bir zamanda ortaya çıktığı için, cemiyet olarak fazla bir varlık gösterememiş, kurucuları Türk Ocakları içinde yer almıştır. Ancak cemiyetin en büyük hizmeti daha sonra Türk

⁹⁶ Ö. Balkılıç, **a.g.m.**, s. 128. Ayrıntılı bilgi için bkz: İ. Acar, **a.g.e.**, s. 20-21; M. Şahin, **a.g.t.**, s. 71.

⁹⁷ İ. Acar, **a.g.e.**, s. 19.

⁹⁸ "*Maksat ve Meslek*", **Türk Yurdu Dergisi**, C. I., S. 1, İstanbul 1328, s. 1.

⁹⁹ F. Gümüsoğlu, **a.g.m.**, s. 269.

¹⁰⁰ E. Akçiçek-M. Karayaman, **a.g.e.**, s. 29; İ. Acar, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁰¹ F. Gümüsoğlu, **a.g.m.**, s. 269.

Ocakları'nın yayın organı haline gelecek olan Türk Yurdu Dergisi'ni çıkarmasıdır ki, bu dergi Türk Milliyetçiliği fikrinin oluşturulması, sistemleştirilmesi ve yaygınlık kazanmasında çok önemli bir rol oynayacaktır¹⁰².

4.4. Türk Bilgi Derneği

Türk Derneği'nin kapanmasından yaklaşık bir yıl sonra, Encümen-ı Daniş örneğine göre “*Memlekette hakiki usul ve ihtisas üzerine müesses ilmi bir cereyan vücuda getirmek maksadını temin etmek üzere*”¹⁰³ 14 Mart 1913'te Emrullah Efendi başkanlığında kurulmuştur¹⁰⁴.

Türk Ocaklarına yardımcı bir kurum niteliğinde, milliyetçi ideolojiye bağlı bir dernek olarak çalışmalarına başlamıştır¹⁰⁵. Akademik mahiyette kurulduğu iddiası sebebiyle bu derneğin kadrosunun Türk Derneği'nden daha geniş ve kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁶.

Derneğin idare heyeti, Celal Sahir, M. Fuat Köprülüzade, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Selanikli Doktor Rıfat, Mühendis Salim, Ziya, Doktor Nazım ve Haşim'den oluşmaktaydı. Türk Derneği'nde olduğu gibi bu dernekte de Türkler dışında üyeler bulunmuştur¹⁰⁷.

Dernek, Bilgi Mecmuası adında dergi çıkarmıştır. Ancak dergi sadece 6 sayı çıkarabilmiştir¹⁰⁸. Daha çok ilmi konuda çalışmalar yapan Dernek, Türk dilinin ıslahı için çalışmalarda bulunmuştur¹⁰⁹.

¹⁰² A. İpek, **a.g.t.** , s. 68-69.

¹⁰³ M. Şahin, **a.g.t.** , s. 73.

¹⁰⁴ İ. Karaer, **a.g.t.** , s. 15.

¹⁰⁵ Ş. Özçelik, **a.g.t.** , s. 14.

¹⁰⁶ M. Şahin, **a.g.t.** , s. 73.

¹⁰⁷ A. İpek, **a.g.t.** , s. 70.

¹⁰⁸ İ. Karaer, **a.g.t.** , s. 15.

¹⁰⁹ Mehmet Uzun, “*Türk Ocakları ve 1928 Arap Alfabesinden Latin Alfabesine Geçiş*”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 177, İstanbul 2008, s. 219.

4.5. Türk Gücü Derneği

II. Meşrutiyet döneminde kurulan Türkçü derneklerden biri de Türk Gücü Derneği'dir. Türk Sözü'nün 8 Mayıs 1914'te yayımlanan "Türk Gücü Müsameresi" başlıklı yazıda: *"Büyük Türk ırkının güççe, kuvvetçe başka ırklardan geri kalmayacak, ecdadı gibi güçlü, kuvvetli olduğunu cihana bildirmek için"* kurulan derneğin, İstanbul dışında 25 şubesi olduğu bildirilmiştir¹¹⁰.

Türk Gücü Derneği, Türk Ocağı'na üye olma yaşı tutmayan gençleri beden ve fikren güçlü hale getirmek için kurulmuştur. Daha çok spor ağırlıklı çalışmaları yapmıştır. Bir gençlik derneği olan Türk Gücü Derneği'ni, ittihatçı lider Enver Paşa da desteklemiştir. Bugün söylenen "Dağ Başını Duman Almış Marşı" da bu dönemde gençlik için bestelenmiştir. Bugün birçok yerde varlığını sürdüren İdman Yurdu, İdman Gücü, (Ayvalık Gücü, Ankara Gücü, Altay İdman Yurdu, Mersin İdman Yurdu gibi) spor kulüpleri bu dernek sayesinde Türk Ocaklarının ilk döneminin hatıralarını taşımaktadır. Bu çerçevede kırk dört Türk Ocağı Şubesinde spor teşkilâtları kurulmuştur. Selim Sırrı Bey, Ocakların spor çalışmalarını yönlendiren önemli bir şahsiyet olmuştur¹¹¹.

1914'te İstanbul'da kurulan "Turan Neşr-i Maarif Cemiyeti" ve "Türk Tamim-i Maarif Cemiyeti Hayriyesi" adlı dernekleri, fazla bir varlık gösterememişlerdir¹¹². Bu derneklerin hemen hepsinde kurucu kadronun aydınlardan oluştuğu görülür. Bu aydınlar devlet tarafından çeşitli kamu kurumlarında ve özellikle valiliklerde görev aldıklarından dernek faaliyetlerini ve dergideki yazılarını bırakmak zorunda kalmışlardır. Derneklerin ömürleri bu nedenle uzun süreli olamamıştır¹¹³.

¹¹⁰ Ş. Özçelik, **a.g.t.**, s. 14.

¹¹¹ İ. Acar, **a.g.e.**, s. 144.

¹¹² İ. Karaer, **a.g.t.**, s. 16.

¹¹³ M. Şahin, **a.g.t.**, s. 74.

4.6. Halka Doğru Cemiyeti

15 Aralık 1917’de İzmir’de Tarık Zafer Tunaya’nın ifadesi ile “*İttihat ve Terakki’nin gölgesinde*” kurulmuştur¹¹⁴. Özellikle orta sınıf halk tabakasının ve köylünün yükseltilmesi amacıyla faaliyete geçen cemiyet, idealist bir amaç doğrultusunda “Halkçılık” ve “Milliyetçilik” düşüncesinin benimsetilmesi için çaba sarf etmiştir¹¹⁵.

Cemiyet kurucuları, Halep eski valilerinden Tevfik Bey, İzmir Mebusu Rahmi Bey ve Celal Bayar’dır¹¹⁶. İttihat ve Terakki’nin bir yan kuruluşu sayılabilecek olan Halka Doğru Cemiyeti, ‘gayr-ı siyasi’ bir niteliğe sahip olduğunu da belirtmiştir¹¹⁷.

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra kurulan Türk Derneği, Tür Yurdu Cemiyeti ve Türk Bilgi Derneği milliyetçi ideolojiye bağlı ve kısa ömürlü oluşumları ile bunların; Tür Yurdu, Türk Derneği, Bilgi Mecmuası gibi yayın organları; kurucu ve yazar kadroları ile Türk Ocağı ve bu derneğin yayın organı Türk Yurdu’nun temelini oluşturmuşlardır¹¹⁸.

¹¹⁴ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, C. I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 417-418.

¹¹⁵ Şerif Demir, “*Milli Mücadelede Celal Bayar (1919-1923)(Siyasi Hayatı ve Fikirleri)*”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, S. 15-16, İstanbul 2009, s. 55.

¹¹⁶ A. İpek, **a.g.t.** , s. 71.

¹¹⁷ T.Z. Tunaya, **a.g.e.** , s. 418.

¹¹⁸ M. Şahin, **a.g.t.** , s. 74.

II. BÖLÜM

İSTANBUL TÜRK OCAĞI

1. İstanbul Türk Ocağı'nın Kuruluşuna Zemin Hazırlayan Faktörler

Osmanlı İmparatorluğu, toplumu ve yapısı XIV. yüzyıldan XX. yüzyılın ortasına kadar devam etmiş bir imparatorluk olarak, değişik tarihî dönemler yaşamış, dünyadaki farklı gelişimlere ve politikalara çağının gereği ortak olmuştur. Bu kadar uzun bir süre değişmeden aynı sosyal ve kültürel koşullarda kalabilmesi olanaklı değildir. Bu nedenle farklı dönemler kendi koşulları içerisinde değerlendirilmelidir¹¹⁹.

Tanzimat devrindeki bazı Türk aydınları dünyanın çok değişik ve geniş bölgelerine yerleşmiş, değişik isimler altında zaman zaman devletler kurmuş bütün Türklerin tarih ve dilce birliği ve bütünlüğü görüşünü ortaya atarak Türk milletinin sadece Osmanlılardan oluşmadığı, Osmanlı Türklerinin ancak onun bir parçası olduğu gerçeğini yaymaya çalıştılar. Osmanlı İmparatorluğu'nda değişik etnik unsurlar arasındaki anlaşmazlıkları arttıracak endişesiyle milliyetçilik fikirlerini II. Abdülhamid idaresinin kontrol altında tutmasına rağmen bu görüşlerini açıklamakta devam eden aydınların bazıları, 1908'den sonra siyasi baskının kalkmasından sonra hızla teşkilatlanmaya başladılar. Böylece Türk milliyetçiliği fikir planında uyulama planına geçmiştir¹²⁰.

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra Osmanlı İmparatorluğu çeşitli iç ve dış olayların içine düşmüştür. Bu dönemde Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ihlali, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Girit Meselesi, 31 Mart Vakası, Trablusgarp Savaşı gibi olaylar İmparatorlukta derin yaralar açmıştır. Fakat bütün bu olaylardan daha önemlisi Osmanlı İmparatorluğunun yenilgisiyle sonuçlanan Balkan Savaşları, Rumeli'nin kaybedilmesi, binlerce Türk'ün göçe ve katliama tabi tutulması gibi Türkler

¹¹⁹Filiz Yenişehirlioğlu, “Osmanlı Kültür Tarihi İncelemesine İlişkin Saptamalar”, Kültür Tarihi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, Eskişehir 2013, s. 125.

¹²⁰ Kenan Akyüz, “Türk Ocakları”, *Belleken*, S. 196, Cilt, L, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s. 201.

arasında büyük bir şok tesiri yaratmış ve Osmanlıcılık ideolojisinin iflasını hazırlamıştır¹²¹.

Türkçülük akımının etkisiyle kurulmuş derneklerden önce azınlıkların bağımsızlıklarını elde etmek amacıyla çeşitli dernekler kurduğu görülmektedir. Örneğin, Rumlar; Etnik-i Eterya, Pontus Rum, Sırlar; İslav İttihadı, Ermeniler; Taşnakyan ve Hınçak, Yahudiler; İlyas İsrail Cemiyeti, Araplar; En'Nadiş-i Şarkî, El Müntedi-i Ebedî, Arnavutlar; Başkim adlı cemiyetler kurmuşlardı¹²².

Osmanlı İmparatorluğu ve Türklük aleyhindeki çalışmalar, bilhassa zamanın üniversitesi durumunda olan Tıbbiye'deki azınlık öğrenciler arasında yaygın olmuştur. Bu acı durum, Tıbbiyeli Türk gençlerinin gururlarına dokunmuş; azınlık öğrencilerinin kendi aralarındaki dayanışmaları ve pervasız çalışmaları karşısında millî duygular incinmiştir. Bu şartlar altında 228 Tıbbiyeli Türk genci, güç birliği ve dayanışma sağlamak için kendi aralarında bir dernek kurulması gerektiği fikrinde anlaşılmışlardır¹²³. Böylece öğrenciler tarafından fikri temelleri atılan Türk Ocakları, Balkan hezimetinin yarattığı sarsıntı ile beraber gerçek ümit ve ihtiyaçların merkezi haline gelmiştir¹²⁴.

2. İstanbul Türk Ocağı'nın Kuruluşu

Türk Ocakları, Meşrutiyet döneminde, Türk milliyetçiliğinin modern manasıyla inkişafı, milli mefkûre ve yenileşme hareketlerinin ilerlemesi gayesiyle kurulmuş ve önemli hizmetler yapmış milli bir müessesedir¹²⁵. İlk kez Osmanlı kozmopolit iklimi içerisinde, tepkisel biçimde milliyetçilik akımının bilinçlendirilmesi, bu alanda başrolü oynayan bir örgütlenme, Türk Ocağı ile gerçekleşmiştir¹²⁶.

¹²¹ Y. Sarınoy, **a.g.e.** , s. 131.

¹²² Nermin Kılıç, **a.g.e.** , s. 27.

¹²³ İ. Acar, **a.g.e.** , s. 29.

¹²⁴ Y. Sarınoy, **a.g.e.** , s. 134.

¹²⁵ Türk Ocağı Tarihçesi, **Türk Ocağı Tarihçe Mefkûre Program Tüzük**, Türk Ocağı Umumi Merkez Neşriyatı, No: 1, Ankara 1969, s. 3.

¹²⁶ T. Z. Tunaya, **a.g.e.** , s. 433.

Türk Ocakları kuruluşu ve hayatın da enteresan nitelikleri haizdir; Aşağıdan yukarıya, çağın gerçeklerinden doğan bir atılım ve zamanın yükseköğretim çevresinin çabaları ile kurulmuş; fiili bir dönemden sonra kuruluşu resmileşmiş; politika ile uğraşmama gayretine rağmen zamanla ocağın ideolojisini benimseyen İttihat ve Terakki ile kaynaşmıştır. Milli Mücadele döneminde İttihatçılarla bir tutulmuşlarsa da Anadolu'daki bu harekâtı desteklemekten geri durmamışlardır¹²⁷.

Türk Ocakları'nın kuruluş çalışmaları, Türkçülüğün yaygınlık kazandığı en uygun ortam olan Askeri Tıbbiye'de başlamıştır. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Her şeyden önce bu okulun modern eğitim yapması sebebiyle öğrencilerin müspet ilim zihniyetiyle yetişmesi sonucu karşılaşılan siyasi ve sosyal meselelere rahatlıkla teşhis koyabilmeleridir. Ayrıca askeri okullar, her şeyden önce bir vatanseverlik ocağıydı. Orada öğrenciler vatanın savunulması fikriyle şekilleniyorlardı¹²⁸.

Diğer taraftan Tanzimat ideolojisi gereği bütün Osmanlı vatandaşlarının (II. Meşrutiyetten sonra Müslüman unsurların) eğitim gördükleri bu okullarda, Türklerin dışındaki unsurların milliyet hissinden kaynaklanan beraber hareketlerine bir tepki olarak okuldaki Türk öğrenciler de birleşmek lüzumunu hissetmişlerdir. Nitekim bu okullarda Türk olmayan öğrencilerin milliyet hissinden kaynaklanan beraber hareketlerine karşı biz kimiz? sorusunun cevabını aramaya başlayan Türkçü yayınlarda bulan Türk öğrenciler arasında milli şuurun uyanışı hızlanır. Milliyetçilik akımının askeri okullardan sonra yine modern eğitim yapan Mülkiye'de yayıldığı, ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de Askeri Tıbbiye'de kurulduğu dikkate alınırsa, Türkiye'de hürriyetçi ve milliyetçi hareketlerin genellikle mekteplerden kaynaklandığı görülür¹²⁹.

Askeri Tıbbiye'de Türk Ocakları'nın kurulması için ilk zamanlarda bir takım gizli çalışmaların yapıldığı görülür. Bu konu da Hasan Ferit Cansever'in bizlere aktardıkları şöyle; “...tıbbiyede, Ensac-histoloji laboratuvarında insan ve hayvanların vücut ve uzuvlarını meydana getiren hücre ve örgütlerin mikroskop altında mahiyetlerini

¹²⁷ Y. Bayraktutan, **a.g.t.** , s.116.

¹²⁸ A. İpek, **a.g.t.** , s. 79.

¹²⁹ Y. Sarımay, **a.g.e.** , s. 134-135.

öğrenmeye çalıştığım bir gün isminin Çininli Haşim olduğunu öğrendiğim, zayıf uzun boylu, yavaş bir sesle konuşan bir askeri tıbbiyeli geldi. Aziz ve asil ruhlu arkadaşım Merhum Dr. Pertev ile kendimizden geçmiş bir halde çalışıyorduk. Koskoca laboratuvarda bizden başka hiç kimse yokken askeri tıbbiyenin son sınıfında olan bu arkadaşın ne için bizim yanımıza geldiğini ne istediğini kendisine hayretle sormaya mecbur olduk. Haşim Bey gayet nazik bir eda ile her ikimize söyleyeceği çok mühim ve mahrem bazı sözleri olduğunu, laboratuvarda görüşmenin mahzurlu olacağını söyleyerek büyük teneffüsten sonra bütün talebeler dersanelere girdikten sonra aşağıda yemekhanede buluşmamızı rica etti ve ayrıldı¹³⁰.

Hasan Ferit Cansever'in anlatmış olduğu bu olaydan anladığımız kadarıyla Türk Ocakları'nın kurulma fikrinin faaliyet sahasına girmesine ön ayak olan ilk kişilerden biri Çininli Haşim Bey olmuştur. Aynı şekilde Yusuf Sarımay'da Çininli Haşim Bey'in ve Hüseyin (Baydur) Bey'in Türk gençleri ve aydınlarını birlik halinde çalıştıracak bir cemiyet kurulması yolunda en önemli telkinlerde bulunanlar olduğunu söylemiştir¹³¹.

Hasan Ferit Cansever anlatmış olduğu bu olayın devamında arkadaşı Dr. Pertev ile beraber Çininli Haşim Bey ile görüştüklerini ve kendilerine Türk milletinin kendi arasında içtimai bir teşkilat kurarak Türk milletinin tekâmülüne milletçe hususi bir gayret sarf ederek çalışmaları gerektiğini ve bu konuda yardım talebinde bulunduğunu söylemiştir. Daha sonra birkaç toplantı yapıldıktan sonra Çininli Haşim Bey'in teklifini kabul etmişlerdir. Bu toplantılar sırasında Gümüşhaneli Hüseyin (Baydur) Bey ile de tanışan Hasan Ferit Cansever ve arkadaşları Türk Ocakları'nın kurulması konusun da daha sağlam adımlar atmışlardır¹³².

Bu sıralarda İstanbul'da Fransızca olarak yayınlanan Jeune Türk Gazetesinde Celâl Nuri (İleri) (1911 Nisan sonları veya Mayıs başlarında) “*parlak muvaffakiyetleri*

¹³⁰ Hasan Ferit Cansever, **Türk Ocağının Doğuşundaki Sebep ve Saikler**, Türk Yurdu Neşriyat, No: 8, Ankara 1993, s. 9.

¹³¹ Y. Sarımay, **a.g.e.** , s. 135.

¹³² H.F. Cansever, **a.g.e.** , s. 10.

ile gözleri kamaştırmakta olan Millî Donanma Cemiyeti gibi kavmi bir Türk Mâarif Cemiyeti teşkil etmek” fikrini ortaya atmış, Tanin gazetesi de bu fikri desteklemiştir¹³³.

Bu fikirden de ilham alan Tıbbiyeliler milliyet esasına dayanan bir cemiyet kurma faaliyetlerini yoğunlaştırmışlar ve şöyle bir program hazırlamışlardır:

- a. Tıbbiyeliler arasındaki birlik ve beraberliği kuvvetlendirmek, yükseltmek, fakat gayeyi tehlikeye düşürmemek için siyasetten çekinmek, uzak durmak. Her genç siyasi kanaati ne olursa olsun milliyet gayesi etrafında toplanacak ve bu gayeyi her türlü hislerin fevkinde tutacaktır.
- b. Umumi efkâr milliyetperverlik cereyanını pek hoş karşılamayabilir. Yurtta Osmanlıcılık ve İslamcılık siyaseti oldukça kök salmıştır. Binâenaleyh bu cereyanı doğrudan doğruya açıp açmamakta bir tehlike var mıdır? Yok mudur? Bu hususta memleketin ileri gelenlerinin fikirleri sorulacaktır.
- c. Donanma Cemiyeti gibi bir teşkilat yapılarak mektep açmak için para toplanacağından umurun emniyetini kazanmak lâzımdır. Bu hususta emniyet ve itimatla yürüyebilmek için memleketin tanınmış şahsiyetlerinin himayeleri rica olunacaktır¹³⁴.

Yusuf Akçura, Türk Yılı adlı eserinde Türk Ocakları’nın kuruluş çalışmalarının Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından nasıl yapıldığına dair şu bilgileri vermiştir; ... *1911 senesi ilkbaharında Mekteb-i Tıbbiyye Askeriye talebesinden bir zümre, Türk milletinin milletçe tekâmülüne çalışmak arzu ve emeliyle kendi aralarında toplanarak mübadele-i efkâr ederler ve nihayet 11 Mayıs 1911 tarihli mektuplarla bu işte fikirlerinden istifade olunabileceğine kanaat getirdikleri bazı kimselere müracaat ederler. Bu mektuplardan biriside bana gönderilmişti. Mektup şöyle başlıyor:*

11 Mayıs 1327 Çarşamba

Efendimiz Türk ırkının maarif ve mekteplerine hidemat ederek, istikbal-ı içtimaiyesine temin emeliyle toplanmış 190 tıbbiyeli namına zatiâtilerinize müracaat

¹³³ Y. Bayraktutan, **a.g.t.** , s.119.

¹³⁴ Y. Sarımay, **a.g.e.** , s. 137.

eyliyoruz. Maksadımız arz edeceğimiz şeylere dair fıkır-i hakimiyane ve edebiyanelerine istimzaçtır¹³⁵.

Böyle başlayan mektup “*Türk kavminin hayat-ı inkıraz yaşadığını*” söyleyerek buna “*seleflerimiz gibi lakayt kalamayacağımızı*” belirttikten sonra, “*hayatın edebi bir mücadele olduğuna ve bu mücadelede muvaffakiyetin en büyük şartının, maarif ve mekteplerin galebesi*” olduğuna hükmediyordu. Daha sonra bu tıbbiyeli gençler kendilerinin “*tekâmül kanununa riayet fikrinde ısrarlı olacaklarını da*” ifade ederek: *ziraat, ticaret ve sanayi ile kazanılmış bir içtimai hâkimiyeti tercih ettiklerini*” açıklıyor ve fikirlerini şöyle bir temenni ile tamamlıyorlardı: “*nesl-i müstakbelimiz, miskinliği günah, faaliyeti ibadet bilsin! Müteşebbis, kuvvetli ve servet sahibi olsun*”¹³⁶.

Bu mektup taslağının 4 Mayıs 1911 tarihli olduğunu, bu tarihten önce yazılmış vesika olmadığını, tıbbiyeli öğrencilerin Nisan sonlarında ve Mayıs başlarında kavmi bir Türk Maarif Cemiyeti kurulması fikrini öne süren Jön Türk Gazetesi yazarı Celal Nuri ilham aldıklarını yazmaktadır¹³⁷.

20 Haziran 1911’de Tıbbiyeden 231 öğrenci adına gelen delegeler (Hüseyin Fikret ve Remzi Osman Beyler) ile öğrencilerin müracaatını kabul ederek toplantıya katılan Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Ferit (Tek), Yusuf Akçura, Mehmet Ali Tevfik, Emin Bülent, Dr. Fuat Sabit, Ağaoğlu Ahmet Beyler toplanarak, kurulacak derneğin adını “Türk Ocağı” şeklinde kabul ederler. Kurucular heyetine: Mehmet Emin, Dr. Fuat Sabit, Ahmet Ferit ve Ahmet Ağaoğlu; Geçici İdare Heyeti Başkanlığına: Mehmet Emin; İkinci Başkanlığına: Yusuf Akçura; Kâtipliğe: Mehmet Ali Tevfik Bey; Veznedarlığına: Dr. Fuat Sabit Bey seçilmiştir¹³⁸.

Bu çalışmaların sonucu olarak İstanbul Türk Ocağı kurulmuştur ancak net bir tarih verme konusunda fikir birliğinin olduğunu söylemek zordur. Yusuf Akçura, bu toplantının yapıldığı 3 Temmuz 1911 (20 Haziran 1327 Pazartesi) tarihini, Türk

¹³⁵ Yusuf Akçura, **Türk Yılı**, Türk Ocakları Merkez Heyeti Yayınları, İstanbul 2008, s. 440.

¹³⁶ Y. Bayraktutan, **a.g.t.**, s.116.

¹³⁷ İ. Karaer, **a.g.e.**, s.9.

¹³⁸ İ. Karaer, **a.g.t.**, s.19.

Ocakları'nın fiilen kuruluş tarihi olarak kabul etmiş ve resmen kuruluş tarihi olarak da 25 Mart 1912 (12 Mart 1328) tarihini vermiştir¹³⁹.

31 Mart 1912 (Rumi 18 Mart 1328) tarihli Tanin gazetesinde, Murahhas Mesul Kâhya Emin Ağaoğlu Halis Turgut imzasıyla yayımlanan yazıda “*Bimennih’l- kerim teşekkül eden Türk Ocağı’nın hükümetten müsaadesinin istihsal olunduğu ilan edilmiştir*”¹⁴⁰. şeklinde ifade edilen duyurudan anlaşıldığı kadarıyla İstanbul Türk Ocağı’nın 31 Mart 1912’de faaliyette bulunduğu anlaşılmaktadır. 1912’de yayımlanan Türk Ocağı Esas Nizamnamesinin birinci maddesinde ise “*12 Mart 1328 tarihinde İstanbul’da Türk Ocağı adlı bir cemiyet kurulmuştur*”¹⁴¹denilmektedir.

Ocağa üye olanlar için yemin metni oluşturmuştur. Bu metin şöyledir;

*“Bugün ocaklı oluyorum. Ocağımın insaniyet ve ahlaka mugayir olmayan her arzusunu yerine getirmeye çalışacağım. Türk’e iyilik etmek için her türlü iyiliği yapacağım. Her zaman ve her yerde kanuna riayet edeceğim ve kanun bekçisi olacağım. Bütün hayatımda şiarım sadelik, vefakârlık ve doğruluk olacaktır. Sözlerimi tutacağımı vadediyorum”*¹⁴².

3. Ocağın Misyonu ve Vizyonu

Türk Ocağı farklı zamanlarda amaç ve hedeflerini farklı şekilde ifade etmiştir. Böyle olsa bile ortak fikir her zaman aynı kalmıştır. Türk Ocağı nizamname ve yasalarında amaç ve hedefleri açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bunlara bakacak olursak; Türk Ocağı'nın Nizamname-i Esas ve Dâhilîsi'nin 2. , 3. ve 4. maddelerine göre Türk Ocakları'nın kuruluş amacı şöyle ifade edilmektedir:

¹³⁹ Y. Akçura, **a.g.e.** s. 444.

¹⁴⁰ **Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları**, Türk Ocakları Yayınları, Ankara 1924, s. 5; **Tanin**, 31 Mart 1912 (18 Mart 1328), s. 5; Türklük Şüûnu, “*Türk Ocağı*”, **a.g.d.** , s 312.

¹⁴¹ **Türk Ocağı'nın Nizamname-i Esası ve Dâhiliyesi**, Tanin Matbaası, İstanbul 1912, s. 1.

¹⁴² H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 66.

2. Madde: Cemiyetin maksadı, akvâm-ı îslâmiyyenin bir rûknü mühimi olan Türklerin millî terbiye ve İlmî, içtimaî, iktisadî seviyelerinin terakki ve ilâsıyla Türk ırk ve dilinin kemâline çalışmaktır.

3. Madde: Cemiyet maksadını elde etmek için Türk Ocağı adlı kulüpler açarak dersler, konferanslar, müsamereler tertip, kitap ve risaleler neşredek, mektepler açmaya çalışacaktır. Millî serveti korumak ve çoğaltmak için her türlü meslek ve sanat erbabıyla görüşerek iktisadî ve ziraî teşvik ve irşatlarda bulunacak ve bu gibi müesseselerin doğup yaşamasına elinden geldiği kadar yardım edecektir.

4. Madde: Ocak maksadını tahsile çalışırken sırf millî ve içtimaî bir vaziyette kalacak, asla siyâset ile uğraşmayacak ve hiçbir vakit siyasî fırkalara hadim bulunmayacaktır¹⁴³.

1914'te Ocağın ilk başkanı Ahmet Ferit (Tek) de, Türk Ocağı'nın amaçlarını şöyle anlatmaktadır: "...Türk'ün maruz olduğu sefaletleri gidermek, onu duçar olduğu hastalıklardan kurtararak zinde ve faal bir hâle koymak, tûfengi omzunda serserilik etmekten çekerek, çitine, çubuğuna, destanına, katarına, dükkânına, pazarına sevk etmek ve bu faaliyet-i bedeviye ve iktisadiyesin temin edeceği refaha müsteniden onu okutmak, yükseltmek ve çoğaltmak, vatanında teksif ve takviye ile cidal ve rekabete müsait bir seviyeye çıkarmaktır... bu günün münevver Türklerine mevdu' en büyük vazife budur..."¹⁴⁴. Ocağın amacının çok yönlü olduğunu ifade etmiştir.

1918 Türk Ocağı Kongresi'nde nizamname değişikliği gündeme gelmiştir. Nizamname değişikliğini hazırlamak üzere oluşturulan Yasa Encümeni'nin hazırladığı üyelik, gelir ve teşkilat düzenlemeleri ile ilgili maddeler fazla tartışılmadan kabul edilmiştir. Bu dönemde üye sayısında bir artış görülmüş, 2743'e çıkmıştır.¹⁴⁵ Ancak encümenin 2. maddeyi "*Ocağın maksadı Türklerin harsı birliğine ve medeni kemaline çalışmaktır. Ocağın faaliyet sahası bilhassa Türkiye'dir*". şeklinde hazırlayarak, Ocağı'n

¹⁴³ Türk Ocağı'nın Nizamname-i Esası ve Dâhiliyesi, s. 1.

¹⁴⁴ Ahmet Ferit (Tek), "Türk Ocağı" Nevsal-i Milli, Fırat Asar-ı Müfide Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1914 (1330), s. 128-129.

¹⁴⁵ Erik Jan Zürcher, Milli Mücadelede İttihatçılık, Bağlam Yayınları, Ankara 1995, s. 120.

ilgi sahasını daraltmak istemesi itirazla karşılanmıştır¹⁴⁶. Tartışmaların sonunda 1918’de yayımlanan Türk Ocağı Esas Nizamnamesi’nin 2. maddesinde: “*Ocağı’n maksadı Türklerin harsı birliğine ve medeni kemaline ulaşmaktır*”. şeklinde ifade edilmiştir¹⁴⁷.

1918 Türk Ocağı İdare Raporu’nda Türk Ocağı’nı kurma amacı şu şekilde ifade edilmiştir:

1. İçinde dirseğimizi dayayarak utanmadan rahat çalışabileceğimiz bir köşe,
2. Halk ile münasebete girmek, milliyet fikirlerini şuurla hitabe ile, yazı ile, musahabe ile neşretmek,
3. Uzak yakın nereden gelirse gelsin Türk çocuklarına her suretle yardım etmek,
4. Bir kütüphane vücuda getirmek, Ocakta oturma odası olabilecek bir yer ayırarak oraya gazete ve mecmua alarak gelmesini temin etmek,
5. Sık içtimalarla Türkleri birileriyle tanıştırmak¹⁴⁸.

Bu beş madde aslında konuyu tamamen özetlemiştir. Nitekim Ocağın faaliyetlerine baktığımızda bu amaçlar doğrultusunda hareket ettiklerini görürüz.

1924’te ilk Türk Ocakları Kurultayı’nda Hamdullah Suphi Bey, Cumhuriyet içinde Türk Ocakları’nın görevlerini şöyle tanımlamaktadır: “*Türk Ocakları, manevi Türk vatanının bekçiliğini ifa edeceklerdir, lisan hududunu istilalara karşı koruyacaklardır. Türk milleti, kendi ocaklarıyla şarktan, garptan, herhangi bir taraftan gelirse gelsin, yabancı harslara karşı millî harsını müdafaa edecektir; halkçılığın yalnız dillerde değil, fakat gönüllerde hakikî aşkını uyandıracaktır... Türk Ocaklarının en kutsi vazifelerinden biri, Türk Ocakları, inkılâbımızın bekçisidirler... Türk Ocağı, kurulduğu günden beri sadık kaldığı millet ve milliyet siyasetine ve onun yeni bir ifadesi olan millet hâkimiyetine sadık kalacak ve vatanın her köşesinde bu esasların müdafii olacaktır... Türk Ocakları, Türk vatanında yeni imanı, yeni medeniyeti, hayat aşkını, zevki, refahı,*

¹⁴⁶ Y. Sarıay, **a.g.e.**, s. 153.

¹⁴⁷ Yücel Hacaloğlu, **Türk Ocakları’na Dair Bazı Vesikalar (1912-1995)**, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1995, s. 42.

¹⁴⁸ Türk Ocağı İdare Raporu, **Türk Yurdu**, Y. 5, C. 14, S. 159, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 30 Haziran 1334 (1918), s. 4244-4245.

ümran ve intizamı, medresenin mezhep ihtilaflarıyla parçaladığı bütün Türkler arasında, kardeşliği, birliği vaz ve telkin eden mabetlerdir¹⁴⁹."

Ayrıca Hamdullah Suphi Bey vermiş olduğu bir mülakatında “*Türk ocağı dini bir cemiyet yerine bir millet ikame etmek, yalnız erkek üzerine müesses bir nakıs hayat yerine erkek ve kadın üzerine müesses tam bir hayat kurmak, Türk milletini İslami ve Asya-ı medeniyetten hayat ve beşeri bir medeniyet olan Garp medeniyetine doğru çekmek...* şeklinde ifadelerde bulunarak Türk Ocağı’nın amaçlarını söylemiştir¹⁵⁰.

1925’te yayınlanan Türk Ocakları Yasası’nda amaç ve hedefler şu şekilde ifade olunmuştur;

2. Madde: *Türk Ocağı’nın maksadı bütün Türkler arasında milli şuurun kuvvetlendirilmesine, Türk harsının meydana çıkarılmasına, medeni, sıhhi tekâmülün teminine ve milli iktisadın inkişafına çalışmaktır.*

3. Madde: *Ocak, fırka siyasetiyle uğraşmaz. Hiç bir ocaklı cemiyeti siyasi emellerine alet edemez.*

4. Madde: *Her Ocaklı, ikinci maddedeki gayelere muhalif olmamak üzere ocak haricinde siyasi kanaatine göre çalışmakta serbesttir¹⁵¹.*

Türk Ocakları birçok kez yasa hazırlamış ancak yasalarda ifade edilene göre içerik bakımından pek bir değişiklik olmamıştır¹⁵². En belirgin değişiklik 1927’den sonra olmuştur. Bu zamana kadar siyaset dışı olan Türk Ocakları¹⁵³, kendi yasaları içinde devlet siyasetinde Cumhuriyet Halk Fırkası ile birlikte hareket etmeyi taahhüt

¹⁴⁹ Ş. Özçelik, **a.g.t.**, s. 20.

¹⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: **Sebil’ül Reşad**, “*Türk Ocağı’nın Mahiyeti*”, C. 24, S. 623, s. 398.

¹⁵¹ **Türk Ocakları Yasası**, Türk Ocağı Merkez Heyeti Yayınları, Ankara 1925, s. 2.

¹⁵² Türk Ocakları 1931’deki kapanışına kadar, 1912’de ilan edilen Türk Ocağı Esas ve Nizamnamelerinden başlayarak 1929’da yayınlanan Türk Ocakları Yasası’na kadar toplam 19 defa yasa (nizamname) hazırlanmıştır. M. Şahin, **a.g.t.**, s. 84.

¹⁵³ Bu konuda Abdülhak Şinasi Hisar’ın ifade ettiğine göre; “Türk Ocağı, bir fırka taraftarlığı gütmüyordu. Ocak o zamanlarda sonraki nice manasız kavgalarımızın, sathi iddialarımızın, iddialı davalarımızın meçhul kaldığı, kuvvetli bir tesanüt ruhunun, bizi bütün bunlardan esirgediği, temiz bir beraberlik havasının estiği aziz ve mukaddes bir yerdı”. Ayrıntılı bilgi için bkz: Abdülhak Şinasi Hisar, “Bir Vatanseverlik Mabedi Olan Ocak”, **Türk Yurdu**, S. 234, İstanbul 1954, s. 91, 92.

etmiş ve faaliyet sahasını da Türkiye Cumhuriyeti hudutları ile sınırlamıştır. 1927 Türk Ocakları Yasası'na göre;

2. Madde: *Türk Ocağı'nın maksadı milli şuurun kuvvetlendirilmesine medeni ve sahi tekâmülünün teminine ve milli iktisadın inkişafına çalışmaktır. Türk Ocakları'nın fiilen iştigal sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutlarına münhasırdır.*

3. Madde: *Cumhuriyeti, milleti, muasır medeniyeti ve Halkçılık mefkûrelerini takip eden Türk Ocağı bu mefkûreleri tahkik ettirmekte olan Cumhuriyet Halk Fırkası ile devlet siyasetinde beraberdir. Türk Ocağı bu mefkûrelerini neşr ve telkin için ilim, hars ve içtimaiyat sahasında mücadele ve mücahide eder. Hiçbir Ocaklı Ocağı şahsi ve siyasi ihtirasına alet ve saha ittihaz edemez¹⁵⁴. şeklinde ifade ederek siyasete alet olmuşlardır.*

4. İstanbul Türk Ocağı'nın Teşkilatlanması

- a) İlk Kurucular:** Askeri Tıbbiye öğrencileri temsilcilerinin temsilcileri olarak, dördüncü sınıftan Mahmut, Refet, Ethem, Haşim, Celal, Behçet; üçüncü sınıftan Hüseyin Fikret, Hüseyin Ragıp (Baydur), Muhsin, Neşet, Lütfi, Süleyman; '. Sınıftan Habip Efendiler, öteki üyeler: Remzi, Osman, Sezai Beyler.
- b) Hükümete sunulan beyanname altında imzaları resmi kurucu olarak bulunanlar:** Şair Mehmet Emin, Ağaoğlu Ahmet ve Dr. Fuat Sabit Beyler.
- c) İlk Yönetim Kurulu:** Başkan: Ahmet Ferit (Tek), İkinci Başkan: Yusuf Akçura, Umumi Kâtip: Mehmet Ali Tevfik, Veznedar: Dr. Fuat Sabit Beyler.
- d) Balkan Harbinden sonra seçilen yönetim kurulu:** Başkan: Hamdullah Suphi (Tanrıöver), İkinci Başkan: Yusuf Akçura, Umumi Kâtip: Halis Turgut daha sonra Hüseyin Ragıp, Dr. Akil Muhtar (Özden), Dr. Hüseyin Ertuğrul Beyler.

¹⁵⁴ **Türk Ocakları Yasası**, Türk Ocağı Merkez Heyeti Yayınları, Ankara 1927, s. 2.

e) **Hars ve İlim Heyeti:** 1918’de ilk defa oluşturulan bu heyetin üyeleri: Halide Edip (Adıvar), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Şair Mehmet Emin (Yurdakul), Ağaoğlu Ahmet, Ziya Gökalp, Mehmet Fuat (Köprülü), Hüseyinzade Ali Beyler¹⁵⁵.

İlk toplantılarını okul yönetimine yakalanmamak ve yer bulma sorunu nedeniyle Karacaahmet mezarlığında¹⁵⁶ ve Akbıyık’ta, Türk Yurdu Dergisi idarehanesinde yapmışlardır¹⁵⁷. Daha sonra Divanyolu’nda, Mercan Ağa Cami’ne yakın kargır bir binanın üst katında iki küçük odalı bir binada faaliyete geçmişlerdir. Daracık bir merdivene sahip olan bu bina odalarının kapılarının birinin üstünde “Başarıcılar” diğlerinin üstünde ise “Ak Sakallılar” yazılmıştır¹⁵⁸. Bunun yanı sıra Ocağa isim bulma konusunda da sıkıntı yaşanmıştır. Ocak için önceleri Türklük Ocağı şeklinde düşünülen isim, yapılan kongreler neticesinde Türk Ocağı olarak kabul edilmiştir¹⁵⁹.

İlk dönemlerinde sıkıntılı bir dönem geçiren Türk ocakları ile ilgili Hamdullah Suphi Bey, Dağ Yolu adlı eserinde şu ifadeleri kullanmıştır: “ *Bundan on altı sene evveldi, İstanbul’un tarihi bir caddesinin kenarında, mütevazı bir evin üst katında iki çıplak ve fakir odada, ilk Türk Ocağı kurulmuştu. Orada toplananlar bir içtimai tertip ettikleri vakit Samileri oturtmak için kâfi iskemle bulamazlardı. Aşağı sokağa inerler, civar kahvelerden kendi ceplerinden verdikleri ufak paralarla iskemle alırlar, bunları sırtlarında Ocağa getirirler ve içtimadan sonra yine iade ederlerdi*¹⁶⁰.”

Bu ifadeler bizlere ekonomik sıkıntıların çekildiğini göstermiştir ancak sıkıntılar sadece parasal olmamıştır. Siyasi anlamda da çok büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Bu konuda yine Hamdullah Suphi şu ifadeleri kullanmıştı; *...Ocak ilk kurulduğu vakit müthiş bir husumet havasıyla muhatap olduğunu gördü. Ona kimse tahammül edemiyordu. Binasını görenler, levhasını okuyanlar kızıyorlardı, eğleniyorlardı. Türk*

¹⁵⁵ Y. Bayraktutan, **a.g.t.**, s.125.

¹⁵⁶ H.F.Cansever, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁵⁷ Y. Akçura, **a.g.e.** s. 444.

¹⁵⁸ Abdülhak Şinasi Hisar, “*Ocağın Doğduğu Zaman Ve Muhit*”, S. 234, **Türk Yurdu**, İstanbul 1954, s. 4.

¹⁵⁹ A. Akdeniz, **a.g.e.** s, 8.

¹⁶⁰ Hamdullah Suphi Tanrıöver, **Dağ Yolu**, Türk Ocakları Hars Heyeti Neşriyatı, Ankara 1928, s. 30.

Ocağı kendi karşısında muarız vaziyette bir sürü eski, köhne müesseseler buldu. Bunlar vaizleriyle, mecmualarıyla mazisinden, ananelerinden kuvvet alan bütün vasıtalarıyla bu yeni cemiyet aleyhinde telkine başladılar. Osmanlılık onun düşmanı idi. Başkalarının milli cereyanlara kapılmasından parçalana bir vatan sahibi ve banisi olan millet nasıl bizzat milliyet cereyanına kapılırdı¹⁶¹ ifadelerini kullanmıştır.

Milli Mücadele dönemine kadar, İstanbul ve dışında Türk Ocakları'nın 28 şubesi açılmıştır¹⁶². Ocak tüzüğüne göre örgüt kademeleri aşağıdan yukarıya ve seçimle oluşmaktadır. Türk Ocakları Merkez ve Mahalli olmak üzere iki türlü teşkilata sahiptir. Bunlar;

- 1) Merkez Teşkilatı:** Kurultay, Merkez İdare Heyeti, Merkez Hars Heyeti, Yüce Divan, Umumi Reis, Murakabe Heyetinden oluşur,
- 2) Mahalli Teşkilat:** Vilayet merkezlerinde ve kasabalarda kurulan Ocak şubelerinden oluşur. Mahalli teşkilatın organları; Umumi Heyet (kongre), İdare Heyeti, Murakabe Heyetinden oluşur¹⁶³.

Türk Ocağı'nın ilk yıllık toplantısı 28 Kasım 1913-5 Aralık 1913 (15 ve 22 Teşrin-i Sani 1329), Cuma günleri, Osmanlı Dâr-ül fûnun konferans salonunda toplanmıştır. Türk Ocağı İdare Heyeti Reisi Dâr-ül fûnun muallimlerinden Hamdullah Suphi Bey derneğe başkanlık yapmıştır. İdare ve murakabe heyetlerinin raporları okunmuştur. Sonra yeni idare, istişare ve murakabe heyetlerine üyeler seçilmiştir. Böylece Türk Ocakları Birinci Kurultayı gerçekleşmiş olur.

Yeni idare heyetine oy sırasıyla seçilen “Başarıcılar” şunlardır: Hamdullah Suphi Bey, Hüseyin Ertuğrul Bey, Yusuf Bey, Gökalp Bey, Celal Sahir Bey, Akil Muhtar Bey, Hasan Ferid Bey.

¹⁶¹ **Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları**, s. 5.

¹⁶² T.Z. Tunaya, **a.g.e.**, s. 435.

¹⁶³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Türk Ocağı Tüzüğü, **Türk Ocağı Tarihçe Mefkûre Program Tüzük**, Türk Ocağı Umumi Merkez Neşriyatı, No: 1, Ankara 1969, s. 33-43.

Seçilen istişare heyeti “Aksakallar” şunlardır: Memet Emin Bey, Kemalettin Bey, Ahmet Agayef Bey, Necib Âsım Bey, Süleyman Sami Bey, Hüseyin Cahit Bey, Hüseyinzade Ali Bey, Selim Sırrı Bey, Fuat Raif Bey, Mehmet Ali Bey, Kemal Cenap Bey, Reşit Safvet Bey.

Oylama sonucunda seçilen murakabe heyeti “Kollayıcılar” şunlardır: Hasan Remzi, Mustafa Reşit ve Kamil Beyler¹⁶⁴.

18 Mayıs 1913 (1329) ve 21 Haziran 1918 (1334) tarihlerinde Ocakların iki kongresi toplanmıştır. İkinci kongrede altı encümen (komisyon) kurulmuştur. Bunlar;

- 1) **Türkçölük Matbuatı Encümeni**; Bu encümen idare heyeti tarafından oluşturulmuştur. İlk amacı, mütareke döneminde silah hazırlıkları yapmaktır. İkinci amacı, Türkçölük ve Ocak hakkında yapılan eleştirilere gerekli görüldüğü takdirde idare heyeti yoluyla cevap vermek ve savunma esasları hazırlamaktır.
- 2) **Köycölük Encümeni**; Köyler arasında dolaşarak Türk’ün dertlerine çare bulmak üzere bir kurucu encümen oluşturulmuş ancak bu encümen faaliyete başlamadan dağılmıştır.
- 3) **Türk Gücü Encümeni**; Spor faaliyetlerinde bulunmuştur. Türk Gücü Spor Cemiyetinin katılması üzerine ve talep edilmesiyle Spor Encümeni kurulmuştur.
- 4) **Bakım Encümeni**; maddi ve manevi olarak bakıma muhtaç olan çocukların imkân dâhilinde ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştur.
- 5) **Neşriyat Encümeni**; Kurulma fikri faaliyete geçirilememiştir.
- 6) **Sanayi Encümeni**; Kurulma fikri faaliyete geçirilememiřtir¹⁶⁵.

¹⁶⁴ “*Türk Ocağı’nın Derneğı*”, **Türk Yurdu**, İstanbul 1331, s. 1037. H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁶⁵ “*Türk Ocağı İdare Heyeti’nin Raporu*”, **Büyük Mecmua**, No:6, Diken Neşriyat, İstanbul 1911, s. 87.

İkinci kongreye Ocağın üye sayısı 2500 olmasına rağmen sadece 150 kişi katılmıştır. Bunun en büyük sebebi Ocaklıların I. Dünya Savaşı nedeniyle cephelere savaşa gitmiş olmasıdır. Böyle olunca Ocağın kongre toplantısını iptal etme konusu gündeme gelmiştir¹⁶⁶.

Daha sonra ki yıllarda ihtiyaca göre farklı teşkilatlar kurulmuştur. Daha çok eğitici amaçlı teşkilatlar kuran İstanbul Türk Ocağı faydalı işler yaparak toplumun gelişimine ön ayak olmuştur.

6 Temmuz 1923'te İstanbul Türk Ocağı Kongresi yapılır¹⁶⁷. Bu kongre üç seneden beri mecburi olarak kapalı olan Ocağın ilk kongresi olduğundan önem arz etmiştir. Ancak çok tartışmalı geçmeyen bu kongreye az katılım gerçekleşmiştir. O tarihlerde Ocağın üye sayısı 3000 fazladır¹⁶⁸. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Kongre başkanlığına Kütahya Milletvekili ve Dâhiliye Vekili Ahmet Ferid Bey, Kâtipliğe Reşad ve Tahsin Fazıl Beyler seçilmiştir. İdare Heyeti Raporu'nun değerlendirilmesinden sonra yapılan seçimde;

İdare Heyeti'ne: Halide Edip, Nakiye (Elgün), Hamdullah Suphi, Dâr'ül-eytamlar Umumi Müdürü Selahaddin, Dr. Fethi, Burhaneddin ve Mahmut Nedim seçilmiştir.

Haysiyet Divanı'na: Dr. Adnan (Adıvar), Dr. Hüseyinzade Ali (Turan), Dr. İhsan Sami, Dr. Galip Ata, Zühdü (İnan) seçilmiştir.

Bütçe Heyeti'ne: Selahaddin, Şemseddin ve Sudi Beyler getirilmiştir.

Yapılan değerlendirme sonucu olarak İdare Heyeti'nde: Hamdullah Suphi (Reis), Selahaddin Bey (me'sul Murahhas), Mahmut Nedim (me'sul Musahip) şeklinde görev taksimi yapılmıştır¹⁶⁹.

¹⁶⁶ **Türk Ocağı İdare Raporu**, (1918), s. 4269.

¹⁶⁷ **Tanin**, 7 Temmuz 1923, s. 3.

¹⁶⁸ "*İstanbul Ocağı'nda*", **Yeni Mecmua**, C. 4, S. 80, Matbaa-ı Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 15 Temmuz 1923, s. 297.

¹⁶⁹ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 99.

Haziran 1926 itibariyle İstanbul Türk Ocağı'nın İdare Heyeti: Reis: Hüsnü Hamid, mes'ûl murahhas: Ispartalı Tevfik, Kâtib-i Umûmî, Esad Hâmi, Muhasebeci: Osman Cemil, Veznadar: Arif, Üyeler: Âkil Muhtar, Hüsameddin Fuad Beyler olmuştur¹⁷⁰.

11 Mart 1927'de toplanan İstanbul Türk Ocağı, eski idare ve murakabe heyetlerinin raporlarını tartıştıktan sonra İdare Heyet'e; Nakiye Hanım, Celal Sahir, Mustafa Reşid, Cemil Behçet, Dr. Fehmi, Dr. Kazım İsmail ve Hamid Beyler seçilmiştir.

Yeni İdare Heyeti, ikinci toplantısını, 18 Mart 1927'de yapmıştır. Çalışma programı: gençlik teşkilatı, dersler, harsı ve fikrî faaliyet, bayramlar, içtimalar, seyahat, balo ve umumi müsamereler, Ocak binası ve düzenlenmesi, düzen, şikâyet ve teklif defteri, Ocaklı olmanın gerektirdikleri gibi konular üzerinde çalışmalar yapmak olmuştur¹⁷¹.

İstanbul Türk Ocağı, düzen konusuna çok önem vermiştir. Ocak memurlarının devam zamanlarını ve işlerini tespit eden bir talimatname hazırlanmıştır. Ayrıca bir teklif ve şikâyet defteri hazırlanmıştır. Bu defterin amacı; Ocaklıların tekliflerini ve şikâyetlerini yazarak günü gününe idare heyetine iletmek ve bu suretle yolsuzluklar varsa bir an evvel gerekenin yapılmasıdır¹⁷².

5. Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi'nde İstanbul Türk Ocağı

İstanbul Türk Ocağı ilk kurulduğu günden itibaren Anadolu'yu hem içerden hem de dışarıdan düşmanlara karşı korumuştur. Özellikle I. Dünya Savaşı ve daha sonra başlayan Milli Mücadele döneminde önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Çanakkale Cephesi'nde yapmış olduğu katkıları hakkında dönemin yayın organları şu ifadeleri kullanmıştır; “Çanakkale müdafaaasında milliyetperver zabıtlar vardı. Milli şerefleri için

¹⁷⁰ **Türk Yurdu**, C. 18, S. 180, Bayezid Kader Matbaası, İstanbul 1926, s. 55.

¹⁷¹ “İstanbul Türk Ocağı'nın 1927 Senesi Mesai Programı”, **Türk Yurdu**, C. 19, S. 188, Ankara 1927, s. 142-145.

¹⁷² **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, Kader Matbaası, İstanbul 1928, s. 12.

*kanlarını mebzulen döken bu genç kahramanlar İstanbul'da Türk Ocağı denilen bir müesseseye mensupturlar. Evet, arkadaşlar isimlerini teessürle takdis ile andığımız yüzlerce genç arkadaşımız son harpte vazifelerini yerine getirmiştir*¹⁷³. Dönemin yayın organlarından yapılan bu açıklamalar Türk Ocağının yapmış olduğu katkıları anlatmaya yetmez. Bu savaşta gönüllü asker istendiği zaman gönüllülerin çoğu Türk Ocağı mensuplarını teşkil eden yedek subaylar olmuştur¹⁷⁴.

Nitekim Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkışını belgeleyen Mondros Mütarekesi'nin imzalanması üzerine, milli varlığı tehlike de gören Ocaklılar, Mütareke döneminde gerek işgalci kuvvetlere karşı, gerekse milli bir politika yürütmekten aciz kalan Osmanlı hükümetine karşı tavır alarak faaliyetlerini daha çok siyasi alana kaydırmış, özellikle Mütareke dönemi İstanbul'unda canlı ve eylemci bir ruh oluşturmışlardır.

Özellikle İzmir'in işgali üzerine İstanbul'da yapılan Fatih ve Sultan Ahmet mitinglerinin organizesinde önemli rol oynayan Türk Ocakları'nın başta Halide Edip olmak üzere Hamdullah Suphi, Mehmet Emin ve Hüseyin Ragıp gibi üyeleri bu mitinglerde halkı mücadeleye davet eden sürükleyici konuşmalar yapmışlardır. Ayrıca işgaller karşısında Türklüğün haklı davasını dünya kamuoyuna duyurmak amacıyla kurulan Milli Kongre Cemiyeti¹⁷⁵'nin oluşmasına da yardımcı olmuşlardır¹⁷⁶. Mitinglerin altyapı çalışmaları İstanbul Türk Ocağı'nda gerçekleştirilmişti¹⁷⁷. Müdafaa teşkilatlarıyla da birlikte hareket eden Ocaklılar, Gazi Mustafa Kemal'e bağlılıklarını bildirmişlerdir¹⁷⁸.

İstanbul Türk Ocağı, Mütareke döneminde işgal kuvvetlerinin darbelerine maruz kalmıştır¹⁷⁹. İtilaf kuvvetleri İstanbul'u fiilen işgal ettikten sonra¹⁸⁰, ilk önce İstanbul

¹⁷³ **Türk Ocağı İdare Raporu**, (1918), s. 4264.

¹⁷⁴ Ziya Gökalp, "*Türk Ocakları ve Milli Şuur*", **Türk Yurdu**, S. 245, İstanbul 1955, s. 925.

¹⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: T.Z. Tunaya, **a.g.e.**, C.II, s. 150-160.

¹⁷⁶ Y. Sarıay, **a.g.e.**, s. 252, 253.

¹⁷⁷ İ.Hakkı Sunata, **İstanbul'da İşgal Yılları**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012,s35.

¹⁷⁸ Y. Akçura, **a.g.e.**, s. 452.

¹⁷⁹ M. Uzun-Y. Hacaloğlu, **a.g.e.**, s. 3.

¹⁸⁰ **ATASE**, Dosya No: 1336-8, Fon No: 27.

Türk Ocağı'nın tahliye edilmesini istemişlerdir. Ocağın faaliyetlerini dikkatle takip eden İngiliz işgal kuvvetleri yaklaşık sekiz yıl sonra 1920'de İstanbul Türk Ocağı'nı iki defa basarak eşya ve evraklarının kaybolmasına ve faaliyetlerinin durdurulmasına sebep olmuşlardır¹⁸¹.

Yapılan bu iki işgal şu şekilde meydana gelmiştir; 9 Mart 1920'de¹⁸² Bayezid Soğanağa'daki Ocak merkezi işgal olunmuştur¹⁸³. Ocak Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin Binbirdirek'teki binasına taşınmıştır. İşgal ve takip üzerine zor durumda kalan ve İstanbul'da barınamayacaklarını anlayan Ocaklılar, Ankara'ya geçmişlerdir. 14 Mart 1920'de Türk Ocağı binası İtilaf Devletlerinden geri alınmıştır. Ancak üç gün sonra oranın da tahliye edilmesini istemişlerdir. Bu durum karşısında Türk Ocağı'nın çalışmalarını sürdürmesi güçleşmiştir. İşgalciler tarafından 16 Şubat 1920'de İstanbul Türk Ocağı kapatılmıştır. Batı Anadolu'yu işgal eden Yunanlılar da mevcut diğer Türk Ocakları'nı kapatmışlardır¹⁸⁴.

Bu durum karşısında Hamdullah Suphi, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta durumu bildirip nasıl bir hareket tarzı tavsiye edeceklerini sormuştur. Gazi Mustafa Kemal Paşa, verdiği cevapta, durumun yabancı elçilikler nezdinde protesto edilmesini ayrıca protesto mitingleri tertiplenmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Türk Ocağı mensupları bir taraftan bu tavsiyelere uyarken diğer taraftan İstanbul'un işgaline paralel olarak Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yanında Milli Mücadele'ye katılmak üzere gizli yollarla Anadolu'ya geçmeye başlamışlardır. 8 Nisan 1920'de Hamdullah Suphi, Ahmet Kemal takma adıyla Anadolu'ya geçmiştir. Daha sonra Yusuf Akçura ve Mehmet Emin, İnebolu üzerinden Anadolu'ya geçmişlerdir. Bunlardan başka Halide Edip başta olmak üzere Ahmet Ferit, Ahmet Hikmet, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyin Ragıp gibi diğer Ocaklı aydınlar gizli yollarla Anadolu'ya geçerek Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde yürütülen Milli Mücadele hareketinin etrafında bütünleşmişlerdir¹⁸⁵.

¹⁸¹ **ATASE**, Dosya No: 114, Fon No: 13, A: 5/1774.

¹⁸² M. Uzun-Y. Hacaloğlu, **a.g.e.** , s. 3.

¹⁸³ **ATASE**, Dosya No: 182, Fon No: 8-1.

¹⁸⁴ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 77.

¹⁸⁵ Y. Sarıay, **a.g.e.** , s. 257, 258.

Bu dönemde Ocağın belli başlı kişileri tarafından Milli Türk Fırkası adlı bir parti kurulmuştur. Bu partiyi destekleyen Ocaklılar, Saruhan'dan Hamdullah Suphi Bey'i ve Kütahya'dan Ahmet Ferit Bey'in Milletvekili seçilmesini sağlamışlardır¹⁸⁶. Hamdullah Suphi Bey, Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilen Misak-ı Milli metninin Meclis'te okunması üzerine, 22 Ocak 1920'de Anadolu harekâtının desteklenmesini isteyen şu konuşmayı yapmıştır;

“Anadolu’da vatan müdafaası için ortaya çıkmış olan Kuvayı Milliye’yi tanıdığımızı, milli hareketi tasvip ettiğimizi ve bu harekete istinat etmekte olduğumuzu dünyaya karşı ilan etmeliyiz.

Dağınık sürüye yol gösterecek çoban yıldızı, milli bir ümit halinde Anadolu toprakları üzerinde doğup yükselmiştir. Bugünkü vazifesi vatan müdafaasından ibaret olan Millet Meclisi, bu müdafaada yalnız olmadığını, son vazife için yeni bir mücadelenin lüzum gösterdiği bütün fedakârlıklara razı olarak, mücadele ve istiklal bayrağını çeken Anadolu hareketiyle, bizim aramızdaki iştirak ve vahdeti kayıt ve ilan etmelidir. Ancak bundan sonra söz söylemek, müzakere etmek, karar verme hakkına haiz oluruz¹⁸⁷. Anadolu harekâtını desteklediğinin açıkça göstergesi olmuştur.

Bu tür faaliyetler içinde bulunan ve açık açık Anadolu harekâtını destekleyen Hamdullah Suphi hakkında İstanbul'da idam kararı çıkmıştır¹⁸⁸. Bu karar 28 Haziran 1920'de İstanbul basınından tebliğ edilmiştir. Ankara'da yeni kurulan I. TBMM'ne Milletvekili olarak girmiş ve ilk milli hükümetin Milli Eğitim Bakanı olmuştur¹⁸⁹.

29 Aralık 1922 (29 Kanun-u Evvel 1922)'de Ankara Türk Ocağı'nın Umumi Kongresi'nin yapılması kararlaştırılmıştır. Bu kongrede Mütareke'den sonra tatil edilen

¹⁸⁶ Y. Akçura, **a.g.e.** , s. 452.

¹⁸⁷ Konuşma metni için bkz: “İstanbul Meclis-i Mebusanı'nın Gizli Oturumunda Hamdullh Suphi Tanrıöver'in Bir Konuşması”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. I, S. 3, Ankara 1985, s. 977-979.

¹⁸⁸ Osman Akandere, “Damat Ferid Paşa'nın IV. Hükümeti Döneminde Kuva-yı Millye İleri Gelenleri Hakkında Verilen İdam Kararları”, **Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 43, Ankara 2009, s. 386.

¹⁸⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, İkinci İçtima, Birinci Celse, Ankara 24 Nisan 1336, s. 2.

İstanbul Türk Ocağı'nın açılması ve Ocağa bina bulunması istenmiştir. Bunu üzerine yapılan faaliyetler sonucunda Kasım 1922'de İstanbul Türk Ocağı fiilen açılmıştır. Türk Ocağı'nın yeniden faaliyete geçmesi nedeniyle, İstanbul'daki mevcut bütün Ocaklıların Fatih'te, Ocağı'n Kâtib-i Umûmiyesi Dr. Fethi Bey'i görmeleri ve bir defaya mahsus olmak üzere, bağışlarıyla her ay verecekleri aidatları tespit etmeleri istenmiştir. İstanbul Türk Ocağı'nın açılışı münasebetiyle Gazi Mustafa Kemal Paşa, 20 Kasım 1922'de tebrik telgrafı göndermiştir¹⁹⁰. Aynı zamanda İstanbul Türk Ocağı, adına Dr. Fethi Bey, Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Türk halkının kazandığı bağımsızlık zaferini tebrik etmek için mektup göndermiştir. Aynı şekilde Gazi Mustafa Kemal Paşa, bu mektuba karşılık olarak teşekkürlerini ifade ettiği bir mektup yazmıştır¹⁹¹.

6. Cumhuriyet Dönemi İstanbul Türk Ocağı

Türk Ocaklarının ekonomi, iktisat, eğitim sosyal, kültürel ve daha pek çok alanlarda II. Meşrutiyet devrinde yaptığı faaliyetler Cumhuriyet devrinde artarak devam etmiştir. Ocağın çalışmaları sonrası pek çok gence meslek kazandırılmış, yabancı dillerde ve çeşitli konularda eğitimler verilmiş ve konferanslar verilerek toplumun aydınlatılmasına çalışılmıştır. Cumhuriyet döneminde daha aktif bir pozisyon alan Türk Ocağı, yurt düzeyinde hızlı bir örgütlenmeye koyulmuştur.

1 Haziran 1923'te, İstanbul Türk Ocağı Genel Merkez sıfatıyla resmen yeniden açılmıştır. Kuruluş törenine; Refet Paşa, Dr. Adnan Bey, İstanbul Kumandanı Selahaddin Adil Paşa, İstanbul Milletvekili Ferid Bey, Dâr'ül-elhan reisi Ziya Paşa, Şair Mehmet Emin Bey, Hakkâri Milletvekili Mazhar Müfit Bey, Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey, Yusuf Bey, Dâr'ül-fünun iktisad müdiresi Zühtü Bey, Müze müdürü Celil Bey katılmıştır. Ayrıca Dâr'ül-fünun hocaları, ressamlar, birçok ilim adamı ve Dâr'ül-fünun öğrencilerinden yüzlerce genç katılmıştır.

Ahmet Yekta'nın istiklal marşını okutmasıyla açılış merasimi yapılmıştır. Hemen arkasından Türk Ocağı Başkanı ve Antalya Milletvekili Hamdullah Suphi Bey, bir nutuk

¹⁹⁰ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 85-86.

¹⁹¹ **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, A: VII-2-11, D:92, F: 1-95.

söylemiştir. Mehmet Emin Bey uzun bir hitabe okumuştur. Daha sonra Musa Süreyya Bey'in yönetiminde zafer ve ordu marşları çalınmıştır. Aynı şekilde Ziya Paşa'nın yönetimi altında Dâr'ül-elhan bayanları tarafından "*Anadolu Kahramanlarına Armağan-ı Zafer*" adlı parça çalınmıştır. Merasimin sonunda viyolonist Ekrem Bey ve biraderi Afif Beyler davetlilere Batı musikisinden nefis parçalar dinletmiştir¹⁹².

İlk genel kongresini 1924'te yapan Türk Ocakları, ikinci kurultayını 1925'de, üçüncü kurultayını 1926'da, dördüncü kurultayını 1927, beşinci kurultayını da 1928'de gerçekleştirmiştir¹⁹³. 23 Nisan 1924'te Ankara'da toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresi'nde, Ocağın şube sayısı yetmiş bire ulaşmış¹⁹⁴, ilerleyen yıllarda bu sayı artarak devam etmiştir. Yeni dönemde Ocakların bu şekilde hızlı bir tempoyla açılmasında hiç şüphesiz başta Gazi Mustafa Kemal Paşa, başta olmak üzere yönetimin ilgi ve desteği büyük rol oynamıştır. Bu dönemde Gazi Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Türk Ocağı'nın kuruluşu ve yeni bir bina bulması için 3000 lira yardımda bulunmuştur¹⁹⁵.

25 Nisan 1925'te toplanan ikinci kurultayda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde açılan Ocak sayısı 135'e¹⁹⁶, 1928'den sonra kapatılana kadar 260'a yükselmiştir. Bu şubeler arasında en faal olanlardan biri ise İstanbul Türk Ocağı olmuştur¹⁹⁷.

Bu dönemde önceki yaklaşık on yılın siyasi yapısı ve havası köklü bir değişikliğe uğramıştır. Osmanlı döneminde ister siyasi, ister kültürel manada ele alınsın bütün Türklük, Türk Ocağı'nın temel dinamik fikirlerinden biri olmuştur. Fakat 1918-1923 arasında cereyan eden olaylar sonucu meydana gelen siyasi ve sosyal değişimler yeni anlayışları da beraberinde getirmiştir. Pan-Türkizm'in reddi, milleti vatanla birleştirme, bizzat devletin milliyetçiliği temel bir politika olarak ele alması büyük bir anlayış

¹⁹² H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 97-98.

¹⁹³ Zehra Arslan, **a.g.t.** , s. 7.

¹⁹⁴ **1340 Senesi Nisanında Toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları**, Yenigün Matbaası 1341 (1925), s. 14.

¹⁹⁵ "*Türk Ocağı*", **Yeni Mecmua**, C. IV, S. 67, 1 Kanun-ı Sani 1339 (1923), s. 16.

¹⁹⁶ **Türk Ocakları Üçüncü Kurultayı Zabıtları**, Kader Matbaası, İstanbul 1926, s. 7.

¹⁹⁷ Z. Arslan, **a.g.t.** , s. 8. Y. Sarımay, **a.g.e.** , s. 276.

değişikliği olmuştur. Bu sebeple Türk Ocakları tekrar açılırken yeni devletin yapısı içinde, amaçları, milliyetçilik anlayışı ve nasıl bir fonksiyon üstlenmesi gerektiği yolunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Bu konuda Yusuf Akçura, 5 Aralık 1922’de Türk Ocağı’nda verdiği konferansta, Milli Mücadele’yi çok daha önemli olan kalkınma savaşının takip edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Askeri ve diplomatik savaşı “*pişdar*” muharebesi olarak niteleyen Akçura; “ *Bu pişdar muharebesinden sonradır ki asıl cihad-ı ekber’in büyük meydan muharebesi başlayacaktır. Bu meydan muharebesi, ne top ne tüfekte ne de Lozan’da olduğu gibi sözle kalemle edilmeyecek... Bu büyük meydan muharebesi ziraat, sanat ve ticaret sahasında vukua gelecektir. İşte Türk milleti asıl bu iktisad meydan muharebesini kazandığı zamandır ki isbat-ı reşid edecek, diğer müstakil müreffeh milletler arasına girebilecektir*¹⁹⁸. demiştir. Nitekim bu anlayış doğrultusunda faaliyetlerine başlayan İstanbul Türk Ocağı, Cumhuriyet döneminde daha faal bir hal almıştır.

¹⁹⁸ Yusuf Akçura, **Siyaset ve İktisat**, Hazırlayan: Erol Kılınç, Yeni Matbaa, İstanbul 1924, s. 123, 124.

III. BÖLÜM

İSTANBUL TÜRK OCAĞI'NIN FAALİYETLERİ

Türk Ocakları'nın faaliyet sahasını tek bir alana sığdırmak imkânsızdır. Çünkü birçok alanda eksikleri gidermek adına faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu faaliyetlerinin çeşitliliğinin yanı sıra dönemsel olarak da farklılıklar olmuştur. Her ne olursa olsun amaçları insana hizmet olan Ocakların yapmış olduğu faaliyetler şüphesiz toplumun refah seviyesini yükseltmiş ve çağdaş bir toplum haline getirmiştir¹⁹⁹.

Özellikle Türk Ocakları batıya dönük kültür faaliyetlerine önem vermiştir. Tiyatro, Güzel Sanatlar, Resim, Heykel, Dil, Tarih gibi birçok alanda faaliyet göstermişlerdir. Bunun yanında Türklüğün her alanda yükselmesini amaç edinen Türk Ocakları, Türk milletini aydınlatmak için Konferans, Müsamere, Muhasebe, Konser, Ders, Kurs, Okul, Matbaa, Yayın Evi, Kütüphane, Spor, Sergi, Sinema gibi türlü telkin araçlarından yararlanmışlardır²⁰⁰.

İstanbul Türk Ocağı, dönemin sanat ve edebiyat camiası ile bu konularla ilgili vatandaşın toplanarak kültür faaliyetlerinde bulunduğu bir kurum olmuştur. Bu kurumun bir takım olaylar nedeniyle faaliyetlerinde aksaklıklar olsa da günümüze kadar faaliyetlerini sürdürebilmiştir. Yukarıda ifade ettiğimiz amaçlar doğrultusunda İstanbul Türk Ocağı şu faaliyetlerde bulunmuştur;

1. Fiili Olarak Yürütülen Faaliyetler

Türk Ocakları yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda ilk büyük faaliyet dönemini, Balkan Savaşları ile I. Dünya Savaşı arasındaki devrede gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Ocak, devrin ihtiyaçlarını ve heyecanlarını temsil ettiği için kısa zamanda ilim ve fikir adamları ile gençleri bünyesinde toplayarak büyük bir gelişme göstermiştir. I. Dünya Savaşı içinde de bazı aksamalara rağmen faaliyetlerini Mütareke dönemine kadar

¹⁹⁹ M. Şahin, **a.g.t.** , s. 106.

²⁰⁰ İ. Karaer, **a.g.t.** , s.154.

devam ettiren Türk Ocakları'nın çalışmaları içinde fiili olarak yürütülen faaliyetler önemli bir yer tutmuştur²⁰¹.

Bu çalışmalarda Hamdullah Suphi Bey, Türk Ocağı'nın faaliyetini genişleten ve parlatan bir şahsiyet olmuştur. Öyle ki Ocağın bulunduğu imkânlar artık yetersiz hale gelmiştir. Divanyolu'ndaki bina artık dar gelmeye başlayınca Ocak, Bayezid'de geniş bir binaya taşınmıştır. Ocağı'n Bayezid dönemi en faal ve parlak devri olmuştur. Burada, Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, müverrih Abdurrahman Şeref Efendi, İsmail Gasprenski, Halid Ziya Beyler konferanslar vermişlerdir. Ocağın büyük bir odası zengin bir kütüphane ve okuma salonu haline getirilmiştir. Dersler ve serbest sohbetler yapılmıştır. Böyle olunca İstanbul Türk Ocağı, yapmış olduğu çalışmalarıyla örnek alınmış ve yurt çapında yeni Ocakların açılmasına katkı sağlamıştır²⁰².

18 Mart 1916 Cuma günü Hamdullah Suphi Bey, tıbbiyenin açılması münasebetiyle İstanbul'da toplanan bir kısım Ocaklılara, Ocağın faaliyetlerine dair bir nutuk okumuştur. Hamdullah Suphi Bey şu ifadeleri kullanmıştır; *“Biz elden gelen her şeyi yapmaya çalıştık. Evet, Efendiler her şeyi yaptık demiyorum, elimizden gelen her şeyi yapmaya çalıştık. Fakat her bir elimizden geleni, her istediğimiz yapmak hususunda birçok manalara rasgeldik. Biz bu manalara da pek mülayemetle karşı durmaya çalıştık. Muvafık olabildiğimiz kadarını yaptık. Bunda hiç ihmal olduğu görülmüyordu”*²⁰³. ifadelerinde bulunmuştur. Bizde burada İstanbul Türk Ocağı'nın bu tarihe kadar ve bundan sonra yapmış olduğu faaliyetleri şu şekilde ifade edebiliriz;

1.1. Konferanslar, Musahabeler ve Müsamereler

Türk milletin önemli şahsiyetlerini bünyesinde barındıran Türk Ocakları, bu kişiler vasıtasıyla konferanslar, musahabeler ve müsamereler yaparak milli bilincin uyanmasına, tarihi içtimai ve iktisadi konularda halkın bilinçlenmesine, inkılaplar için

²⁰¹ Y. Sarıay, **a.g.e.** , s. 137.

²⁰² H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 77.

²⁰³ “*Türk Ocağı'nın Faaliyeti*”, **Türk Yurdu**, C. 10, İstanbul 1332, s. 3029, 3030.

ortam hazırlanmasına ve inkılapların benimsenmesine yardımcı olmuşlardır. Verilen bu bilgiler sadece katılımcıları değil basın vasıtasıyla uzak bölgelerde bulunanlara da ulaşmıştır. Bu faaliyetler içinde en faal oldukları alan konferanslar olmuştur.

1.1.1. Konferanslar

Gerçek anlamda ilk konferansın İstanbul Türk Ocağı'nda verildiğini söyleyebiliriz. Çünkü Osmanlı'nın son dönemlerinde bu işi yapabilecek bir kurum oluşturulamamıştı. Ayrıca dönemin edip, şair ve yazarların basındaki sansür nedeniyle görüşlerini ifade etme imkânı olmamıştı. Dönemin Fecri Ati topluluğunda bulunan şair ve yazarlar Ocak açıldıktan sonra artık milli his ve düşüncelerini ifade etme fırsatı elde etmişlerdir. Türk Ocağı onlar için tam manasıyla serbest bir kürsü olmuştur²⁰⁴.

18 Mart 1916'da Hamdullah Suphi Bey, tıbbiyenin açılması münasebetiyle İstanbul'da toplanan bir kısım Ocaklılara, Ocağın faaliyetlerine dair vermiş olduğu nutukta büyük bir konferans salonunun yapıldığı, bununla tiyatro ve temsiller içinde fırsat bulunarak birkaç defa tatbik edildiğini ifade etmiştir²⁰⁵.

Ancak ilk dönemlerde Türk Ocağı'nda konferans verilen salon yetersiz olmuştur. Her geçen gün verilen konferanslara katılımın artması nedeniyle yeteri kadar alan ve malzeme ihtiyacı için bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bu konuda salondan ayrı bir bahçe de 600 kişinin oturabileceği bir alan hazırlama işine girilmiştir. Bu işe bir Ocaklı olan mühendis Remzi Bey el atmıştır. Küçük bir tiyatro sahnesi, bir sinema, piyano ve bir elektrik motoru ve diğer ufak tefek eşyaları alarak salonu işe yarar hale getirmiştir²⁰⁶.

1914'e kadar, yaz tatili olan iki ay dışında, her Perşembe gecesi ve Cuma günü bazen aynı toplantıda iki konferans verilmiştir. Cuma konferanslarında müziğe daha çok önem verilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlaması sebebiyle, Perşembe geceleri yapılan konferanslar iptal edilmiş ve sadece Cuma günleri konferans verilmiştir. Turancılığın ilan edilmesine paralel olarak Türklük düşüncesi daha çok ön plana çıkartılmış, Türk

²⁰⁴ Abdülhak Şinasi Hisar, "*Ocakta Şairler, Edipler, Konferansçılar*", **Türk Yurdu**, S. 238, İstanbul 1954, s. 354.

²⁰⁵ "*Türk Ocağı'nın Faaliyeti*", **Türk Yurdu**, s. 3029.

²⁰⁶ **Türk Ocağı İdare Raporu**, (1918), s. 4236-4237.

Ocağı binasında Akadların Türk olduğuna yönelik bir konferans verilmiştir. Ayrıca savaşın gidişatı ile ilgili bir şerit gösterilmiştir. Konferanslar aracılığıyla halka hizmet götüren Türk Ocağı, adeta Dâr'ül- fûnun işlevi görmüştür²⁰⁷.

1914'ten 1916'ya kadar Türk Ocağı'nda 150 kadar ilmi, edebi, ahlaki, fenni, terbiyevi ve içtimai konferanslar verilmiş ve bu rakamlardan hariç olmak üzere dini, edebiyat ve içtimaiyat üzerine serbest ve tartışmalı dersler düzenlenmiştir²⁰⁸.

Savaş koşullarından dolayı yaşanan durum konferanslara da yansımıştır. Savaş sürecini yansıtan konferanslara ağırlık verilmiştir. Serveti Fünun Dergisi Müdürü Ahmet İhsan Bey, İstanbul Türk Ocağı binasında kadınlara “ *Alman Kadınının Savaşındaki Rolü*” konulu konferans vermiştir. Memleketin eski Sadrazamlarından, Ayanından, Mebuslarından başlayarak en meşhur Şairleri, Muharrirleri, Müderrisleri ve Kadınlar, kuruluşundan 1918'e kadar Ocak'ta 500 fazla Konferans vermişlerdir²⁰⁹.

Şubat 1918'de İsmail Hakkı, İstanbul Türk Ocağı'nda “*Terbiye*” konusunda bir konferans vermiştir. Bu konferansa diğer hafta da devam etmiştir²¹⁰. Aynı senelerde “*Türklerin İlme Katkıları*” adlı konferans verilmiştir. Tanburi Osman konferansın ardından konser vermiştir²¹¹.

16 Eylül 1919'da Yusuf Akçura, İstanbul Türk Ocağı'nda “*Cihan Harbi'ne İştirakimiz ve İstiklalimiz*” adlı konferans vermiştir. Nutuk özelliği taşıyan bu konferansta dönemin durumu ile alakalı önemli değerlendirmeler yapan Akçura, halkın bilinçlenmesi adına önemli bir amacı yerine getirmiştir. Konuşmasının bir bölümü şu şekildedir; “*Ben, bilakis birkaç sene evvelki iddialarımın da bugün doğru olduğunu iddia ve ispat etmek emelindeyim: Bundan beş sene evveldi, yine bu Ocak'ta, fakat daha geniş olan aşağı salonda, daha canlı, daha kalabalık, daha ümitli ve heyecanlı sâmiîn (dinleyiciler) karşısında söz söylüyordum. Mevzu'um, “Türk, Cermen ve İslavların*

²⁰⁷ M. Şahin, **a.g.t.** , s. 112.

²⁰⁸ “*Türk Ocağı'nın Faaliyeti*”, **Türk Yurdu**, s. 3029.

²⁰⁹ **Türk Ocağı İdare Raporu**, (1918), s. 4237.

²¹⁰ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 57.

²¹¹ **İkdam**, 25 Şubat 1915.

münâsebât-ı târihiyyeleri [tarihî münasebetleri]" idi. 1330 (1914) senesinin 6 Teşrîn-i sâni'sinde (Kasım'ında) yani Cihan Harbi'ne girdiğimizden pek az zaman sonra, beni dinlemek lütfunda bulunanlara tebliğ etmek istediğim fikr-i esâsinin hûlasasını (temel fikrin özetini), sözlerimin sonunda toplamıştım. Diyordum ki: "Devlet-i Osmaniye'nin bugün tuttuğu mevzi' (konum, duruş), tarihçe hatasızdır." Bu mevzi'i tutmamız, "mukadderât-ı ilâhîyenin ilcaatıdır (İlâhî mukadderatın zorlamasıdır)..." "Bu hengâmede mevki'-i siyasî ve askerîmiz [siyasî ve askerî konumumuz] hatasız olduğu gibi, emelimiz, idealimiz de mücerred (soyut) ve mutlak hak nokta-i nazarından haklıdır. Ben İslamların, Osmanlıların bundan daha haklı bir harb ettiklerini bilemiyorum. Biz bu harbde bütün muhâriplerin kabul ve ta'zim ettikleri (saygı duydukları) bir esâsı, milliyetlerin istiklal ve hürriyetini, dinlerin istiklal ve hürriyetini, yani yalnız gasp ve zabta müstenid (dayanan) filî vekâyî'e (olaylara) karşı, vicdan ve esasât-ı mutlakanın (vicdan'ın ve değişmez prensiplerin) metâlibini (ortaya koyduğu talepleri) müdafaa ediyoruz; bu mutlak mebde'lerin (ilkelerin) kuvveden fiile çıkmasını istiyor ve onun'çün kan döküyoruz. Türkleri, İslamları, kendilerinin arzusu veçhile (yönünde) kurtarmak, yaşatmak istiyoruz. Hasmımız İngiliz müdürân-ı umûrunun (yöneticilerinin) ilan ve onlara peyrev olarak (takılarak) Fransız ve Rusların tekrar ettikleri mebde'-i milliyetin tahakkuku (milliyet ilkesinin gerçekleşmesi) için can ve başla çalışıyoruz..." "...Hak galip gelmekte tehhür edebilir [gecikebilir], lakin nihayetü'nnihaye (sonun da sonunda) mutlaka galiptir..." "Geçen kurban bayramımızla halâs ve necât [kurtulma ve selamete erme] devresi başladı. Bu devre uzun sürebilir, korkmayın! Bazı engellere, hatta bazı fâsılalara bile uğrayabilir, yine korkmayın!.. Çünkü asla, asla kat'a muvaffakiyetsizliğe duçar olmaz (uğramaz)... Kurban sayesinde necâta (kurtuluşa) inanıyoruz, necâtımız muhakkaktır²¹²".

1920, 1921 ve 1922'de İstanbul Türk Ocağı'nın faaliyetlerinde bir takım aksamalar meydana gelmiştir. Sebebi bu yıllarda meydana gelen siyasi olaylara bağlanabilir. Mütareke dönemi sebebiyle daha çok siyasi konuda faaliyetler yapılmıştır. Ancak yine de bu dönemde Hanımlara bir konferans tertip edilmiştir. 17 Ocak 1921'de

²¹² Y. Akçura, **a.g.e.**, s. 22, 23.

Ocak'ta Nezihe Muhittin Hanım tarafından, "Aile Hukuku" hakkında bir konferans verilmiştir. Konferansa 200 hanım katılmıştır²¹³.

20 Temmuz 1923'te İran'da on iki sene bulunmuş olan Rüşdi Bey, İstanbul Türk Ocağı'nda "*Azerbaycan'daki Irktaşlarımızı Kurtaralım, Dört Milyon Türk Bizi Bekliyor*" adında bir konferans vermiştir. İran'da bulunan Türklerin hayatı ve düşüncelerinden bahseden Rüşdi Bey bir harita yardımıyla bölgenin coğrafi, içtimai konusunda da dinleyicileri bilgilendirmiştir²¹⁴. Ayrıca 17 Ağustos 1923 Cuma 15.00'da, Kırkkilise Milletvekili Dr. Fuat Bey tarafından "*Amerikan Seyahati*" adlı bir konferans verilmiştir²¹⁵.

1924'te Zakir Kadiri Bey tarafından "*Şimal Türkleri*" adlı konferans verilmesi planlanmıştır. Heyeti İdare-i Umumiye Mahsus bu konferansa bütün Ocaklılar davet edilmiştir²¹⁶. Aynı zamanda bu tarihte düzenlenen "*İktisadi Sahada Ocağın Vazifesi*" hakkında verilen konferansa 15 kişi katılmıştır²¹⁷. Ziya Gökalp hakkında Ali Canip (Yöntem) ve Necmeddin Sadık Bey konferans vermişlerdir²¹⁸. Ayrıca 21 Kasım 1924 Cuma 15.00'da Ticaret Bakanı Müsteşarı Müderris Mustafa Rüşdi Bey tarafından Türk Ocakları'nın İktisadi Hedefleri adlı bir konferans verilmiştir²¹⁹.

1925'te Müderris Dr. Akil Muhtar tarafından "*Madde-Kuvvet-Hayat*" adlı üç ayrı konferans verilmiştir²²⁰. Ayrıca "*Milli Ordu ve Milletin Vazifeleri*" hakkında Erkan-ı Harbiye Muallimlerinden Kaymakam Nihat Bey tarafından umuma mahsus bir konferans verilmiştir²²¹. 24 Kanun-ı Evvel 1925 Perşembe 16.30'da Türk Musiki Ocağı tarafından konferans verilmesi planlanmıştır. Bu konferans davetlilere ve Ocaklılara

²¹³ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 184.

²¹⁴ **Tanin**, 21 Temmuz 1923.

²¹⁵ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 100.

²¹⁶ **Tevhid-i Efkâr**, 2 Temmuz 1924.

²¹⁷ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 194.

²¹⁸ **Cumhuriyet**, 1 Teşrin-i Sani 1924.

²¹⁹ **Cumhuriyet**, 21 Teşrin-i Sani 1924.

²²⁰ **Cumhuriyet**, 10, 19, 26 Teşrin-i Sani 1925, s. 3.

²²¹ Mehmet Nihad, "*Milli Ordu ve Milletin Vazifeleri*", **Türk Yurdu**, C. 17, S. 179, Ankara 1926, s. 269-275; **Cumhuriyet**, 9 Kanun-ı Evvel 1925, s. 3.

mahsus olmuştur²²². Aynı zamanda bu dönemde Ocak'ta kış konferansları adı altında bir dizi konferans verilmiştir. Yusuf Akçura, “*Her şeyden Biraz*” konulu konferans vermiştir²²³. Bu tarihe kadar Ocak'ta on beş defa konferans verilmiştir²²⁴.

1926'da İçtimaiyat Müderrisi Necmettin Sadık Bey “*Ziya Gökalp'ın İnkılap Hareketleri Üzerindeki Tesiri*” hakkında konferans vermiştir²²⁵. Ayrıca Mustafa Şekip (Tunç) “*Milliyetçilik Mefhumunun Tahli*”²²⁶ ve “*Tarih Karşısında Münevver*”²²⁷ adlı iki konferans vermiştir. 22 Ocak'ta Macaristan'ı tanıtmak amacıyla bir konferans verilmiştir. 15.30'da başlanmış olan konferansta Macaristan'ın tarihi, şehirleri, zirai ve içtimai durumuna dair bir hayli bilgiler verilmiştir. Konferanstan sonra bir müzik dinletisi ve Macaristan hakkında bir film gösterimi yapılmıştır²²⁸.

2 Aralık 1926 Perşembe günü, saat 17.00'da Köprülüzade Fuat Bey, İstanbul Türk Ocağı'nda “*Dil ve Harf Meseleleri*” hakkında önemli bir konferans vermiştir. Daha sonra Celal Sahir Bey bir konuşma yapmıştır²²⁹. Aynı zamanda Ahmet Ağaoğlu “*Tarihi Devirler Arasında Milliyet*” adlı konferans vermiştir²³⁰. Yine 16 Kanun-ı Evvel Perşembe 17.00'da Haşim Nahid Bey tarafından “*Milli İktisat*” adlı konferans verilmiştir²³¹.

1927'de verilen konferanslar; Dr. Neşat Ömer (İrdelp), “*Kıyafet ve Giyinme*”, Mehmet Emin (Yurdakul), “*Hitabeler*”, Dr. Mazhar Osman Bey, “*Veraset ve Tereddidi*”, Hasan Cemil Bey, “*Mikel Anj ve Sanatı*”, Prof. Mehmet İzzet Bey, “*Mefkûre ve Facia*”, Dr. Fahreddin Kerim (Gökay), “*İntiharlar Karşısında Ruhیاتçı*”, Dr. Osman Şerafettin Bey, “*Medeniyetin Şeriatı Sıhhiyesi*”, Prof. İsmail Hakkı Bey, “*Terbiye Telakkilerinde*

²²² **Cumhuriyet**, 23 Kanun-ı Evvel 1925, s. 3.

²²³ **Türk Yurdu**, C.17, S. 173, Ankara 1925, 114.

²²⁴ **Türk Ocağı 1341 Senesine İstanbul Kongresine Takdim Edilmek Üzere Tertip Edilen Heyeti İdare Raporuyla, İçtimai ve İktisadi Encümenlerin Tetkikat Raporları**, s. 5.

²²⁵ **Türk Yurdu**, C. XVIII, S. 183, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 1926, s. 185.

²²⁶ Ayrıntılı bilgi için; **Milli Mecmua**, C. 70, 1 Teşrin-i Evvel 1926, s. 1132-1137.

²²⁷ **Cumhuriyet**, 3 Kanun-ı Evvel 1926, s. 3.

²²⁸ **Cumhuriyet**, 23 Kanun-ı Sani 1926, s. 4.

²²⁹ **Türk Yurdu**, C. XVIII, S. 184, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 1926, s. 230.

²³⁰ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 187.

²³¹ **Cumhuriyet**, 15 Kanun-ı Evvel 1926, s. 4.

Tekâmül Mefhumlarının Tetkiki” Edebiyat Muallimi Enver Bey, “*Lisan Etütleri*”, Mösyö Harman Kolb “*Finlandiya, İsveç ve Norveç*” hakkında konferanslar verilmiştir.²³²,

Dr. Tevfik Salim (Sağlam) “*Veremi Nasıl Yeneceğiz*”, Muallim Rüştü Bey, “*Telsiz Telefon*”, Mehmet Halit Bey, “*Tevfik Fikret*”, Hasan Cemil Bey, “*Din ve Felsefe*”, , Mükrimin Halil (Yınanç) “*Anadolu Tarih*”, Edebiyat Muallimi Enver Bey, “*Lisan Etüdleri*”, Nuri Refet Bey, “*Türk Ocağı’na Dair Avrupa’da Neşriyat*” hakkında konferanslar verilmiştir. Ayrıca Ocağın Gençlik Encümeni tarafından her Perşembe akşamı müsamereler ve musahabeler düzenlenmiştir²³³. Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nu anma gecesinde “*Merhumun Hayatı ve Sanatı*” hakkında konferans verilmiştir.²³⁴

1928’de İstanbul Türk Ocağı İdare ve Murakabe Heyetleri Raporunda, İstanbul Türk Ocağı Gençler Yurdunda bulunan öğrenciler için fikri terbiyelerine yardım edecek konferanslar tertip edildiği ifade edilmiştir²³⁵. Ayrıca Mükrimin Halil (Yınanç), Prof. Şekip (Tunç), Dr. Şükrü Hazım, Saffet, Dr. Fahrettin Kerim, Köprülüzade Fuat, Mehmet Ali Said, Prof. İsmail Hakkı Beyler ve Dr. Kadri Reşat Paşa tarafından Laiklik, Harf İnkılabı, İktisat, Tarih, Türklük, Kâğıtçılık, Eğitim ve Batıcılık hakkında on beş konferans verilmiştir²³⁶. Bu dönemde yaz tatili dışında her hafta konferans ve ardından musiki faaliyeti verilmeye çalışmıştır. Verilen konferanslar gerek konu bakımından gerekse de veren kişiler bakımından oldukça iyi geçmiştir²³⁷.

1929’da İstanbul Türk Ocağı’nda Mükrimin Halil (Yınanç), “*Anadolu’da Türklüğün Teessüsü*”, Güzel Sanatlar Akademisi Muallimi Vahit Bey, “*Türk Sanatı ve Camiler*”, Defterdar Şefik Bey “*Vergiler*”, Dr. Adil Şükrü Bey “*Çocuk Bakımı*”, Dr. Galip Hakkı Bey, “*Çocuk Yetiştirme ve Terbiyesi*”, Çinli Prof. M. Şeng, “*Çin Kadınları ve Çin İnkılabı*”, Prof. Halil Halit Bey, “*Afganistan*”, Dr. Fahrettin Kerim (Gökay),

²³² **Cumhuriyet**, 4, 14, 26 Kanun-ı Sani; 23 Şubat; 13, 25, 28 Nisan; 23 Teşrin-i Sani; 14 Kanun-ı Evvel 1927

²³³ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 225.

²³⁴ **Türk Yurdu**, C. 19, s. 190, Ankara 1927, s. 252.

²³⁵ **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 3.

²³⁶ İ. Karaer, **a.g.e.** , s. 87; H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 293.

²³⁷ **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 5.

“Anormal ve Mücrim Çocuklar”, Reşit Saffet (Atabinen), “Türkçülük Tetkikleri”²³⁸, Dr. Fahrettin Kerim (Gökay), “Hekim Gözüyle Freudizm”, Felsefe Muallimi Servet Bey, “Milli Kıymetler ve Beynelmilel Hayat”, Hilmi Ziya (Ülken), “Beşeri Ruhun Terakkisi”, Türk Maarif Cemiyeti Mümessili Cevdet Kerim (İncedayı), “Cumhuriyet ve İnkılap Gençliğinde ve Neslinde Mefkûre”, Dr. Tevfik Remzi (Kazancıgil) “Türk Tababetinin Tekâmülü”, Dr. Şükrü Hazım Bey, “Beden Terbiyesi”, Hasan Cemil (Çambel), “Maarif ve Mektep Islahat Planının Tarihi”, Dr. Nizamettin Bey, “Türk İktisadiyatı” Kimyager Mehmet Ali (Kâğıtçı), “Kâğıdın İmal ve Tarihçesi” hakkında konferans vermişlerdir. Konferanslarda Türk ve Batı müziğinden seçme parçalar çalınmıştır²³⁹.

1930’da İstanbul Türk Ocağı’nda Darüşşafaka Müdürü Ali Kamil Bey “Hayatın Mebdei”, Prof. Zühtü Bey, “Yerli Malları”, Dr. Tevfik Remzi Bey “Tıp Tahsili”, Dr. Abdullah Cevdet “Garp Şairlerimizden Ömer Hayyam’ın Ruhu”, “Ömer Hayyam’ın Hayatı ve Felsefesi”, Dr. Kadri Raşit Paşa, “Kadınların Vazifeleri ve İntihap Hakları”, “Çocuk Bakımı ve Yetiştirilmesi”, Muallim Vahit Bey, “Büyük İskender’in Lahti” Madam des Foungeres, “Sur Part de dire a la ville et au theatre”, Dr. Mazhar Osman Bey, “Sıhhat Sergileri”, , Muallim Hilmi Ziya Bey, “İnsani Vatanperverlik”²⁴⁰ Doktor Kazım İsmail Bey, “Kanser ve Kanserle Mücadele” Burhan Cahit Bey, “Gazete ve Dedikodular”, Dr. Osman Şevki Bey, “Tıp Medeniyetinin Tarihteki Yeri”, Prof. Mükrimin Halil (Yınanç), “Anadolu Tarihi” Dr. Ali Şükrü Bey, “Çocuk Haftası Münasebetiyle Bir Konferans”, Fransız Kadın Tayyarecisi Mel Marvin “Sıhhi Tayyarecilik ve Havada Bir Sanat”, Meliha Avni Hanım “İntihap” Dr. Abdullah Cevdet Bey, “Mütefekkir Şair Y.M. Guyau ve Şiirleri”, Milli Tasarruf Haftası münasebetiyle Prof. Aynizade Hasan Tahsin, Prof. Mustafa Zühtü ve Nazmi Nuri Beyler, “Tasarruf ve Yerli Malları” hakkında konferans vermişlerdir²⁴¹.

²³⁸ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 306,307.

²³⁹ **Cumhuriyet**, 3, 9, 15, 23, 30 Kanun-i Sani; 20 Şubat; 3, 17 Nisan; 20 Teşrin-i Sani; 4 Kanun-ı Evvel 1929.

²⁴⁰ **Cumhuriyet**, 8, 22 Kanun-i Sani; 12 Mart; 16, 30 Nisan; 14 Mayıs; 13, 19, 26 Teşrin-i Sani; 9 Kanun-ı Evvel 1930.

²⁴¹ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 341,342.

1931’de İstanbul Türk Ocağı’nda Prof. İsmail Hakkı Bey, “İş İnsaniyatı ve Terbiye”, Dr. Kadri Reşit Paşa, “Avrupailik ve Biz”, Mustafa Şekip (Tunç), “Çocuk Mantığı” hakkında konferanslar vermişlerdir²⁴².

1.1.2. Musahabeler

Hazırlanan plan ve programlar dâhilinde yapılan muhasebelere en güzel örnek Ramazan ayı sebebiyle düzenlenenler olmuştur. 1914 İstanbul Türk Ocağı’nın Ramazan Geceleri Tertip Ettiği Muhasebe Programı şu şekilde hazırlanmıştır:

Ramazan Geceleri münasebetiyle tertip edilen musahabe programına göre yapılması planlananlar şu şekildedir:

Ramazanın 1. Günü (11 Temmuz Cuma): Selim Sırrı Bey: “Fenn-i Terbiye-i Bedeniye (Hatip bütün hareketi hususi bir libas giyinerek ayrı ayrı gösterecek ve terbiye-i bedeniyeyle dair ışıklı resimlerle izahat verecektir)”, İsmail Hakkı Bey: “Avama Fikir Nasıl Verilir”.

Ramazanın 2. Günü (12 Temmuz Cumartesi): Kütahya Mebusu Muhterem İbrahim Efendi: “Türkçe Hitabe”. Dr. Rıza Tevfik: “Anadolu’da Mezhepler²⁴³”.

²⁴² İ. Karaer, a.g.t. , s. 171.

²⁴³ Abdülhak Şinasi Hisar, Rıza Tevfik’in vermiş olduğu konferans için anılarında şu ifadeleri kullanmıştır; “Rıza Tevfik, memleketimizde yaşayan muhtelif ana dillerini, şivelerini, telaffuzlarını, seslerini, hatta düşüncelerini duyurmayı taklit etmeyi bilirdi. O zamanki hakiki bir sanatkâr olan mukallit Boruzan Tevfik, profesyonel bir ihtisasla onu takdir ederdi. Fakat bütün bunlardan dolayıdır ki bir konferansçı olarak şöhretine rağmen sözünü bitirmeden önce kendisine neler söyleyeceğine dair hiçbir veçhile itimat duyulamazdı. Bir gün “Anadolu’daki gizli mezheplere” dair bir konferans vereceği ilanı üzerine dinleyiciler Ocağa daha kalabalık olarak geldiler. Kendisi de her nedense halis bir avcı kıyafetiyle geldi. Güler yüzlü, rahat tavırlı bir eda ile söylemeye başladı. Bazı buluşları tuhaflıkları hoşla gidiyor ve birçoklarını güldürüyordu. İyi aşçıların hepsi min tarafillah Bolu’dan gelir. Ulemada hep Of’tan gelirlermiş. Bazen bir yumruk kadar küçük bir kafada büyük bir akıl bulunmuş, bazen de koca bir mankafanın koskoca kafasında min tarafillah bir damla akıl bulunmazmış. Bu zahmetsiz, külfetsiz sözleri duya duya yarım saat süren bir konuşmada ilan edilmiş bulunan mevzua dair bir tek cümle duymadık”... ifadelerini kullanmıştır. Abdülhak Şinasi Hisar, “Konferans Zamanları”, **Türk Yurdu**, S. 245, İstanbul 1955, s. 923.

Ramazanın 3. Günü (13 Temmuz Pazar): Fazıl Muhterem Emrah Efendi: “Türkçe’nin Sadeleştirilmesi”. Hüseyinzade Ali Bey: “Kafkasya’da Türkler ve Milli Cereyanlar”.

Ramazanın 4. Günü (14 Temmuz Pazartesi): Aydın Mebusu Muhteremi Veli Bey: “Aydın Vilayetinde İktisadi ve İçtimai Zaferimiz”. Celal İsmet Bey: “Türk Sanatı ve Felsefesi; Camiler, Türbeler, Saraylar, Çeşmeler, Evler”.

Ramazanın 5. Günü (15 Temmuz Salı): Milli Edibimiz Ahmet Hikmet: “Macaristan’da Turan Cereyanları”. Köprülüzade Fuad Bey: “Saz Şairleri”.

Ramazanın 6. Günü (16 Temmuz Çarşamba): Ahmet Agayef Bey: “Türk Tarihine Bir Nazar”. Dr. Rıza Tevfik Bey: “Türklerin Kendilerine Nazarı”. Milli Şairimiz Mehmet Emin Bey: “Yeni şiirleri inşad edilecek”.

Ramazanın 7. Günü (17 Temmuz Perşembe): Necip Asım Bey: “Türk Sanata Muhabbet”. Hamdullah Suphi Bey: “Milli Şairimiz”.

Ramazanın 8. Günü (18 Temmuz Cuma) Dâr’ül-fünun ve Dâr’ül-muallimin Müderrislerinden İsmail Hakkı Bey: “Terbiye-i Milliye Nasıl Verilir”. Selim Sırrı Bey: “Belçika’da Vücut Nasıl Terbiye Edilir” (Lazım gelen bütün hareketleri bizzat gösterecekler ve ışıklı resimlerle bu idmanlar izah edilecektir).

Ramazanın 9. Günü (19 Temmuz Cumartesi): Gökalp Ziya Bey: “Türk Milliyetperverliği Nasıl Doğdu”. Dâr’ül-muallimin Müdür Muavini Feridun Bey: “Hicaz, Yemen ve Hac Hayatı”. (Bu musahabede hac hayatının bütün safhaları ışıklı resimleri gösterilecektir).

Ramazanın 10. Günü (20 Temmuz Pazar): Sanayi-i Nefise Mektebi Müdür Muavini Serim: “Türk Çiniciliği”. Dâr’ül-muallimin Müderrislerinden Cevdet Bey: “Eski Türklerde Okçuluk”.

Ramazanın 11. Günü (21 Temmuz Pazartesi): Kütahya Mebusu Muhteremi İbrahim Efendi: “Halkı Uyandırmak İçin Cami ve Medreselerin Vazifesi”. Dâr’ül-muallimin Muallimlerinden İhsan Bey: “Eski Saray Hayatı”.

Ramazanın 12. Günü (22 Temmuz Salı): Celal İsmet Bey: “Eski İstanbul”. Köprülüzade Fuad Bey: “Türk Edebiyatında Birlik”.

Ramazanın 13. Günü (23 Temmuz Çarşamba): İlm-i Asar Mütahassısı Tahir Bey: “Türklerin Ulum ve Fünun’a Hizmetleri”. Hamdullah Suphi: “Selçuk Türklerinin Medeniyeti”.

Ramazanın 14. Günü (24 Temmuz Perşembe): Milli Şairimiz Mehmet Emin Bey: “Yeni Şiirleri”. Milli Hatibimiz Ömer Naci Bey: “Acemistan Hatıraları”. Gökalp Ziya Bey: “İslâm’da İntibah”.

Ramazanın 15. Günü (25 Temmuz Cuma): Muallim İsmail Hakkı Bey: “Arap, Acem ve Türk Yazıları” (Işıklı resimlerle bu yazılara dair numuneler gösterilecektir). Ruşeni Bey: “Kafkasya ve Acemistan Hatıraları”.

Ramazanın 16. Günü (26 Temmuz Cumartesi): Ahmet Hikmet Bey: “Milli Terbiyenin Lüzumu ve Türk Mefahiri”. Tarih Muallimi İhsan Bey: “Selim-i Salis”.

Ramazanın 17. Günü (27 Temmuz Pazar): Selim Sırrı Bey: “İsveç’te Vücut Nasıl Terbiye Edilir”. (Bütün bu hareketler idman elbiseleri ile gösterilecek ve ışıklı resimlerin esvap hayatı hakkında lazım gelen fikirler verilecektir). Celal Sahir Bey: “Hece Vezni ve Arap Vezni”.

Ramazanın 18. Günü (28 Temmuz Pazartesi): Ahmet Agayef Bey: “Türk Tarihine İkinci Bir Nazar”. Hamdullah Suphi Bey: “Hindistan’da Türk Âsârı”.

Ramazanın 19. Günü (29 Temmuz Salı): Sanayi-i Nefise Mektebi Müdür Muavini Sârim Bey: “Osmanlı Mimarisi”.

Ramazanın 20. Günü (30 Temmuz Çarşamba): Köprülüzade Fuad Bey: “Edebiyatta Türklük”. Sıhhiye Müfettişi Umumisi Tevfik Rüştü Bey: “Anadolu’da köylünün sıhhati ve gençlerin bu yolda vazifesi”.

Ramazanın 21. Günü (31 Temmuz Perşembe): Mehmet Emin Bey: “Yeni Şiirleri”. Müderris İsmail Hakkı Bey: “İradenin Terbiyesi, Ehemmiyeti ve Emelleri”, “İktisadın Anadolu’nun Uyanmasında ve Kurtulmasında Hâsıl Edeceği Tesirleri”.

Ramazanın 22. Günü (1 Ağustos Cuma): Ahmet Agayef Bey: “Milli Cereyanlar Nasıl Doğar”, Hamdullah Suphi Bey: “Bursa ve Edirne’de Cedleri Âsarı”. (İki yüz parça ışıklı resim gösterilecektir).

Ramazanın 23. Günü (2 Ağustos Cumartesi): Doktor Rıza Teyfik Bey: “Türk Edebiyatına Bir Nazar, Son Balkan Muhaberesi”. (Bu muhaberata dair ışıklı resimlerle yetmiş beş levha gösterilecektir).

Ramazanın 24. Günü (3 Ağustos Pazar): Muallim İhsan Bey: “Osmanlı Tarihi”. Hamdullah Suphi Bey: “Araplarda, Acemlerde ve Türklerde Ciltçilik, Resim ve Tezhip”.

Ramazanın 25. Günü (4 Ağustos Pazartesi): Doktor İsmet Paşa: “Anadolu’da Hastalıklar”. Dâr’ül-muallimin Müderrislerinden Kemal Bey: “İslâm Nazarında Kadın”.

Ramazanın 26. Günü (5 Ağustos Salı): Ahmet Agayef Bey: “Türklük Nazarında Kadın”. Mithat Ömer Bey: “Irak Hatıraları”.

Ramazanın 28. Günü (6 Ağustos Perşembe): Ahmet Refik Bey: “Devletimizin Eski İdare Teşkilatı”. Aydın Mebusu Muhterem Veli Bey: “İktisadi Teşkilat Nasıl Yapılmalı”.

Ramazanın 29. Günü (7 Ağustos Cuma) Mehmet Emin Bey: “Yeni Şiirleri”. Hamdullah Suphi Bey: “Türk Binalarında Tezyinatı” (tahta ve mermer oymacılığı, duvar ve tavan tezyinatı). Bunlara dair iki yüz hane gösterilecektir²⁴⁴.

Mart 1918’de Kafkasya hakkındaki derin bilgisi ile tanınmış olan Hüseyinzade Ali Bey tarafından “Kafkasya Hakkında” bir musahabe yapılmıştır. Bu sohbette, Hüseyinzade Ali Bey, Kafkasya’nın Coğrafyası ve vaziyeti hakkında bilgiler verdikten sonra o bölgede konuşulan diller hakkında detaylı bilgi vermiştir. Bölgeyi çok iyi analiz eden Hüseyinzade Ali Kafkasya tarihini üç kısma ayırmıştır; 1) Umumiyetle Gürcistan Tarihi, 2) Şimal Dağlarının Tarihi, 3) Kafkas Türk Tarihi²⁴⁵ gibi bir tasnifte bulunmuştur.

²⁴⁴ Türk Ocağı Ramazan Geceleri Tertip Ettiği Muhasebe Programı, İstanbul 1914 (1330), s. 2-8.

²⁴⁵ Hüseyinzade Ali, “Kafkasya Hakkında”, Türk Yurdu, Y. 5, C.14, S. 5, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 16 Mart 1918 (1334), s. 4139, 4140.

4 Kasım 1926 Perşembe 17.00’da İstanbul Konservatuvar Müdürü Ziya Bey tarafından son seyahatleri münasebetiyle “*Anadolu’da Gördüklerim*” adlı bir musahabe tertip edilmiştir²⁴⁶.

1930’da Umûmî Kâtip Reşit Saffet Bey, İstanbul Türk Ocağı’nda Merkezi Avrupa şehirlerinde buldukları eserler ve Türklük hatıralarını ihya eden yerlere dair bir musahabe yaptığı gibi; Bulgarlarla Türklerin hem ırk olduklarına dair Bulgaristan’da gelen Türk Muallimleri heyetine bir konferans vermiştir. Ayrıca Turan Cemiyeti’nin daveti üzerine, Macar Parlâmento binasında, Haziranda Turancılığa ve Türkçülüğe dair bir konferans verilmiştir²⁴⁷.

1.1.3. Müsamereler

Türk Ocakları düzenledikleri müsamerelerle halkın aydınlatılmasına, Türk kadınının toplum hayatında yerini almasına yardımcı olmuşlardır. Müsamereler yalnızca eğlence aracı olarak değil, aynı zamanda eğitim aracı olarak da kullanılmıştır. Müsamerelerde izleyicilerin sanat zevkleri tatmin edilirken milliyet, medeniyet ve inkılap ilkeleri çerçevesinde yapılan konuşmalar, okunan şiirler ve oynanan temsillerle halk eğitilmiştir. Genellikle halk müsamerelere belli bir ücret karşılığında iştirak etmiştir. Bu açıdan müsamereler, Ocaklar için gelir kaynağı olmuştur²⁴⁸.

Ocak kurulduğu günden itibaren müsamere faaliyetlerine önem vermiş, bu müsamerelere izleyici veya oyuncu olarak kadınlarda katılmıştır. Türk kadını ilk defa İstanbul Türk Ocağı’nda sahneye çıkmış, konuşma yapmış, şiirler okumuştur²⁴⁹. Bu girişimi Halide Edip (Adıvar), 1913’te Yeni Turan adlı oyunu ile yapmıştır. Bu oyunda Halide Edip ve Hamdullah Suphi’de yer almışlardı. Zamanın İstanbul Muhafızı Cemal Paşa bu oyunu son anda menetmişti. Bu durum Hamdullah Suphi’yi sinirlendirmiştir.

²⁴⁶ *Cumhuriyet*, 3 Teşrin-i Sani 1926, s. 4.

²⁴⁷ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, *a.g.e.*, s. 347.

²⁴⁸ İ. Karaer, *a.g.t.*, s.176.

²⁴⁹ Samet Ağaoğlu, “*Hamdullah Suphi Tanrıöver*”, *Türk Yurdu*, (Hamdullah Suphi Tanrıöver Özel Sayısı), S. 2, Şubat 1967, s. 34.

Bunun üzerine dönemin hükümetini eleştirmiştir²⁵⁰. Yaptığı konuşmada şunları söylemiştir; “... *Yeni Turan’ın Türk kadınları tarafından temsilini meneden hükümet, bir ihtilal zümresine layık harekette bulunmadı. Bu hükümet kendisinden beklediğimiz cesareti gösteremedi. Bütün eski hükümetler gibi halk ihtilali, kara kalabalığın galeyanı endişesi önünde geri döndü, kendi prensiplerini kendisi terk etti... Acaba ne vakit, Türk vatanının idaresini elde edenler halk ihtilali korkusunu yenecek, ileri attıkları inkılap fikirlerine cesaretle bağlanacaklar ve buna her şeye rağmen bağlı kalacaklar... Türk kadını bütün tarihinde hür kalmıştır ve hür yaşıyor.*

*O halde niçin bu halde İstanbul’un belli başlı ailelerine mensup kadınlarımız, milli bir oyunu temsil için sahneye geldiği vakit, hükümet mümanaatı karşımıza çıkıyor? Meşrutiyetin memlekete getirdiği hürriyet namına mı? Yoksa sokak ihtilali, halk kıyımı endişesi namına mı?*²⁵¹... konuşmasının sonunda “*Ey Türk kadını sen kollarının üstünde yalnız çocuk büyütmek için dünyaya gelmedin, senin aziz kollarına yarın ki Türkiye’nin istikbale ait bütün ümitleri dayanmıştır*”²⁵². ifadelerini kullanmıştır. Cumhuriyet ilan edilmeden önce kadının toplum hayatında ön planda tutulması ve annelik rolü dışında farklı rollerinin de olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Tabi bu durumdan rahatsız olan sadece Hamdullah Suphi olmamıştır. Halide Edip Hanım’da bu durundan rahatsız olmuştur. Daha sonra Halide Edip “Kenan Çobanları” adlı oyununu İstanbul Türk Ocağı’nda sahnelemeyi başarmıştır. Bu durumu Halide Edip hatıralarında şöyle ifade etmiştir: *1914’te Nakiye Hanım’ın okulunun çocukları için “Kenan Çobanları” adlı bir piyes yazmıştım. Bir tek akşamda hazırlamış olduğum bu piyeste Yusuf ile kardeşlerinin serüvenlerini konu diye ele almıştım. Üç praloglu, üç sahneli bir piyesti. Tam olarak bailmadı. Fakat Suriye’de ünlü bestekâr Vedii onu opera haline soktuktan sonra libertosu basıldı.*

²⁵⁰ Sadık Çiner, “*Büyük Vatan Evladı*”, **Türk Yurdu**, C. 6, S. 2, (Hamdullah Suphi Tanrıöver Özel Sayı), İstanbul 1967, s. 83.

²⁵¹ Y. Sarıay, **a.g.e.**, s. 166,167.

²⁵² H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 25.

Yahya Kemal, çocuklar imla yazarken, Türkçelerinin doğruluğunu kontrol için gelirdi. Sahneyi ve dekorları Ertuğrul Muhsin ile hazırladık. Sahne beyazdı ve eski biçim tak'tan sahneye girilirdi ve tek dekor da işte ondan ibaretti. Birinci sahneye bir de palmyeler eklenirdi. İkincisinde de Firavunlar tahtı vardı.

Küçük aktörler, arkalarında her renkten parlak mantolar, ayakları çıplak sahneye girerlerdi. Bu oyun Türk Ocağı'nda büyük bir kalabalık önünde verildi. Bazı aydınların hoşuna gitmekle beraber, sahneye Peygamber çıkarmak, bazılarınca bir hayli kınandı.

Bu yıllarda Türk Ocağı kürsüsü, her nevi nutuklara ve hitaplara açık, salonunda da kültürümüzü yükseltecek oyunlar ve konserler verilirdi. Kadın-erkek beraber iç salonda oyun seyretmeleri yahut nutuk dinlemeleri en önce Türk Ocağı'nda başladı. Ocak gençlerinin ağırbaşlılığı ve dürüstlüğü sayesinde, bu yenilik hiç bir kınamayı üstüne çekmedi. Bir yıl içinde bu o kadar tabiileşti ki, bu erkek ve kadın dinleyici topluluğuna ilk defa olarak kadınlar da hitap edebiliyordu. Herhalde Türk Ocağı kürsüsü halkın kültürünü genişletecek, konferanslar, piyesler ve konserler düzenleyip duruyordu²⁵³ ifadelerini kullanmıştır. Yeni Turan piyesi tepkilere rağmen 1915'te tekrardan Ocak binasında oynanmıştır²⁵⁴.

1916'da yine Ocak'ta Kadınlar için müsamere düzenlenmiştir. Bu müsamerede musiki, şarkı dinletilmiş ve tiyatro gösterimi yapılması planlanmıştır²⁵⁵.

23 Nisan 1917 (1333) Pazar günü, İstanbul Türk Ocağı'nda Bayanlar için bir müsamere verilmiştir. Bu müsamerede Türk musikisine yeni bir tarz olarak, güfte ve bestesiyle beraber "Millet Şarkısı" dinletilmiş ayrıca Mehmet Emin Bey bir şiirini okumuştur. Bunun yanı sıra İstanbul Dâr'ül-fünun Tıp Fakültesi'nden Doktor çıkanların Savaş vazifeleri ile İstanbul'dan ayrılacak olan Ocaklılar için 10 Mayıs 1917 Perşembe ve Cuma günleri kadın ve erkeklere ayrı ayrı bir "Veda Müsameresi" tertip edilmiştir. Erkekler müsameresi programında sırasıyla Reşit Galip Bey'in milli gaye ve Türk Ocağı

²⁵³ Halide Edip Adivar, **Mor Salkımlı Ev**, Atlas Yayınları, İstanbul 1970, s. 178-179.

²⁵⁴ **İkdam**, 25 Şubat 1915.

²⁵⁵ **İkdam**, 16 Mart 1926.

hakkında bir nutku, küçük bir perde temsil verilmiş, Ahmet Yekta ve Ali Rıza Beyler tarafından flüt ve piyano çalınmıştır. Bunlara müteakip milli şairimiz Mehmet Emin Bey şiir ve nutuk söylemiştir²⁵⁶.

10 Temmuz 1924'te İstanbul Türk Ocağı tarafından Beyoğlu Taksim bahçesinde bir yaz müsameresi verilmiştir. Öğleden sonra 17.00'da başlayan müsamere geç vakte kadar devam etmiştir. Müsamereye on üçüncü Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa katılmıştır. Müzik dinletisi, dans ve bir sergi gösterisinin yapıldığı bu müsamere oldukça eğlenceli geçmiştir²⁵⁷.

İstanbul Türk Ocağı bazen de sadece Ocaklı olanların katıldığı müsamereler tertip etmiştir. Buna örnek verecek olursak; 25 Şubat 1926 Cuma günü Ocaklılara verilen davette “*sadece Ocaklıların katılacağı hasbihal dolayısıyla tertip edilen musiki müsameresi ve çaya Ocaklı arkadaşların teşrif etmesi rica olunur*” şeklinde ifade olunmuştur²⁵⁸. Bunu yanı sıra Gençlik Encümeni bu tarihten itibaren düzenli aralıklarla müsamere düzenlemeyi kararlaştırmıştır. 1927'de Gençlik Encümeni perşembe akşamları Ocaklılar ve öğrenciler için müsamereler düzenlemiş, bu müsamerelerde milli ülkü çerçevesinde konuşmalar, şiirle, musiki, monolog ve mektep oyunları gösterileri yapılmıştır²⁵⁹.

23 Nisan 1928'de Pazartesi akşamı İstanbul Türk Ocağı'nda Hâkimiyet-i Milliye Bayramı şerefine bir müsamere-ı raksiye düzenlenmiştir. Ocağa cazbant getirilmiştir. Müsamereye katılanlar iyi vakit geçirmişlerdir²⁶⁰. Aynı şekilde 1929'da müsamereler düzenlenmiştir. 1930'da İstanbul Türk Ocağı'nda üç müsamere verilmiştir²⁶¹.

1.2. Toplantılar

²⁵⁶, İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 8; H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 52.

²⁵⁷ **Cumhuriyet**, 11 Temmuz 1924.

²⁵⁸ **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1926.

²⁵⁹ İ. Karaer, **a.g.e.**, s. 94, 95.

²⁶⁰ **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1928.

²⁶¹ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 339; İ. Karaer, **a.g.e.**, s. 95, 96.

Türk Ocakları'nın Hars Heyeti tarafından yürütülen faaliyetlerde çeşitli ilmi ve içtimai konularda fikir paylaşımı yapmak ve ortak kararlar almak adına müzakereler yapılmıştır. Bu müzakereler faaliyet alanlarının plan ve program dâhilinde amacına hizmet etmesini sağlamıştır.

7 Haziran 1926 Pazartesi saat 18.00'da Türk Ocakları Hars Heyeti'nin İstanbul'da bulunan üyeleri İstanbul Türk Ocağı'nda Merkez Heyeti Başkanı ve Hars Heyeti üyesi Hamdullah Suphi Bey'in başkanlığında toplanmıştır. Toplantı, Celal Sahir, Hüseyinzade Ali, Halil Bey, Rıza Nur, Zeki Velidi, Köprülüzade Fuad, Necib Asım, Veled Çelebi Beyler katılmıştır. Toplantıda yeni yapılacak açık bir hesap için bütçeye eklemeler yapılmıştır. Yeni bir program hazırlanması kararlaştırılmış, Heyetin faaliyetlerini düzenleme adına bir denetim oluşturulması, Heyetin senede iki veya üç defa toplanması, Türk Yurdu Dergisinin Hars heyeti için ayrı bir bölüm oluşturması ve denetlenmesi, Ocaklılar ile görüşme yapılması, mesai programının yeniden oluşturulması kararlaştırılmıştır²⁶².

Türk Ocakları Hars Heyeti, 12-19 Temmuz 1926 tarihleri arasında İstanbul Türk Ocağı'nda iki içtima düzenlemiştir. Birincisini Reis Mehmet Emin Bey'in ve diğerine Katib-i Umumi Samih Rıfat Bey'in başkanlık ettiği bu toplantılarda milli hars etrafında önemli konular tartışılmıştır. Samih Rıfat Bey, Hars Heyeti'nin faaliyetiyle ilgili hazırlamış olduğu muhtırayı okumuş ve kabul görmüştür. Ocağın arması nasıl olmalı?²⁶³, Türklük ile ilgili kitap basımı, çeşitli bölgelerdeki Camiler'in durumu ve Kazan Hanlığı'nın tarihi konusu tartışılan diğer konular olmuştur²⁶⁴.

²⁶² **Cumhuriyet**, 10 Haziran 1926, s. 2.

²⁶³ Bu konuda yapılan tartışmalarda Türk tarihine yönelik önemli saptamalarda bulunarak Türk Tarihine mal olmuş sembollerden mürekkep bir arma oluşturulması düşünülmüştür. Toplantıda ifade edilen konuşmaların bir kısmı şu şekildedir; "...Yay Türklerde hâkimiyet alametidir. Binaenaleyh bundan sarfi nazar edilerek yerine eski bir Türk kılıcı konulmalıdır. Kalkanın sathına konulacak temsiller ay yıldızla bozkurt hasr edilmelidir. Bu şiarlar arasında ve kalkanın merkezinde kabartma bir zemin üzerine Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk harfleri mahkûk olmak lazım gelir. Bunun etrafına manidar bir çerçeve ilave edilebilir..." Ayrıntılı bilgi için bkz: Samih Rıfat, **Milli Armamız Nasıl Olmalı?**, S. 2, Türk Ocakları Hars Heyeti Neşriyatı, İstanbul 1926, s. 3-16.

²⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Abdullah Battal, "Türk Âleminde İlim ve Sanat Hareketleri", **Türk Yurdu**, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 1926, s. 49-50.

Türk Ocakları Hars Heyeti bundan başka 5-12 Ağustos 1926 tarihlerinde İstanbul Türk Ocağı'nda Katib-i Umumi Samih Rifat Bey'in başkanlığı altında iki toplantı yapmıştır²⁶⁵. Bu toplantılarda da yapılmış ve yapılması gereken konular detaylı bir değerlendirme süzgecinden geçirildikten sonra halka hizmet etme adına kararlar alınmıştır.

Bundan başka İstanbul Türk Ocağı'nda önemli toplantı başlığı altında panel şeklinde konferanslar verilmiştir. Bu konferanslar ilmi camianın katıldığı ve ilmi konuların tartışıldığı toplantılar olmuştur. Buna örnek verecek olursak; 2 Kasım 1926 Perşembe 17.00'da toplantı yapılmıştır. Sebebi Dâr-ül fûnun müderrislerinden Şekib Bey'in Akşam gazetesinde dil konusunda yazmış olduğu yazı olmuştur. Toplantıya önce Müderris Köprülüzade Fuat Bey'in “*Dil ve Harf Meseleleri*” konferansı ile başlanmıştır. Daha sonra kürsüye Celal Sahir Bey çıkmıştır. Doktor Mehmet Hilmi Bey'in de çıkıp konuşma yaptığı bu toplantıda dil, ırk ve millet konuları tartışılmıştır²⁶⁶. Harf inkılabı yapılmadan önce bu konu Ocak'ta tartışılmıştır.

1.3. Balolar, Konserler ve Musiki Faaliyetleri

İstanbul Türk Ocağı'nın yapmış olduğu faaliyetlerin en önemlileri arasında şüphesiz Balo, Konser ve Musiki faaliyetleri gelmektedir. Bu faaliyetlerde de başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Dönemin birebir tanığı olan Halide Edip Hanım, 1914'te Ocak'ta yapılan faaliyetleri şu ifadelerle açıklamıştır; “*Bu yıllarda, Türk Ocağı kürsüsü her nevi nutuklara ve hitaplara açık, salonunda da kültürümüzü yükseltecek oyunlar ve konserle verilirdi. Kadın-Erkek beraber iç salonda oyun seyretmeleri yahut nutuk dinlemeleri en önce Türk Ocağı'nda başladı. Ocak gençlerinin ağırbaşlılığı ve dürüstlüğü sayesinde, bu yenilik hiçbir kınamayı üstüne çekmedi. Bir yıl içinde bu o kadar tabiileşti ki, bu erkek ve kadın dinleyici topluluğuna ilk defa olarak kadınlarda hitap edebiliyordu. Herhalde Türk ocağı kürsüsü halkın kültürünü genişletecek*

²⁶⁵ M. Şahin, **a.g.t.** , s. 124.

²⁶⁶ Ocaklar Şuunu, “*İstanbul Türk Ocağı'nda Mühim Bir İçtima*”, **Türk Yurdu**, C. 18, S. 184, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 1926, s. 229-234.

*konferanslar, piyeseler ve konserler düzenleyip duruyordu. O salonda meşhur bir ermeni bestekârı ve piyanisti Gomitaz Vartabet adlı bir Papazı dinledim...”*²⁶⁷

Türk Ocağı Mesai Programı’nda bu tür faaliyetler için şu ifadeler kullanılmıştır; *“Türk Ocakları’nın tedarik edeceği musiki bildiğimiz Avrupa musikisidir. Hakiki Türk musikisi mazimizde değil, istikbalimizdedir. Hasretini çektiğimiz Türk musikisine Garp aletleriyle ve Garp usul ve kavaidiyle ulaşmanın yolunu bulacağız. Bir taraftan bunu geliştirmeye çalışacağız diğer taraftan Garp musiki terbiyesini almış ve yetişmiş sanatkârlarımızı, fırsat buldukça Türk halkına dinleteceğiz. Çünkü örnek en müessir telkin ve terbiye vasıtasıdır”*²⁶⁸. Modern müziğin gerekleri topluma anlatılmaya çalışılmıştır.

1.3.1. Balolar

İstanbul Türk Ocağı’nın düzenlemiş olduğu balolar genellikle Tarabya’daki Tokatlıyan Yazlık Otelinin bahçesinde yapılmıştır. Burada yapılan balolara İstanbul’un her yerinden misafirler gelmiş ve onların ulaşım sıkıntısını gidermek adına bir takım çalışmalar yapılmıştır²⁶⁹. 1927’de yapılan baloya İstanbul’a gelmiş ve Boğaziçi’nde ikamet eden Mısırlı ailelerde bulunmuştur. Smokinli bir kadınında ilk defa görüldüğü bu baloda önemli kişiler bulunmuştur²⁷⁰. Ayrıca Cumhuriyet Bayramı için de bu tarihte Balo tertip edilmiştir²⁷¹.

23 Nisan 1929 Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı bazı Ocaklar çocuk haftası olarak kutlamışlardır. Çocuk haftalarında İstanbul ve Samsun Türk Ocakları “Çocuk Balosu” düzenlemiş, bu balolara 6-12 yaş grubundaki çocuklar katılmıştır²⁷².

Aynı şekilde Çocuk Bayramı münasebetiyle 26 Nisan 1930’da İstanbul Türk Ocağı’nda Çocuk Balosu düzenlenmiştir. 6-12 yaşlarında çocukların katıldığı baloda

²⁶⁷ H. E. Adıvar, **a.g.e.**, s. 180,181.

²⁶⁸ **Türk Ocakları Mesai Programı**, Matbaa-ı Osmaniye, İstanbul 1926, s. 25.

²⁶⁹ **Cumhuriyet**, 4 Temmuz 1928.

²⁷⁰ **Cumhuriyet**, 23 Temmuz 1927.

²⁷¹ **Cumhuriyet**, 24 Ekim 1924.

²⁷² H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 302.

rengârenk elbiseler giyen çocuklar güzel dans gösterileri sergilemişlerdir. Cazbant çarliston müziği eşliğinde dans eden çocuklara daha sonra limonata ve pasta ikram edilmiştir²⁷³.

31 Temmuz 1930 Perşembe günü Türk Ocağı bir balo düzenleme girişiminde bulunmuştur. Yapılacak olan baloya önemli kişiler davet edilmiştir. Davet edilen bu kişilerden biride BMM Reisi Kazım Paşa olmuştur. Her sene yapılan bu balolar çok iyi bir şekilde hazırlanmıştır²⁷⁴. Zaten çağrılan kişilere bakıldığı zaman iyi bir şekilde ağırlama zorunluluğu olduğu için ellerinden geleni yaptıkları kanaatini taşımaktayım.

1 Ağustos 1930'da Büyükkada'da Yat Kulüp'te Türk Ocağı balo tertip etmiştir. Gece başlayan bu balo sabaha kadar sürmüştür. Baloda Vali Muhittin Bey, Şükrü Naili Paşa ve bazı mebuslar bulunmuştur²⁷⁵.

1.3.2. Konserler

Türk Ocakları halk ruhunun en canlı unsurunu oluşturan musikiye büyük önem vererek Türk musikisi ve Batı musikisi aracılığıyla halkın eğitime, milli duyguların gelişmesine yardımcı olmuşlardır. Türk musikisinin yeni kuşaklara öğretilmesi için çok sayıda musiki dersleri açılmış, Ocakların düzenlediği müsamereler, temsiller ve konferanslarda; musikiden yararlanılarak, halkın Ocak faaliyetlerine katılımı sağlanmıştır. İstanbul Türk Ocağı'nın bu konuda yapmış olduğu başlıca faaliyetler şunlardır;

Kurulduğu ilk yıllarda bu faaliyet konusunda pek aktif olamayan İstanbul Türk Ocağı, Cumhuriyet döneminde bu tür faaliyetleri daha çok yapmıştır. Mart 1924'te Türk Ocağı Müzikası oluşturulmuştur. Madam Linskaya ile Piyanist Eskarçeli, Mösyö Denson, Bahriye, Dâr'ül-elhan, Dâr'ül-talim Musiki Heyetleri tarafından alafranga ve alaturka konserler verilmiştir. Büyük ilgi gören konserlere sivil ve askeri üst düzey

²⁷³ **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1930.

²⁷⁴ **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1930, s. 4.

²⁷⁵ **Cumhuriyet**, 2 Ağustos 1930, 2.

yöneticiler ile birlikte birçok kadın ve erkek katılmıştır²⁷⁶. 10 Temmuz 1924'te Taksim bahçesinde bir konser vermeyi planlamışlardır. Konserin gündüz kısmı tamamıyla bir bahçe eğlencesi halinde olacak, İhsan Bey'in idaresinde Bahriye Mızıkası, muhtelif milletlere ait milli rakslar çalacak, akşam ise ince saz, sinema, cazbant, dans, Mösyö Den sön tarafından halk şarkıları ve muhtelif oyunlardan sonra bir piyes temsil edilmiştir. Ayrıca her biletin üzerinde bir piyango sayısı yazılmış ve bu sayede çekilişi kazanan kişilere 1 ile 50 lira arasında ödül verilmesi amaçlanmıştır²⁷⁷.

1924'te İstanbul'a gelen Macarlar şerefine konser verilmiştir. Ayrıca konsere Büyük Millet Meclisi Reisi Fethi Bey, Şehremini Dr. Emin Beyler, Kolordu Kumandanı Şükrü Nail Paşa gelmişlerdir. Davetlilere önce ayran ikram edilmiş daha sonra saat 6.30'a doğru konser başlamıştır. Dâr'üt-talim erkânından Neyzen İhsan, Kemani Cevdet, Udi Fahri ve Kanuni Ferit Beyler ile Havanında Celal Bey'den oluşan bir heyet Ocağın sahnesine çıkarak Türk musikisinden bazı parçalar çalmışlardır. Çaldıkları Zeybek oyun havası, Ferahnak oyun havası, Tasfiye ile Taksim, Zavallı Gönüm, Tahir oyun havası ve Düğün Evinde parçaları çalınmıştır. Daha sonra Mefharet Hanım şarkı söylemiştir. Ardından Ocak Reisi Selahaddin Bey ile Macar misafirleri konuşma yapmıştır²⁷⁸.

1925'te Dâr'üt-talim musiki heyeti tarafından Ocak, Şubat ve Aralık aylarında konserler verilmiştir. 1926'da da bu faaliyetlerine devam eden Dâr'üt-talim musiki heyetine ek olarak Dâr'ül-elhan Garp musiki heyeti tarafında konserler verilmiştir²⁷⁹.

1927'de İstanbul Türk Ocağı'nda Ocak ve Şubat aylarında konserler verilmiştir²⁸⁰. 18 Şubat 1927'de İstanbul Türk Ocağı'nda Alaturka bir konser düzenlenmiştir. Bu konserde milli musikiye hasret kalan halk Ocağın salonunu doldurmuştur. 16.30'da başlayan konserde Tenburi Cemil'in çalmış olduğu eser büyük ilgi uyandırmıştır. Müteakiben Ali Rıfat Bey'in en iyi eserlerinden olan "Tereddüd" çok alkış toplamış ve konser bitmiştir. Bu konserde Alaturka müzikte pek alışkan olunmayan

²⁷⁶ İ. Karaer, **a.g.e.** , s. 98; H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 128.

²⁷⁷ **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1924, s. 5.

²⁷⁸ **Cumhuriyet**, 20 Temmuz 1924.

²⁷⁹ İ. Karaer, **a.g.e.** , s. 98, 99.

²⁸⁰ **Cumhuriyet**, 3, 6, 13 Kanun-ı Sani; 16 Şubat 1927.

piyano ve forte müzik aletleri de çalınmış ve dinleyiciler bu durumdan gayet memnun olmuşlardır²⁸¹.

27 Kasım 1927 Cumhuriyet gazetesinde ilk “gramofon konseri” diye duyurulan İstanbul Türk Ocağı konseri Ramazan ayında kadınlardan oluşan musiki heyeti tarafından verilen alaturka dört konser, büyük ilgi uyandırmış, Ocağın salonu tamamıyla dolmuş, konservatuvar öğretmenlerinin Anadolu’da seyahat ederek derledikleri halk türkülerinin plakları dinlenmiştir. Düzenlenen konferanslardan sonra alafranga ve alaturka seçme parçalar çalınmıştır²⁸².

Aynı zamanda İstanbul’a gelen Macar Muallim ve Dâr’ül-fünun müdavimlerinden bir heyet Ocak’ta ağırlandı. Bu heyet arasındaki iki musikişinas Ocak’ta konser vermişlerdir. Bu tür ilişkiler sayesinde dostluk bağı kurulmuştur. Bu bağ daha sonra Macar İzcilerinin Ocağı ziyaretleriyle daha da güçlü hale gelmiştir²⁸³.

1928’de İstanbul Türk Ocağı’nda Ocak, Şubat, Mart ve Kasım aylarında verilen konferanslardan sonra alafranga ve alaturka seçme parçalar çalınmış; ayrıca Rusyalı İsternad kardeşler, Almanya’dan getirilen Prof. Pole Greet ve Madam Anna Barnim, Türk Musiki Federasyonu ve Bahriye Orkestraları tarafından ayrı ayrı alafranga ve alaturka konserler verilmişlerdir²⁸⁴.

Bunun yanı sıra İstanbul Türk Ocağı bir Musiki Encümeni kurmuştur. Yaklaşık 100 kişilik bir Sanatkâr grubunun oluşturduğu bu encümenin görevi Konserler tertip ederek dinleyicilere hoş vakit geçirmelerini sağlamaktır. Haftalarca çalışıp hazırlık yapan bu encümen Temmuz 1928’de Tepebaşı Tiyatrosu’nda muazzam bir konser vermiştir. 110 kişilik bir musiki heyetinin katıldığı bu konser Türk musiki tarihinde daha önce meydana gelmemiştir. O dönemin gazeteleri bu konserden bahsetmiştir. Yabancılarında dikkatini çeken bu olay gramofon fabrikaları içinde bir yarış durumuna sebep olmuştur. Çünkü gramofon fabrikaları bu konserde çalınan müzik akşlarını herkesten önce

²⁸¹ Cumhuriyet, 19 Şubat 1927.

²⁸² H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, a.g.e. , s. 226.

²⁸³ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 8.

²⁸⁴ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, a.g.e. , s. 294.

kaydetmek istemişlerdir. Bu konsere çok fazla ilgi olunca Ocak ikincisini düzenlemiştir. Bununla da yetinmeyen Ocak yurt dışında iki müzisyen getirmiştir. Almanya'dan getirilen iki sanatçı iki konser vermiştir²⁸⁵.

1929'da İstanbul Türk Ocağı'nda verilen konferanslardan sonra alafanga ve alaturka seçme eserler çalınmıştır. Bu eserler Şubert, Vagner, Münir Nurettin Bey, Mişel Korzakof, Edvard, Dukas, Varney, Sarasat, Gune gibi tanınmış kişilerin eserleri çalınmıştır. Ayrıca 16 Şubat 16.30'da bir konservatuvar talebesi tarafından, 19 Nisan'da Prof. İskarselli'nin yönetiminde, Bas: Osman Cavit, Bariton: Lazar Koncalidis, Tenor: Vahen Ütüciyan Beyler ve Soprano: Madam Polyanski tarafından bir şan konseri; 24 Mayıs'ta Konservatuvar Öğretmenlerinden M. Aşil Talariko'nun öğrencileri bir konser, 31 Mayıs'ta Prof. İskarselli'nin yönetiminde Osman Cavit Bey, Madam Natali Polyanski, Melle, Matilt Wahl, Pina Kekaçi ve Lazar Koncalidis, Vahen Ütüciyan, tarafından ikinci şan konseri verilmiştir. 31 Mayıs 1929'da verilen şan konseri çok rağbet görmüştür²⁸⁶.

Ancak verilen bu şan konseri ile ilgili olarak basında çıkan bir eleştiri yazısında, Ocak konserinin çok rağbet gördüğü belirtilmiş ancak *“Türk harsını temsil etmesi bir mefkûre borcu olan Türk Ocağı'nda konser verecek Türk sanatkarı yok mudur?”* diye sorulmuştur²⁸⁷.

İstanbul Türk Ocağı'nda 1930'da verilen konserler şunlardır; 28 Ocak'ta Gülşeni Musiki Heyeti, 12 Şubat'ta Madam Hegey ile Mösyö Andre Unghavari ve A. Braun; 21 Mart'ta Budapeşte Konservatuvar Profesörlerinden M. Andre Unghavari, 29 Mart'ta Konservatuvar Öğretmen ve Öğrencileri, 18 Nisan'da Gençler Mahfil: Musiki Heyeti, 3 Mayısta Piyanist M. Luici Skarselli ve öğrencisi, 6 Haziran'da Piyanist Ömer Refik,

²⁸⁵ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 5, 6.

²⁸⁶ Cumhuriyet, 3, 9, 15, 23, 30 Kanun-i Sani; 20 Şubat; 3, 17, 20 Nisan; 25, 29 Mayıs; 20 Teşrin-i Sani; 4 Kanun-ı Evvel 1929.

²⁸⁷ İ. Karaer, a.g.e. , s. 101.

Viyolonist Nezih Beyler, 15 Kasım'da Cumhuriyet Gençler Mahfili tarafından konserler verilmiş ayrıca düzenlenen konferanslardan sonra seçme parçalar çalınmıştır²⁸⁸.

9 Ocak 1931'de Viyolonist İzzet Nezih ve Piyanist Afif Beyler, 6 Şubat'ta Cumhuriyet Gençler Mahfili Orkestrası tarafından alafranga, 28 Şubat ve 23 Mart'ta alaturka konserler verilmiştir. Basında konserler ile ilgili çıkan yazılarda takdir duyguları belirtilmiştir²⁸⁹.

1.3.3. Musiki Faaliyetleri

Musiki faaliyetleri genellikle verilmiş olan konferanslardan sonra katılımcıların rahatlamasını ve dinlenmesini sağlamak amacıyla verilmiştir. Erkek ve kadınların birlikte katıldıkları bu faaliyetlerde katılımcılar öğrenirken eğlenmişlerdir. Erkek musikişinasların yanı sıra kadın musikişinaslarında bu faaliyetlerde bulunduğu şahit oluyoruz.

Bu faaliyetlere örnek verecek olursak; ortalama 600 kişiye kadınlar tarafından piyano ve keman çalınmıştır. Kadınlar için yapılan musiki müsamerelerinde batı müziği çalınmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı başladığı zaman bu tür faaliyetler durdurulmuştur²⁹⁰.

25 Teşrin-i Sani 1927'de İstanbul Türk Ocağı'nda Halk Türküleri dinletilmiştir. Saat 14.30'da Ocağın konferans salonunda Gramofondan Türküler dinletilmiştir. Bu konserde 2 sene zarfında tetkik seyahati yapan İstanbul konservatuvar heyetinin topladığı halk türküleri çalınmıştır²⁹¹.

Bu musiki faaliyetlerine Gazi Mustafa Kemal Paşa'da davet edilmiştir. Nitekim 13 Temmuz 1927'de bu konuyla alakalı olarak Riyaset-i Cumhur Baş Kâtibi Tevfik Bey'e gönderilen belgede Ocağın düzenlemiş olduğu musiki müsameresine Gazi

²⁸⁸ **Cumhuriyet**, 26 Kanun-i Sani; 13 Şubat; 22, 29 Mart; 3, 21 Mayıs; 4 Haziran; 15 Teşrin-i Sani; 3 Kanun-ı Evvel 1930.

²⁸⁹ İ. Karaer, **a.g.e.**, s. 102.

²⁹⁰ **Türk Ocağı İdare Raporu**, (1918), s. 4254-4255.

²⁹¹ **Cumhuriyet**, 26 Teşrin-i Sani 1927, s. 1.

Mustafa Kemal Paşa davet edilmiştir. Türk musiki üstatlarının hatıraları için hazırlandığı ifade edilen bu musiki faaliyetinin 22 Temmuz 1927 akşamı yapılacağı bildirilmiştir²⁹².

1928'de İstanbul Türk Ocağı İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu'nda ifade edildiğine göre, İstanbul Türk Ocağı Gençler Yurdunda bulunan öğrencilerin zevklerini temin için her biri doğu ve batı sanatkârına tahsis edilmiş musiki gençleri haline getirildiği söylenmiştir. Ayrıca İki gramofon kampanyası meseleleriyle anlaşma neticesinde en iyi makine ve plaklarını Ocağa getirerek geceleri gençlere Wagner, Beethoven, Chopin, Mozart, Mandolinse, Verdi, Çaykovski, Porçini gibi batı müziğinin üstatlarını ve Münir Nureddin, Refik Bey ile onların düzeyindeki Türk sanatkârlarını dinletmişlerdir. Bunun yanı sıra mevcut olan gramofonda daha iyi bir gramofon aldıkları gibi öğrencilerin kendileri ile birlikte götürebileceği küçük bir gramofon almışlardır²⁹³.

1930'da İstanbul Türk Ocağı'nda düzenlenen konferanslardan sonra musiki faaliyetleri yapılmıştır. Bu musiki faaliyetlerinde; Şopen, Beethoven, Tchaikovsky Peter İljitç, Frana Peter Schubert gibi önemli kişilerin seçme parçaları çalınmıştır²⁹⁴. 1931'de düzenlenen konferanslardan sonra alaturka ve alafranga parçalar çalınmıştır²⁹⁵.

1.4. Ziyafetler, Kutlamalar ve Anma Merasimleri

Bu faaliyetlerde İstanbul Türk Ocağı'nın misafirperverlikleriyle de ön plana çıktıklarını görüyoruz. Zor şartlar altında kurulmuş ve ekonomik sıkıntılar altında olmalarına rağmen gerek çay gerekse de yemek ziyafetlerinde bulunmuşlardır. Ayrıca önemli günleri kutlama ve önemli şahsiyetler için anma merasimleri düzenlemişlerdir. Daha kuruluşunun ilk günlerinden bu yana bu faaliyetlerde bulunan İstanbul Türk Ocağı'nın bu çerçevede yapmış olduğu faaliyetlere birkaç örnek vermeye çalışalım.

²⁹² Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2-C, D: 92, F: 6-22.

²⁹³ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 3.

²⁹⁴ Cumhuriyet, 8, 22 Kanun-i Sani; 12 Mart; 16, 30 Nisan; 14 Mayıs; 13, 19, 26 Teşrin-i Sani; 9 Kanun-ı Evvel 1930.

²⁹⁵ İ. Karaer, a.g.e. , s. 102.

1.4.1. Ziyafetler

30 Aralık 1912 (17 Kanun-ı Evvel 1328) Pazartesi Ocak'ta Osmanlı Hakanlığının istiklal günü şerefine çay ziyafeti verilmiştir. İstanbul'un İlim, Edebiyat, Sanayi ve Ticaret camiasından önemli kişileri ve Müdafaa-i Milliye, Donanma, Hilal-i Ahmer, Tarih-i Osmani, İstanbul Muhipleri, Mülkiye Mezunları, Kürt Hevi Cemiyeti, Çarşı esnafından önemli kişiler katılmıştır²⁹⁶.

Yine 30 Aralık 1913'te Türk Ocağı, Osmanlı Hanlığı'nın yıl dönümü sebebiyle bir çay ziyafeti tertip edilmiştir. Ziyafette Ocağın Aksakallılar heyetini teşkil eden Mehmet Emin, Halid Ziya, Müze-i Hümâyûn Müdürü Halil Bey, Tanin müdürü Hüseyin Cahit, Necip Âsım, Miralay Fuad Raif, Ahmet Agayef, Dr. Hüseyinzade Ali Bey, Dr. Adnan Bey yer almıştır. Bu toplantıda Akçuroğlu Yusuf Bey bir konuşma yapmış, misafirleri selamlamış, İstiklal Günü'nün Türklük açısından önemine vurgu yapmıştır. Sonra Hamdullah Suphi söze başlamış, Türk Ocağı'nın amacı ve çalışmaları hakkında bilgiler vermiştir. Arkasından Mehmet Emin Bey, “*Selam Sana*” eserini okumuş ve toplantı son bulmuştur²⁹⁷.

Ayrıca 2 Ocak 1913 Perşembe, Türk Ocağı heyeti tarafından çay ziyafeti verilmiştir. Çay ziyafeti verilen kişiler Balkan Savaşları'nda yaralananlara bakmak veya savaşın safhalarını takip etmek üzere sınır dışından Anadolu'ya gelmiş Türklerden oluşmuştur²⁹⁸. Ocağı'n Divanyolu'ndaki yurduna davet edilen kişiler şunlar olmuştur; Hoca Abdulreşad İbrahim Efendi, Darülfünun Müdür-i Umumiyesi Süleyman Paşazade Sami Beyefendi, Darülfünun öğretmenlerinden Ahmet Agayef, Tabip Ali Hüseyinzade, Tabip Akil Muhtar, Rusya'nın Orenburg şehrinde çıkan Vakit Gazetesi Baş Yazıcısı Fatih Kerimi, Kazan'da münteşir Yıldız gazetesinin muharriri Ali Asgar Kemal, Terbiye mecmuası sahibi Selim Sırrı Beyler ve Kazanlı, Kırımlı, Kaşgarlı bazı Tüccarlar ve

²⁹⁶ “*Türk Yurdu'nun İstiklal Günü Hediyesi*”, **Türk Yurdu**, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 1912 (1328), s. 31-32.

²⁹⁷ “*Büyük Gün*”, **Halka Doğru**, Y. 1, S. 37, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 1913(1329), s. 285-290.

²⁹⁸ “*Türk Ocağı'nda Ziyafet*”, **Türk Yurdu**, C. III, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 1913 (1329), s. 191-192.

İzmir, Lozan, Cenevre Türk Yurdu murahhasları ile Dâr'ül-fünun öğrencisinden oluşan birkaç kişiden oluşmuştur.

Ocağı'n idare heyeti reisi eski Kütahya Milletvekili Ferit Bey toplantıdan ayrılınca, toplantıyı ikinci Başkan Yusuf Akçura Bey yürütmüştür. Daha sonra İdare heyeti, Ocağı'n salonuna 32 kişilik bir sofra hazırlanmıştır. Toplantıda Vakıf gazetesi Başyazıcısı Fatih Kerimi Bey, açık ve sade bir Türkçe ile sohbette bulunmuştur. Ardından Ahmet Agayef (Ağaoğlu) konuşmuştur. Yusuf Akçura Balkan Savaşı'nda hizmet verenlerden Gülsüm, Refika ve Meryem Hanımlara, Ocak adına bir teşekkür yazısı yazılmasını teklif etmiştir²⁹⁹.

İstanbul Türk Ocağı, amaçları ve ideolojisi gereği Osmanlı sınırları dışındaki Türklerle de yakından ilgilenmiş ve bu konuda adeta bir irtibat bürosu gibi çalışmıştır. Balkan savaşlarından itibaren Türk dünyasının çeşitli bölgelerinden gelen öğrenci ve heyetlerin birçoğu Türk Ocağı'nı ziyaret etmişlerdir. Ocak, onların onurlarına çeşitli toplantılar düzenlemiştir³⁰⁰.

I. Dünya Savaşı içinde, Rusya'daki Bolşevik İhtilali'ne paralel olarak, Türk unsurunun bağımsızlık mücadelesi artmış, sonuçta İstanbul'a gelen resmi heyetler çoğalmıştır. Çünkü bu dönemde Osmanlı, Rusya Türklerinin hamisi rolünü üstlenmiştir. Bu sebeple gelen heyetler askeri ve siyasi yardım almak için gelmiştir. Bunların içinde 27 Nisan 1918'de Kırım'dan İstanbul'a gelen Cafer Ahmet Bey'e Türk Ocağı'nda bir çay ziyafeti verilmiştir. Ziyafette Cafer Ahmet Bey ile Hamdullah Suphi Bey konuşmuştur. Cafer Ahmet'in konuşması, Kırım konusunda olmuştur. “*Birdik bir olduk bir kalacağız*” sözü bu sohbetin özü haline gelmiştir³⁰¹. Buradan anladığımız kadarıyla

²⁹⁹ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 17.

³⁰⁰ Dış Türklerden gelen kişi ve heyetler Balkan savaşları sırasında orada topladıkları yardımı iletmek ve yaralılara bakmak amacıyla gelmiş, İstanbul'da öğrenim gören öğrenciler bunları takip etmiş, I. Dünya Savaşı'ndan sonra bu heyetler artmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: **Türk Yurdu**, Y. 2, S. 6, 27 Kanun-ı evvel 1328, s. 191; **Türk Ocağı İdare Raporu (1918)**, s. 4251; Abdülhak Şinasi Hisar, “*Ocağın Kuruluşunda Milli Hudutlar Dışından Gelmiş Türkler*”, **Türk Yurdu**, S. 239, İstanbul 1954, s. 433-435.

³⁰¹ “*Kurtuluş Günlerinde Kardeş Musahabeleri*”, **Türk Yurdu**, C. 14, S. 7, İstanbul 1334 (1918), s. 4206; H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 57.

İstanbul Türk Ocağı'nın politikalarını dönemin şartlarına göre uyarlandığını görmekteyiz.

4 Haziran 1926'da Milli Eğitim Bakanı Necati Bey şerefine çay ziyafeti verilmiştir. Ziyafet esnasında Ocak Başkanı Hüsnü Hamit Bey, Milli Eğitim Bakanına hitaben bir nutuk söylemiş, bunun üzerine Necati Bey şu sözleri söylemiştir;

“Ben bu Ocak içinde doğdum büyüdüm. Mektepten gelir burada memleket dertlerine çareler düşünürdük. Memleket istila gördüğü zaman İstanbul'a gelmiştim. Ancak Ocağa sığınamamıştım. Ancak burada ümitle çalışılıyor, dertlere çareler düşünülüyordu. İşte ben buradan aldığım feyz ile Anadolu'da çalışmaya başladım. Denebilir ki Ocak, milli inkılabın, zaferin istinat noktası olmuştur. Bunun bugün lüzumsuzluğunu düşünmek olamaz. Hiç bu içtimai varak istinatsızdır denebilir mi? Ocakları artık lüzumsuz görmek davaya ihanettir. Ocağın Milli Mücadelede ki eseri büyüktür. Yapılacak bir inkılap tarihinde bu ehemmiyetle gösterilmelidir³⁰².

Necati Bey, İstanbul Türk Ocağı'nın gerek Milli Mücadele'de ve gerekse Cumhuriyet döneminde inkılaplar da yapmış olduğu katkıları çok güzel bir şekilde ifade etmiştir. En son söylemiş olduğu cümle ile bizlere sorumluluk yüklemiş ve yeni neslin bunları bilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

11 Aralık 1930'da Afyon Milletvekili Ali, Tekirdağ Milletvekili Cemil, İstanbul Milletvekili Hüseyin Beyler şerefine çay ziyafeti verilmiştir. Ziyafette birinci müfettişi umumi İbrahim Tali, Vali Muhittin, yardımcısı Fazlı, Maarif emini Muzaffer, Cevdet, Kerim ve Rükneddin Beyler ile Hüsameddin Paşa ve bazı kişiler bulunmuşlardır. Yaklaşık olarak bir saatten fazla süren bu ziyafette Ocak müdürü Lütfi Bey, ikramlarda bulunarak misafirlere Ocağı gezdirmiştir³⁰³.

³⁰² **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1926.

³⁰³ **Cumhuriyet**, 12 Kanun-ı Evvel 1930.

1.4.2. Kutlamalar

İstanbul Türk Ocağı'nın kurulduğu 25 Mart 1912 Ocaklıların Bayramı olarak kutlanmıştır. 29 Mayıs 1915'te İstanbul Fethinin 578. Yıldönümü münasebetiyle, İstanbul'un fethi bayramı kutlanmıştır. Törende İstanbul'da bulunan Öğrenciler, Donanma, Müdafaa-i Milliye, Türk Ocağı, Esnaf ve Tüccar Cemiyetler bulunmuştur³⁰⁴.

25 Mart 1927'de 13.00'den 14.00'e kadar İstanbul Türk Ocağı'nda Türk Ocağı'nın kuruluş yıldönümü dolayısıyla bayramlaşma yapılmıştır. Bu bayramlaşma merasimine Halk Fırkası Müfettişi, Kolordu Kumandanı, Vali, Dâr'ül-fünun Emmini ve Fakülteler Reisleriyle, Şehremaneti Erkânı, Askeri ve Mülki Rüesa-ı Memurin ve cemiyetler katılmışlardır. Bir saat süren bayramlaşma merasiminde Bahriye Mızıkası tarafından milli havalar çalınmıştır. Daha sonra gündüz programına göre çeşitli eğlenceler yapılmıştır³⁰⁵.

1 Temmuz 1927'de Gazi Mustafa Kemal'in İstanbul'a gelişi³⁰⁶ münasebetiyle İstanbul Türk Ocağı, bu durumu kutlamak için bir takım faaliyetler yapmıştır. İstikbal merasimi yapılan bugünde Ocak binası süslenmiş ve gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Gazi Mustafa Kemal'in vapuruna kadar giden İstikbal heyeti içinde Ocağın idare heyetinin bütün üyeleri Dolmabahçe Sarayı'na giderek Gazi Mustafa Kemal'e saygı ve sevgilerini sunmuştur³⁰⁷. Ayrıca bu dönemde Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın imzalı fotoğraflarını Ocağın salonuna asmak için bir takım faaliyetlerde bulunulmuştur³⁰⁸.

23 Nisan 1929 çocuk bayramı şenlikleri için İstanbul Türk Ocağı'nın hazırladığı programda; Dr. Ali Şükrü Bey tarafından anneleri ilgilendiren bir konferans verilmiş ayrıca Sabiha Zekeriya Hanım ve Dr. Galip Hakkı Bey tarafından konferanslar verilmiştir. Çocuk Balosu düzenlenmiştir³⁰⁹.

³⁰⁴ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 37.

³⁰⁵ “İstanbul Türk Ocağı'nda Bayramlaşma”, **Türk Yurdu**, C.19, S. 188, Ankara 1927, s. 145.

³⁰⁶ Funda Selçuk Şirin, “İngiliz Raporlarında Atatürk'ün İlk İstanbul Ziyareti (1927)”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 35, Konya 2014, s. 247.

³⁰⁷ **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 7.

³⁰⁸ **BCA**, F: 30 10 0 0, K: 117, D: 816, S: 20.

³⁰⁹ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 302.

İstanbul Türk Ocağı yapmış olduğu bu faaliyetlerden farklı olarak çocukların mutluluğu için kendi idare heyetini çocuklara devretmiştir. Ocak Kâtibi Umumisi olan Fethi Bey, şu sözlerle Ocağın anahtarını ve mührünü çocuk idare heyetine teslim etmiştir; “Aziz yavrularım, bugün çok sevdiğimiz Ocağı bir hafta müddetle sizlere teslim ediyoruz. Bu müddetin sonunda Ocağı mükemmel vaziyette tekrar bize teslim edeceğinize eminim. İnşallah daha ileride Ocağın gene sizin ellerinizde idaresini görmekle memnun oluruz³¹⁰” demiştir.

1.4.3. Anma Merasimleri

Ocak’ta “Edebiyat Akşamı” adında anma merasimleri düzenlenmiştir. Ocak bu merasimleri düzenlemeyi bir görev olarak görmüştür. Düzenlenen merasimlerde okuma yazma gibi faaliyetlerin yanı sıra Mevlitte okutulmuştur. Anılan kişi adına yazılar yayımlayarak ve fotoğraflarını bulup halka göstererek tanıtma faaliyetleri yapılmıştır³¹¹.

17 Aralık 1914 Perşembe akşamı Mehmet Emin Bey’in onuruna “Edebiyat Gecesi” düzenlenmiştir. Ünlü şair, yazar, ilim ve fikir adamlarımız, milli şaire karşı duygu ve düşüncelerini ifade etmişlerdir³¹².

18 Ağustos 1915’te vefat eden Tevfik Fikret’in defni sırasında görevini yerine getirememiş Ocaklılar bunu telefı etmek adına Perşembe akşamı Türk Ocağı’nda Tevfik Fikret adına bir müsamere düzenlemişlerdir. Bir hafta sonra Cuma gündüz Bayanlar için bir müsamere düzenlenmiştir. Bu müsamerede Ahmet İhsan, Rıza Tevfik ve Köprülüzade Fuad tarafından Erkeklere Tevfik Fikret’in şahsi ve edebi hayatına dair bilgiler verilmiştir. Bayanlar için ise bu görevi Hamdullah Suphi ve Yusuf Akçura yerine getirmiştir³¹³.

30 Kasım 1924 Cuma, Ziya Gökalp adına bir anma günü tertip edilmiştir. Bu merasime Ali Canip Bey, Necmeddin Sadık Bey gibi önemli şair ve yazarlar katılmıştır.

³¹⁰ Cumhuriyet, 24 Nisan 1929, s. 1,2.

³¹¹ Türk Ocağı İdare Raporu, (1918), s. 4248--4249.

³¹² M. Şahin, a.g.t. , s. 124.

³¹³ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, a.g.e. , s. 39.

Ali Canib Bey, Ziya Gökalp'ın hayatı hakkında bir konuşma yapmıştır. Eserleri hakkında ise, Necmeddin Sadık Bey konuşmuştur³¹⁴.

25 Ekim 1926 Pazartesi, İstanbul Türk Ocağı, tarafından Ziya Gökalp'ı anma günü vesilesiyle bir takım faaliyetler yapılmıştır. Önce mezarına yapılan ziyaret ve çelenk bırakma merasimi düzenlenmiş ardından saat 14.30'da konferans verilmiştir. Bu konferansta İçtimaiyat Müderrisi Necmettin Sadık Bey “*Ziya Gökalp'ın İnkılap Hareketleri Üzerindeki Tesiri*” hakkında konuşma yapmıştır. Ayrıca bu konferansta Ruhیات Müderrisi Şekib Bey'in konuşması İstanbul Türk Ocağı tarafından küçük bir risale halinde yayımlanmıştır. Daha sonra İhsan İsmail Bey ve Resulzade Emin Bey'in hitabeleri kutlama programında ifade edilmiştir³¹⁵.

1927'de Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) İstanbul Türk Ocağı'nda anılmıştır³¹⁶. 2 Haziran Perşembe akşamı 21.30'da Köprülüzade Fuat sanatı hakkında ve Celal Sahir Bey, hayatı hakkında konferans vermişlerdir. Ayrıca Ahmed Hikmet'in ailesine Türk Ocakları Merkez ve Hars Heyeti namına şu taziye telgrafı gönderilmiştir; “*Bütün ömrünü sanat ve hars sahasında Türkçülük mefkûresinin tahakkukuna tahsis eden aziz sanatkâr Ahmet Hikmet Bey'in ebedi gaybubetinden mütevellit elem ve teessüre Türk Ocakları Heyeti de derin bir ıstırap ve heyecan hissiyle iştirak eder ve muhterem ailesine taziyetini arz eyler. Hars Heyeti namına Mehmet Emin*”³¹⁷ şeklinde ifade olunmuştur.

2. Eğitim Faaliyetleri

2.1. Dersler, Kurslar ve Okullar

Savaş başlamadan önce Ocak'ta üç öğretmen tarafından kadınlara müzik dersleri verilmiştir. Bunlar Kazım Bey, Zati Bey ve İsmail Bey'di. İstanbul Türk Ocağı'nda

³¹⁴ **Türk Yurdu**, C. 1, S. 3, Kanun-ı Evvel 1340, İstanbul 1924, s. 241-,242; **Cumhuriyet**, 1 Teşrin-i Sani 1924.

³¹⁵ Hars Heyeti İçtimai, “*İstanbul'da Ziya Gökalp Günü*”, **Türk Yurdu**, C. XVIII, S. 183, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 1926, s. 184-190.

³¹⁶ **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 8.

³¹⁷ Ahmed Hikmet'in Ölümü, **Türk Yurdu**, C. 19, s. 190, Ankara 1927, s. 252.

serbest dersler³¹⁸adı altında dersler verilmiştir. Nitekim 1915'te Alman-Türk Komitesi'nin görevlendirdiği bir profesör tarafından Alman dili, Kemani Zeki Bey tarafından musiki dersleri, Dâr'ül-fünun öğretmenlerinden Ağaoğlu Ahmed, Ziya Gökalp, Köprülüzade Mehmet Fuat ve Yahya Kemal Beyler tarafından okutulmak üzere din, medeniyet ve edebiyat tarihine dair serbest dersler açıldığına şahit oluyoruz³¹⁹.

İçtimaiyat, Türk Tarihi, İslam Tarihi, Edebiyat Tarihi, Batı Edebiyatı Tarihi, Türk ve İslâm Meskûkâtı, İktisat, Terbiye, Sanayi-i Nefise Tarihi, Hukuk gibi konularda 11 ders verilmiştir. Bu derslerden bazıları çok az faydalı olabilmiştir. Dâr'ul-fünunda bir kaç öğrencisi kalmamış olan Öğretmen Ocak'ta, 45 kişinin olduğu dersleri dinlemeye gelmiştir. Her türlü düşüncenin özgürce ifade edildiği bu derslerde öğrencilere faydalı birçok bilgi paylaşılmıştır. Öğrencilerin zihinsel gelişimine yardımda bulunulmuştur³²⁰.

1924'te açıldığını tahmin ettiğimiz Lisans derslerinden Fransızca, İtalyanca ve İngilizce derslerine 1925'te de devam edilmiştir. Fransızca dersine 332 kişi, İtalyanca dersine 38 ve İngilizce dersine 20 öğrenci katılmıştır³²¹. Daha sonra İstanbul Türk Ocağı'nda 3 kur Fransızca, 2 kur İngilizce, 2 kur Almanca, 2 kur İtalyanca ve 1 kur Rusça dersleri verilmiştir. Bu dersler Milli Eğitim Bakanlığı izni alındıktan sonra Vefa Orta Mektebi Dershaneleri'nde verilmiştir³²².

1926 açılan Gençlik Encümeni, genç kızlara daktilografi, stenografi, ticari hesap, tezyinat ve el işleri öğretmeyi programlamıştır. Programın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda basından bilgi verilmemiştir³²³. Ancak Murakabe ve İdare Heyetleri

³¹⁸ Bu dersler 1915 (1331)'te açılmıştır. Alman-Türk Komitesi'nden bir Profesör tarafından "Alman Dili" Mösyö Heke ile Kemani Zeki Bey tarafından musiki dersleri bu derslerden önce başlamıştır. 1915'ten itibaren Dâr'ül-fünun müderrislerinden Ağaoğlu Ahmet, Gökalp Ziya, Köprülüzade Fuat ve Yahya Kemal Beyler tarafında okutulmak üzere Din, Medeniyet ve Edebiyat tarihi ile içtimaiyata dair serbest dersler açılarak devam etmiştir. "Türk Ocağı'nın Dersleri", **Türk Yurdu**, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 16 Aralık 1915 (3 Kanun-ı Evvel 133), s. 2853.

³¹⁹ "Türk Ocağı'nın Dersleri", **Türk Yurdu**, C. 9, S. 7, s. 2853.

³²⁰ **Türk Ocağı İdare Raporu**, (1918), s. 4255- 4257.

³²¹ **Türk Ocağı 1341 Senesine İstanbul Kongresine Takdim Edilmek Üzere Tertip Edilen Heyeti İdare Raporuyla, İçtimai ve İktisadi Encümenlerin Tetkikat Raporları**, s. 5,6.

³²² **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 4.

³²³ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 195.

raporundan öğrendiğimiz kadarıyla Türkçe yazı makinası alınmıştır. İdare heyeti üyelerinden Hamit Bey, fahri olarak Ocaklı öğrencilere haftada 2 gün Türkçe ve Fransızca daktilo öğretmiştir³²⁴.

1927’de İstanbul Türk Ocağı’nda, Fransızca, İngilizce, Almanca ve İtalyanca dersleri ile birlikte yabancılar için Türkçe dersleri de verilmiş, Bayanlara daktilo kursu açmak için 3 tane Fransızca, 2 tanede Türkçe yazı makinası alınmıştır³²⁵. Türkçe dersleri için Milli Eğitim Bakanlığı idaresi ile anlaşarak Zoğrafyon Rum Mektebi dâhilinde 3 kur ders açılmıştır. Bu 3 kurun 120 üyesi olmuştur. Aslında talep daha çok olmuş ancak imkânlar ölçüsünde bu kadar kişi kabul edilmiştir³²⁶.

1928’de İstanbul Türk Ocağı’nın Radyo dersleri verilmiştir. Bu dersler Telsiz Telefon Şirketi’nin yardımıyla yapılmıştır. Dersleri Salih Murat Bey vermiştir³²⁷. Bu dönemde meydana gelen Latin Harflerinin kabulü ve yaygınlaştırılması konusu için İstanbul Türk Ocağı, faaliyete geçmiştir. Nitekim 23 Nisan 1928’de toplanan Türk Ocakları Kurultayı’na sunulan raporda, Hars Heyeti’nin yazı meselesi ve Latin harflerin Türkçeye tatbiki hakkında ilmi araştırmada bulunduğu belirtilmiştir³²⁸. Türk Yurdu Dergisi’nde İzzet Ulvi daha Haziran 1928’de kaleme aldığı bir yazıda “*Birçok Ocaklıların henüz yeni harflerimiz tespit olunmamış iken Latin harflerin seslerini şimdiden dershanelerinde halka öğretmekle meşgul olduklarını*” belirtmekte ve “...yeni harflerimiz kararlaştınca, Ocaklar en ateşli ve yorulmaz hamlelerle halk arasında bunun yayılmasına çalışacaklar ve en zevkli milli bir vazifeye daha koşacaklardır”³²⁹ demiştir.

Harf İnkılabı dolayısıyla yeni harflerin öğretimi sorununa yardımcı olmak için İstanbul Türk Ocağı 1 Eylül 1928’de yayımlamış olduğu programında; “*büyük müncinin beyânat-ı âliyeleri akabinde üzerine müretteb vazife-i içtimâyesini ifâ edebilmek için*

³²⁴ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 4.

³²⁵ İ. Karaer, a.g.e. , s. 110.

³²⁶ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 3.

³²⁷ Cumhuriyet, 28 Kanun-ı Evvel 1928.

³²⁸ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 16.

³²⁹ İzzet Ulvi, “Yeni Türk Harfleri Münasebetiyle”, Türk Yurdu, C. 21, S. 200, İstanbul 1928, s. 1-3.

faaliyete geçen idare heyeti yeni hurufatla derslerin şekl-i tedrisini müzâkere ve üç kur üzerine açılmasına karar vermiştir. Bir hafta evvel muallimler tayin edilerek derslerine başlanmıştır”³³⁰ ifadelerinde bulunulmuştur.

İstanbul Türk Ocağı 1928’de Ocağın Çağaloğlu binasında ve Vefa Orta Okulu’nda Fransızca, Almanca, İngilizce ve İtalyanca kurslar oluşturulmuştur. Bundan başka Beyoğlu’nda Zografyon okulunda yabancılar için ayrıca Türkçe Dersler verilmesi planlanmıştır. Bu tarihe kadar Türkçe öğrenmek için Ocağa başvuran kişi sayısı 80 olmuştur. Bunların çoğunluğunu Yahudiler oluşturmuştur³³¹.

1928’de bazı Ocaklı Dâr’ül-fünun gençleri arasında Türkçeyi korumak ve geliştirmek için bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bunu daha sistemli bir hale getirmek isteyen Ocak o dönemde “Türkçeyi Koruma ve Yayma Encümeni”ni kurmuştur. Ayrıca amaçlarını ve çalışma şeklini belirleyecek nizamname hazırlanmıştır³³². 1929’da İstanbul Türk Ocağı’nda her yıl olduğu gibi 1 Kasım 1929’dan itibaren lisan dersleri verilmiş, Ocak ayrıca stenografi dersleri açmaya karar vermiştir³³³.

1930’da İstanbul Türk Ocağı’nda Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, dersleri verilmiştir. Ocakta verilen lisan kursları hakkında yayımlanan yazılardan lisan derslerinin bütün yıl boyu dönemler halinde devam ettiği anlaşılmaktadır³³⁴.

2.2. Kütüphaneler ve Okuma Salonları

Türk Ocaklarının en başarılı olduğu faaliyetler içerisinde kütüphanecilik ve okuma salonları faaliyeti gelmektedir. Bu konuda Türk Ocakları mesai raporunda şu ifadeler yer vermiştir; “*İdare Heyetleri, Ocaklara mensup azanın ve bütün halkın istifadesine arz edilmek üzere bir kütüphane vücuda getirmeyi kendilerine bir emel*

³³⁰ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 259.

³³¹ **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1928.

³³² **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 14.

³³³ İ. Karaer, **a.g.e.** , s. 112; H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 306.

³³⁴ **Cumhuriyet**, 12, 24 Kanun-ı Evvel 1930; İ. Karaer, **a.g.t.** , s. 208.

edinecektir. Bazı Ocaklarımızın kütüphane teşkilatında uğrayacakları müşkülâtı takdir ediyoruz. Fakat seneler esnasında sabır ile devam eden gayret Ocaklarımıza herkes için mucibi istifade olacak kütüphane teşkilini müyesser kılar. Kütüphane teşkilinde Türklüğü alakadar eden kitaplar tahsis edilir. Kütüphane teşkilinde erbab-ı telifin idare-i hususiyeler ve Belediyeler Ocak kütüphaneleriyle alakadar edilmeye teşvik edilir. Ocak kütüphanelerinden kitap almak isteyenler şimdiye kadar yapılan tecrübeyle sabit olmuştur ki, şahsen lehine olsa bile kütüphane ve Ocağın aleyhine bir talepte bulunurlar. Bunun için kitapların mütalaa salonlarından dışarı çıkarılmaması lazımdır. Kitabın bedeli ve celbi için icap eden masraf emaneten bırakılmak suretiyle, ancak bu şartla kitap, azami bir ay için senet mukabilinde Ocak binasından dışarı çıkarılabilir’’³³⁵. Bu anlayış doğrultusunda bütün Türk Ocakları şubelerinde bir kütüphane ve okuma salonu oluşturulmuş, Merkez Heyeti şubelere devamlı olarak kitap ve dergi göndermiştir³³⁶.

Kurulduğu ilk zamanlarda zor şartlarda olmasına rağmen ilme verdiği önemden dolayı bir kütüphane kurma fikriyle yola çıkan İstanbul Türk Ocağı, 1918’e kadar 1250 ciltlik bir kütüphane meydana getirmiştir. Gelişi güzel toplanmayan bu eserler belli bir düzen halinde tasnif edilmiştir. Büyük Ansiklopedi, Büyük Larousse Tarihi, coğrafya sözlükleri ve atlasların yanı sıra tarih, felsefe, içtimaiyat, sanayi-i nefise, edebiyat, riyaziyyat, makine, mühendislik, seyahat, tetkikat gibi eserlerdir³³⁷. Aynı zamanda bu dönemde bir Fransızca kütüphane meydana getirilmiştir³³⁸. İstanbul Türk Ocağı, maddi durumdan dolayı sıkıntı yaşamasına rağmen daha ilk yıllarda biri Türkçe diğeri Fransızca olan iki kütüphaneye sahip olmuştur.

³³⁵ **Türk Ocakları Mesai Programı**, s. 5, 6.

³³⁶ “Merkez Heyetinin 1928 Kurultayına Arz Ettiği Umumi Rapor”, **Türk Yurdu**, C. 21, S. 198, İstanbul 1928, s. 58.

³³⁷ **Türk Ocağı İdare Raporu**, (1918), s. 4260- 4261.

³³⁸ “Türk Ocağı’nın Faaliyeti”, **Türk Yurdu**, s. 3030.

İstanbul Türk Ocağı, kurmuş olduğu Gençlik Encümeni için de bir kütüphane kurmuş ve bu kütüphane için Türk Tarih Encümeni Külliyyatı ve Mecmuasının her bir nüshasının gönderilmesi için faaliyetlerde bulunmuştur³³⁹.

1924'te Ocak'ta bulunan kütüphanenin tarihi kitaplar alınarak geliştirilmesi kararlaştırılmıştır³⁴⁰. 1925'te Amerika'da bulunan Türk Ocağı Üyesi Süleyman Oktav Bey tarafından Britanikka Ansiklopedisi kütüphaneye verilmiştir. İngilizce olan bu Ansiklopedi 29 Ciltlik bir eserdir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılan kültürümüzü anlatan kitaplardan bir koleksiyon Ocağın kütüphanesine verilmesi düşünülmüştür. Bu yıl Dâr'ül-fünun'dan kitap alınamamış ancak bir sonra ki sene alınması planlanmıştır³⁴¹.

1927'de İstanbul Türk Ocağı Kütüphanesi iyi bir şekilde düzenlenmiş ve geliştirilmiştir. Ahmed Hikmet Bey, vefatından sonra bütün kitaplarını İstanbul Türk Ocağı Kütüphanesine bağışlamıştır³⁴². 2000 cilt olan kitaplığa yeni kitaplar alınmasına da çalışılmıştır³⁴³.

1928'de İstanbul Türk Ocağı Kütüphanesine, Batı medeniyetine ait eserler alınmıştır. 72 ciltlik bir koleksiyondan oluşan bu eserler önemli kişilerin kitaplarından oluşmuştur. Ayrıca resmi kurum ve kuruluşlar ile bazı kişilere yapılan müracaatlar sonucunda 172 kitap ve dergi toplanmıştır. Bu kitapların tanzim ve tasnif işi için bir Ocaklı görevlendirilmiştir. Sonuç olarak 1000'den fazla eserden oluşan bir kütüphane oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra kütüphaneye yerli gazete ve dergiden başka İstanbul Türk Ocağı'nın abonesi olduğu yabancı dergi ve gazetelerde getirilmiştir³⁴⁴. Aynı

³³⁹ **TİTE Arşivi**, Kutu No: 48, Gömlek No:17, Belge, 17-2001.

³⁴⁰ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 131.

³⁴¹ **Türk Ocağı 1341 Senesine İstanbul Kongresine Takdim Edilmek Üzere Tertip Edilen Heyeti İdare Raporuyla, İçtimai ve İktisadi Encümenlerin Tetkikat Raporları**, Hüsn-ı Tabiat Matbaası, İstanbul 1341 (1925), s. 4.

³⁴² **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 9.

³⁴³ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 222.

³⁴⁴ **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 6, 7.

zamanda New York Baş Şehbenderi Münir Süreyya Bey bütün kitaplarını, bu kütüphaneye bağışlamıştır³⁴⁵.

2.3. Öğrenci Yardımları

1916'da Hamdullah Suphi Bey'in yapmış olduğu bir konuşmadan anlaşıldığına göre İstanbul Türk Ocağı, savaş zamanlarında yardıma muhtaç öğrencilere yardımda bulunmayı ihmal etmemiştir³⁴⁶. Ocak, yardımlarını özellikle Avrupa'ya okumaya giden öğrencilere yapmıştır³⁴⁷. Her yıl en az 30 öğrenciyi kendi arzularına göre bazen de imkân dâhilinde okullara gönderilmişlerdir. Öğrenciler için İstanbul'da okul olmayınca öğrencileri Edirne, Bursa, İzmir, Konya Erzurum hatta Beyrut gibi yerlere yerleştirilmişlerdir. Çok zor şartlarda olunmasına rağmen öğrencilere 40 ile 50 lira arasında harcırah verilmiştir. Buna güç yettirmeyince başkalarından öğrenciler için yardım toplanmıştır. 3-5 liradan başlayan bu yardımlar Ocak gelişip büyüdüğü ayda 380 liraya kadar çıkmıştır. 1918' kadar toplamda 5000 lira yardımda bulunulmuştur³⁴⁸.

Bu para yardımının yanı sıra bazen 45 kişilik bir öğrenci grubunun hepsine karyola, yatak, yorgan, yastık, bir çift çarşaf, iç çamaşırı ve ayakkabı gibi 750-800 liralık yardımda bulunulmuştur. I. Dünya Savaşı'nda yolların tehlikeli olmasından dolayı ailelerinin yanına gidemeyen öğrenciler Ocak binasında kalmış ve Ocak'ta yer kalmayınca da dışarıda kalan öğrenciler için kalacak yerler ayarlanmıştır. Ocağın doğrudan ilgilendiği öğrenci sayısı 1918'de 145 olmuştur. Ocak, hasta olan öğrencilerin sağlık durumlarıyla da ilgilenmiş ve tedavi ettirmiştir³⁴⁹.

Bu konuda Hamdullah Suphi şu ifadelerde bulunmuştur; “*Cihan harbi dolayısıyla burada (İstanbul) mahsur ve parasız kalan Rusyalı Türk-İslâm gençlerine bir hayli muavenette bulunmuş temiz iyi oda vermiş, odalarına elektrik ışığı getirmiş, açıkta*

³⁴⁵ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 253.

³⁴⁶ “*Türk Ocağı'nın Faaliyeti*”, **Türk Yurdu**, s. 3030.

³⁴⁷ **Türk Ocağı 1341 Senesine İstanbul Kongresine Takdim Edilmek Üzere Tertip Edilen Heyeti İdare Raporuyla, İçtimai ve İktisadi Encümenlerin Tetkikat Raporları**, s. 5.

³⁴⁸ **Vakit**, 25 Temmuz 1334 (1918), s.3.

³⁴⁹ **Türk Ocağı İdare Raporu**, (1918), s. 4258- 4260.

*kalanlarını mektebe yerleştirmiş, oturdukları yerde Almanca okumaları ve musiki öğrenmeleri için hususi muallimler getirmiş, sinemalarını, tiyatro ve konferanslarını onlar için daima açık bulundurmuş, zamanla elinden geldiği kadar para ile de yardımda bulunmuştur*³⁵⁰”. Ocağın sosyal yardımlar konusunda özverili bir şekilde çalıştığını ortaya koymuştur.

İstanbul Türk Ocağı, ihtiyacı olan ve kendisi hakkında olumlu şeyler söylenen öğrencilere burs bağlamıştır³⁵¹. Ayrıca dış ülkelerden gelip İstanbul’da öğrenim gören fakir öğrenciler için ikamet edebilecekleri yerler temin etmiştir. Bu amaç doğrultusunda Sultan Ahmet civarındaki Mehmet Paşa yokuşunda bulunan Türkistanlılara ait yer, Milli Eğitim Bakanlığı’nın izni ve Türk Ocakları Merkez Heyeti’nin denetimi altında öğrencilere verilmiştir³⁵². Ayrıca yine bu dönemde İstanbul’da öğrenim gören Türkistanlı öğrenciler için Sultan Ahmet’te bulunan Özbeklerin kullandığı bina verilmiştir³⁵³.

2.4. Yayın Faaliyetleri

İstanbul Türk Ocağı yayın faaliyetlerine oldukça önem vermiştir. İlk kurulduğu zamandan itibaren yapmış olduğu çalışmaları halka ulaştırmak amacıyla gazete, dergi, kitap, broşür gibi yayın faaliyetlerinde bulunmuştur. İlk zamanlarda herhangi bir yayın organı olmayan Ocak, Türk Yurdu Dergisi ile anlaşma yapmıştır. Ancak o dönemlerde Türk Yurdu Dergisi’nin ekonomik olarak durumu kötü olduğundan çok iyi bir çalışma gösterememiştir. Ocak, böyle olmasına rağmen aynı ideolojiye hizmet ettikleri için Türk Yurdu Dergisi ile çalışmalarını sürdürmüş ve olduğundan daha fazla ödeme yapmıştır. Ödenen miktar 403 lira 8 kuruştur. Bu ödeme Ocağı zor duruma düşürmüştür. Bu

³⁵⁰ “*Türk Ocağı’nın Faaliyeti*”, **Türk Yurdu**, C. 10, İstanbul 1332, s. 3029, 3030.

³⁵¹ **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 7.

³⁵² **BCA**, F: 30 18 1 1, K: 27, D: 76, S: 5.

³⁵³ **1928 Senesi Türk Ocakları Kurultayı Zabıtları (Beşinci Kurultay)**, Türk Ocakları Merkez Heyeti Yayınları, Ankara 1930, s. 36.

duruma çözüm bulmak amacıyla kendisine ait bir yayın organı arama girişimlerinde bulunmuştur³⁵⁴. Bunun için elde edilen yayın organları şunlardır;

Türk Ocağı Postası: İstanbul Türk Ocağı'nın ilk süreli yayın organı olmuştur. Aralık 1918-Ocak 1920 tarihleri arasında yayın hayatında bulunan bu yayın organı “*Ocaklılara Ocak İdare Heyeti'nin Tebliğ Vasisatıdır*” sözüyle işlevini ifade etmiştir. Bu yayın organına ait ne yazık ki elimizde çok az bilgi mevcuttur. Bu yüzden detaylı bilgi veremiyoruz.

Türk Yılı: İstanbul Türk Ocağı'nın ilk yayın organları arasında gösterebileceğimiz bu yayın organı, Osmanlı'nın kuruluş günü kabul edilen 30 Aralık günü anısına yayımlanmıştır. Daha sonra Yusuf Akçura tarafından bu yıllıklar, 1928'de 654 sayfalık bir eser olarak yayımlanmıştır.

Yeni Mecmua: Temmuz 1912, 1917-20 Ekim 1923 tarihleri arasında yayın faaliyetini icra etmiştir. 90 sayı çıkarmıştır. Çanakkale “Fevkalade Özel Sayısı” ayrı bir cilt olmak üzere 5 cilt halinde yayımlanmıştır³⁵⁵. Bu derginin başlıca yazarları; Bahaeddin Şakir, Ziya Gökalp, Mehmet Talat, Falih Rıfkı (Atay), Refik Halit (Karay), Halit Fahri (Ozansoy), Selâmi İzzet (Sedes), Yahya Kemal (Beyatlı), tarihçi Ahmet Refik (Altınay) gibi kişiler olmuştur³⁵⁶.

İstanbul Ocağı Postası: 1925'te İstanbul Türk Ocağı, Türk Yurdu Dergisinin bütün Ocakların haberlerini arka sayfada hep birlikte verdiğini ifade ederek kendilerine ait İstanbul Ocağı Postasını çıkarmayı planladıklarını ifade etmiştir³⁵⁷. Konu ile alakalı çok fazla bilgiye sahip değiliz.

³⁵⁴ **Türk Ocağı İdare Raporu**, (1918), s. 4262.

³⁵⁵ Mehmet Uzun, “*Türk Ocakları'nın Kuruluşu'ndan Günümüze Çıkardığı Süreli Yayınlar Bibliyografyası*”, **Türk Yurdu**, Y. 100, S. 238, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2011, s. 8

³⁵⁶ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Hr: Kemal Bek, Bordo-Siyah Yayınları, İstanbul 2005, s. 11.

³⁵⁷ **Türk Ocağı 1341 Senesine İstanbul Kongresine Takdim Edilmek Üzere Tertip Edilen Heyeti İdare Raporuyla, İçtimai ve İktisadi Encümenlerin Tetkikat Raporları**, s. 5.

Çocuk Mecmuası: İstanbul Türk Ocağı'nın 1924'te toplanan kongresinde Çocuk Mecmuası çıkarılması kararlaştırılmıştır. Bu mecmuanın yayınlanıp yayınlanmadığı ile ilgili herhangi bir kanıt rastlanmamıştır³⁵⁸.

Türk Ocakları Hars Heyeti yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim 1926'da İstanbul'da dört toplantı yapmışlardır. Bu toplantılarda yayın faaliyetleri için aşağıdaki kararlar alınmıştır:

“Türk Yılı” adlı bir kitabın her yıl yayınlanması (yalnızca 1928 yılında bu kitap yayınlanmıştır). Kutadgu Bilig'in bastırılması. Orhun ve Yenisey Kitabeleri ile Oğuz Menkıbesi'nin yurt dışındaki en doğru nüshalarının sağlanması. Dede Korkut kitabının, İstanbul Türkçesi'ne çevrilmesi, Rumeli'de asırlarca süren milli ve medeni Türk hayatına ait izlerin ve eserlerin kaybını önlemek için Rumeli göçmenleri arasında bir anket yapılması. Veled Çelebi Efendi'nin Kamus'u, Radlof'un Kamus'u ile Divan-ı Lûgat'it Türk çevirisinin bastırılması. Kadri Beyzade Hüseyin Bey tarafından hazırlanan Türkçe Kamus'un bastırılması için Hars Heyeti adına Milli Eğitim Bakanlığı'na bir temenni mektubu gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

Hars Heyeti tarafından yayınlanacak risâlelerin şekil ve içeriği hakkında yapılan görüşmeler sonucunda ise alınan kararlar şunlardır:

- Bu risâlelerin, telif yahut çeviri suretiyle vücuda getirilmesi,
- Türk büyükleri, Türk Kavimleri, Türk Lehçeleri ve bunların birbiriyle münasebetleri, son zamandaki Türkçülük hareketi, Türk Devletleri, Türk Medeniyeti Tarihi gibi Türkolojinin belli başlı konularından birine temas etmesi,
- Türkçülük açısından önemli olup da tükenmiş olan eserlerin tekrar bastırılması, risâlelerin en az 80 ve en çok 160 sayfa olarak basılması kararlaştırılmıştır.

Bu karara göre; Halil Ethem Bey “*Anadolu’da Selçuklu Eserlerini Nasıl Tetkik etmelidir*”, Samih Rifat Bey “*Muhtelif Türk Lehçelerinin İntişar Sahası ve Bunların Birbirleriyle Münasebetleri*”, Zeki Velidi (Togan) “*Hurufat Meselesi*” ve

³⁵⁸ İ. Karaer, **a.g.e.** , s.123.

“*Karahanlılar*”, Ayaz İshaki Bey, “*Kazan Edebiyatı Tarihçesi*”, Veled Çelebi (İzbudak), “*Gazi Paşa’nın Türkçülüğü*”, Köprülüzade Fuat, “*Selçuklular Devrinde Anadolu Medeniyeti*” ve “*Saz Şairleri*”, Mehmet Emin (Yurdakul), “*Mukaddes Ateşeler*”, Samih Rıfat Bey, “*Milli Arma Nasıl Olmalıdır?*”, Ahmet Hikmet Bey, “*Lisan Tetkikleri*”, Necip Asım Bey, “*Lisaniyata Dair*” adlı eserlerin bastırılması. Ocaklarda temsil edilmek üzere halkı bilinçlendirecek oyunlar yapılması. Yaserîzâde Mahmut Bey tarafından hazırlanan, iki tiyatro oyununun bastırılması. Ocaklar, okullar, halk ve yabancılar için albümler ve levhalar bastırılması; bu levhalarda ülkenin doğal güzellikleri, Türk hayatı, tarihi ve vatanî sahalar, anıtlar, eski Türk hayatının iç ve dış unsurlarının gösterilmesi, bunun için tanınmış Türk ressamlarına başvurulması ve bütçenin elverdiği kadar para harcanılması. Ali Rıfat Bey nezdindeki klasik Türk musikisine ait koleksiyonun bastırılması kararlaştırılmıştır³⁵⁹.

3. Kültürel ve Sosyal Faaliyetler

İstanbul Türk Ocağı, sosyal ve kültürel faaliyetlerinde o zamana kadar görülmemiş yenilikleri meydana getirerek halkın bilinçlenmesine katkı sağladığı gibi onları bir arada tutan modern bir yaşam tarzıyla buluşturmayı başarmıştır. Nitekim o dönemlerde bunu başarmak kolay olmamıştır. Bu faaliyetlerin başarılı bir şekilde yürütülmesinde Ocağın, sanatkârlara vermiş olduğu değerinde etkisi büyük olmuştur. Bu konuda Hamdullah Suphi, şu ifadelerde bulunmuştur; “*Ocak Artistleri, Sanatkârları, Türk ve Osmanlı Musikişinaslarına daima bir baba gibi hareket etmiş onlara her vakit camia gözüyle bakmış eserlerini teşhir ve terviç etmiştir*”³⁶⁰. Bu anlayış doğrultusunda hareket eden Ocağın yapmış olduğu faaliyetler şunlardır;

³⁵⁹ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 179,180.

³⁶⁰ “*Türk Ocağı’nın Faaliyeti*”, **Türk Yurdu**, s. 3030.

3.1. Sinema ve Tiyatro Faaliyetleri

İstanbul Türk Ocağı, sinema ve tiyatro gibi faaliyetleri ihmal etmemeye özen göstermiştir. Özellikle sinema konusunda o zamanda hatırı sayılır derece gelişme göstermiştir. Ocak 1914'te bünyesinde bir ışıklı ve canlı resimler yurdu tesis etmiştir. Sinematografa açmıştır. Bu hakiki Türk sinemasında her zaman faaliyet içerisinde olunacağı bildirilmiştir. Bu konuda Ocak mümkün olduğu anda küçük filmler yapmayı planlamıştır³⁶¹.

1916'da yapılmış olan faaliyetler arasında sinema faaliyeti için bir takım araç elde edilmiştir. Halkı bilinçlendirmek ve iyi vakit geçirmelerini sağlamak adına hepsi Türk ve İslâm medeniyet kademesine ait olmak üzere 2000 aks camı tedarik edilmiş ve muhtelif vakitlerde bu camlar sinema faaliyetlerinde kullanılmıştır. Bunun yanı sıra sinema faaliyetlerinden kullanılan araçlar getirilmiştir³⁶².

22 Ocak 1926'da Macarlar hakkında verilen bir konferansın ardından Macarlar ile ilgili sinema gösterimi yapılmıştır³⁶³. İstanbul Türk Ocağı, sinema faaliyetini faydalı bir eğlence olarak görmüştür. Bunun için haftanın belirli günlerinde bilet fiyatlarında fiyat indirimi yapılması için üç sinema müessesesi ile anlaşma sağlanmıştır³⁶⁴. Öğleden sonra kadınlara, gece ise erkeklere film gösterimi yapılmıştır³⁶⁵.

3.2. Radyo Faaliyeti

İstanbul Türk Ocağı, yapmış olduğu faaliyetlerin amacına ulaşması için her türlü vasıtayı temin etmek için çabalamıştır. Bu vasıtalarından bir tanesi de şüphesiz radyo faaliyetidir. 1928'de en uzak istasyonları bile dinlemeye imkân verecek güçte bir radyo makinası alınmıştır. Topkapı Fukaraperver Cemiyeti'nin vermiş olduğu konferanslara halkın devamını teşvik için bir radyo alınması konusunda İstanbul Türk Ocağı'ndan

³⁶¹ “*Türk Ocağı'nın Türklüğe Hadım Bir Teşebbüsü*”, **Türk Yurdu**, Y. 3, C. 6, S. 8, İstanbul 1330, s. 288.

³⁶² “*Türk Ocağı'nın Faaliyeti*”, **Türk Yurdu**, s. 3030.

³⁶³ **Cumhuriyet**, 23 Kanun-ı Sani 1926.

³⁶⁴ **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 6.

³⁶⁵ Y. Sarımay, **a.g.e.**, s. 168.

yardım istemiştir. Bundan dolayı onlara küçük bir radyo alınmıştır. İstanbul Türk Ocağı, Ahmet Hikmet Bey'in vefatının olduğu günün akşamı, yas tuttuklarını radyodan duyurmuştur³⁶⁶.

3.3. Müzeler ve Sergiler

Müze ve sergi faaliyetleri İstanbul Türk Ocağı için hem gelir kaynağı olmuş hem de kültürümüzün paylaşımı noktasında önemli bir görevi icra etmiştir. Bu konuda Türk Ocakları Mesai Programı'nda Hars Müzeleri başlığı altında şu ifadeler yer verilmiştir; *“Hattatlarımızın yazılarını, müzehheplerin tezhiplerini, şairlerimizin divanlarını, müşavirlerimizin minyatürlerini, İznik'in, Kütahya'nın Çinilerini, Anadolu'nun eski boyalarını ve nakışlarını gösteren halılarımızı işlemelerimizi ele fırsat geçtikçe, imkân hâsıl oldukça, birer birer üşenmeden bıkmadan toplamalıyız. Biz başlarız başkaları devam eder; on on beş sene sonra ve daha sonra Ocaklarımızda kıymeti tahmin edilmeyecek kadar büyük bir hazine toplanmış olur. Bugün üç lira eden bir cildin üç beş sene sonra elli lira edeceğine emin olunuz. İstanbul Ocağı'nın Hars Müzesi için hemen hemen hiç pahasına elde edilen eşyaya bizzat bu eşyayı satmış olanlar on misli on beş misli kıymet veriyorlar. Ocaklar cetlerinin sanatkârlığını gösteren vesikalarının yanında kendilerini asileştiren çerçeveyi bulmuş demektir³⁶⁷.*

23 Temmuz 1915'te İstanbul Türk Ocağı'nda resim sergisi açılmıştır. Sergiye ressam Halil Paşa, çarşafı örtülü, peçesi indirilmiş bir kadın tasviri ve bazı sahil manzaralarıyla katılmıştır. Bunu yanında sergide, İsmail Hakkı Bey, Hamdi Bey, Şevket Bey, İzzet Bey, İbrahim Bey, Nazmi Ziya Bey, Mahmut Bey, Hüseyin Avni Bey ve Dr. Hikmet Bey gibi ünlü ressamların eserleri de yer almıştır. Bu sergiyi düzenleyen Muazzez Bey, tablolar ve resimler hakkında ziyaretçileri bilgilendirmiştir³⁶⁸.

³⁶⁶ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 6-8.

³⁶⁷ Türk Ocakları Mesai Programı, s. 14-15.

³⁶⁸ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, a.g.e. , s. 38.

Hamdullah Suphi Bey'in bu konuda yapmış olduğu açıklamaya göre; “1916’ya kadar Üç dört defa resim sergisi yapılmış ve bu suretle Türk resimleri himaye olunmuş ve eserleri terviç edilmiş, neticede yalnız İstanbul’da “şayan-ı dikkat, şayan-ı hürmet ve muhabbet” 35 kadar Türk ressamı mevcut olduğu görülmüş, bu resim sergilerinden birinde mizahi sergiler, karikatürler teşhir olunmuştur³⁶⁹”.

Haziran 1917’de İstanbul’da Galatasaraylılar Yurdu’nda ikinci Resim sergisi açılmıştır. 1918’e kadar ikisi resmi biri el işleri olmak üzere toplam üç sergi düzenlenmiştir³⁷⁰.

1924’te Müzehhep ve Mücellit Bursalı Mehmet Nuri Bey tarafından bir sergi düzenlenmiştir. Kendisinin yapmış olduğu levhalar, yastık yüzü, giysiler ve yatak takımlarını göstermiştir. Ustalıkla üzerlerine Türk sanatından motifler işlediği bu eserler halkın beğenisine sunulmuştur³⁷¹. Aynı zamanda Hanımları Esirgeme Derneği tarafından Ocak’ta sergi düzenlenmiştir. Yaklaşık olarak 200 parçadan oluşan bu sergide bayanlara hitap eden eserler çoğunlukta olmuştur. Yokluk içinde oluşturulan bu sergi dernek için gelir kaynağı oluşturmıştır³⁷². Ayrıca bu tarihte Ressam Ahmet İhsan ve Mustafa Turgut tarafından bir resim sergisi açılmıştır. Bu sergide Heykeltıraş Nijad (Sirel) Bey tarafından yapılmış olan Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın heykeli de bulunmuştur³⁷³.

1926’da Japon Sergisi açılmıştır³⁷⁴. 6 Mart 1928’de İstanbul Türk Ocağı’nda Erkek Muallim Mektebi Öğretmenlerinden Kenan Bey tarafından “Sanayi-i Tezyine Sergisi” açılmıştır. Kenan Bey, Ocak heyeti idaresine müracaat ederek eserlerinin teşhir için bir daire istemiş, Ocak’ta kendine bir oda vermiştir. Kenan Bey bu odada sanat eserlerini sergilemiştir³⁷⁵.

³⁶⁹ “Türk Ocağı’nın Faaliyeti”, **Türk Yurdu**, s. 3030.

³⁷⁰ **Türk Ocağı İdare Raporu**, (1918), s. 4261.

³⁷¹ **Cumhuriyet**, 11 Temmuz 1924.

³⁷² **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Nisan 1924.

³⁷³ **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Temmuz 1924.

³⁷⁴ İ. Karaer, **a.g.e.** , s. 170; H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 175.

³⁷⁵ **Cumhuriyet**, 6 Mart 1928.

26 Şubat 1929'da Türk Kadınlarını Esirgeme Derneği tarafından Türk Ocağı'nda el işleri sergisi açılmıştır. Bu sergide esirgeme derneğinin himayesinde bulunan kızlar tarafından vücuda getirilen zarif el işleri teşhir edilmiştir. Sergi her gün saat ondan itibaren bayrama kadar umuma açık olarak hizmet vereceği bildirilmiştir. 75 Türk kızı tarafından yapılan bu sergi ürünleri, Ocak'ta satılmaya çalışıldığı gibi Seyrisefainin yolcu salonundaki bir şubede İstanbul'a gelen seyyahlara satılmaya çalışılmıştır³⁷⁶. 24 Nisan ve 7 İkinci Teşrin 1930'da İstanbul Türk Ocağı'nda Çocuklara ve Çocuk Annelerine Mahsus Bir Sergi ile Resim Sergisi açıldığı bildirilmiştir³⁷⁷.

3.4. Sportif Faaliyetler

İstanbul Türk Ocağı, Anadolu halkını ruhen yüceltmeyi amaçlamanın yanı sıra, beden de güçlü bir millet yaratmak için spora da gereken önemi vermiştir. Kurulduğu ilk yıllarda İstanbul Türk Ocağı'nda, Selim Sırrı (Tarcan), tarafından uygulamalı beden eğitimi konferansları verilmiştir. Bu konuda 1914'te verilen konferanslar şunlardır; “*Fenn-i Terbiye-i Bedeniye*”, “*Belçika'da Vücut Nasıl Terbiye Edilir?*”, “*İsveç'te Vücut Nasıl Terbiye Edilir?*”³⁷⁸. Bu konferanslardan da anlaşılacağı gibi İstanbul Türk Ocağı, sportif faaliyetlere çok önem vermiştir.

Türk Ocakları Mesai Programı'nda sportif faaliyetler için bir program hazırlanmıştır. Bu program şu şekildedir;

1. *Türk Ocakları'nın bir terbiye-i bedeniye salonu; bir soyunma ve ders yeri, bir de tasfiye edilmiş oyun mahalli vardır,*
2. *Salonda muayyen saatlerde terbiyevi jimnastik hareketleri ile milli ve beynelmilel rakslar ve eskrim ile boks yapılır,*

³⁷⁶ **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1926.

³⁷⁷ İ. Karaer, **a.g.e.** s. 171: H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 326.

³⁷⁸ **Türk Ocağı Ramazan Geceleri Tertip Ettiği Muhasebe Programı**, s. 2-6.

3. *Türk Ocağı terbiye-i bedeniye programında eskrim ve bokstan maada voleybol, basketbol, futbol, yüzme, kürek çekme ve atletizm sporları ile milli ve mahalli oyunlarımızdan esir almaca, hamam kızdı ve güvercin taklağı oyunları bulunur,*
4. *Mumaresat-ı bedenîye sabah ve akşamları, muayyen saatlerde bir zatın kumandasında muntazam ve mükemmel bir tarzda yapılır,*
5. *Mumaresat-ı bedenîye baş, kol, bacak, gövde hareketleri ile muhtelif yürüyüşler, hamleler ve atlamalardan terkip eder,*
6. *Bu faaliyetler 40 dakika devam eder. Müteakiben her Ocaklı duruşunu yapar. Vücudun bir tuvaleti mahiyetinde olan bu mümareset için muayyen bir yaş yoktur. Erkek-kadın herkes için lazımdır,*
7. *Jimnastik mümareselerinde hiçbir alet kullanılmaz, vücudumuz aletlerin en mükemmelidir. Onu layıkıyla işletilmesini bilmek her Ocaklının vazifesidir,*
8. *Muayyen saatlerde, terbiye-i bedeniye salonunda milli ve beynelmilel rakslar talim edilir. Frenk rakslarından apaş dansları ile Türk danslarından çiftetelli Ocaklarda oynanmaz,*
9. *Eskrim ve Boks haftanın muayyen saatlerinde yapılır, sporcu eşya ve levazımını kendi tedarik etmekle mükelleftir. Eldiven, maske, terlik, eskrim, pantolon ve ceketini tedarik etmeyenlerin eskrim yapmalarına müsaade edilmediği gibi eldivensiz Boks yapmakta memnudur,*
10. *Futbol, Basketbol, Voleybol, Tenis, Atletizm gibi sporların yerlerini, filesini, sepetleriyle kale direklerini Ocak tertip ve tanzim eder. Top, raket, terlik gibi levazımı zaruriyeyi sporcular kendileri tedarik ederler,*
11. *Ocakların futbol temasları vardır ve bunlar umumi müsabakalara iştirak ederler,*
12. *Sporcu Ocaklılar her üç ayda bir Ocak hekimi tarafından muayene edilir³⁷⁹.*

³⁷⁹ **Türk Ocakları Mesai Programı**, s. 26-28.

Bu program dâhilinde hareket eden Ocak 1925'te Bilardo alınması girişiminde bulunmuş ancak Ocağın bütçesinden para ayırlamadığı için alınamamıştır³⁸⁰. 1926'da daha önce örneğini göremediğimiz gençler için kamp kurma faaliyetini İstanbul Türk Ocağı gerçekleştirmiştir. Florya'da çadır kurarak bir kamp teşkil eden İstanbul Türk Ocağı Avrupa tarzı sportif faaliyetlere girişmiştir³⁸¹. Aynı zamanda bu dönemde Gençlik Encümeni ve Spor teşkilatı kurmuştur.

Gençlik Encümeni ve Spor Teşkilatı; 5 Ağustos 1926'da kurulan bu spor teşkilatı gençler için çok faydalı işler yapmıştır. Gençleri kahvehane köşelerinden kurtarıp iyi eğitim almalarını sağlamak için oluşturulmuştur. Ocak murahhas üyesi Bakırköy Kaymakamı Ispartalı Tevfik Bey Gençlik Encümeni için şu bilgileri vermiştir; *“Gençler Encümeni'nin gayesi Ocak fikirleri etrafında temiz bir zümre doğmasına çalışmak, gençlik milliyetçiliğini zor cereyanlardan kurtarmaktır. Encümen maksadına Dâr'ül-fünun ve yüksek mektepler talebesi için bir salon tesis suretiyle varmak istemektedir. Ocak'ta ayrıca gençlikte alaka uyandıracak tarzda bir spor teşkilatı yapıyoruz. Bunun için Maarif Vekili Necati Bey altı bin lira avdet etmiştir. Avrupa'daki talebe heyeti hakkında malumat cem' için teşebbüsatta bulunduk ve hariçten muhabirler temin ettik.*

*İstanbul mekteplerine girmek isteyen gençlere de delalet edeceğiz. Musiki müsamereleleri vereceğiz ve memlekette milli oyun ve raksların teminine çalışacağız. Edebi ilmi musahabeler temin edeceğiz. Memleket dâhilinde seyahatler tertip edeceğiz. Türk Ocağı bu sene Encümene kâfi miktarda para vermiştir. Türk ocağı bu Encümenlere ayrı ayrı aza temin etmiştir”*³⁸².

Bu konuşmadan anlaşılacağı gibi İstanbul Türk Ocağı o zamanda bile çağdaş adımlar atmış ve gençlerin gelişimi için Avrupa tarzında modern tesisler kurarak

³⁸⁰ Türk Ocağı 1341 Senesine İstanbul Kongresine Takdim Edilmek Üzere Tertip Edilen Heyeti İdare Raporuyla, İçtimai ve İktisadi Encümenlerin Tetkikat Raporları, s. 5.

³⁸¹ Cumhuriyet, 5 Ağustos 1926.

³⁸² Cumhuriyet, 21 Eylül 1926.

herhangi bir masraftan kaçmamıştır. Türkiye'nin geleceğinin inşasına çok iyi katkıları olmuştur.

Ayrıca Gençlik Encümeni gözetimi ve idaresi altında “İstanbul Türk Ocağı Gençler Yurdu” kurulmuştur. Bir sene zarfında 221 kişi bu yurda kayıt yaptırmıştır. Bu kişilerin mensup olduğu fakülte ve mektepler şunlardır; Tıp Fakültesinden 51, Hukuk Fakültesinden 20, Fen Fakültesinden 16, Yüksek Muallim Mektebinden 18, Ticaret Mektebi Alisinden 10, Bahriye Mektebinden 5, Mühendis Mektebinden 18, İmam Hatip Mektebinden 13, İstanbul Lisesinden 60, Kabataş Lisesinden 3, Askeri Liselerden 7 kişidir³⁸³.

3.5. Yapılan Sanat Eserleri

İstanbul Türk Ocağı, sanatsal faaliyetlere oldukça önem vermiştir. Daha ilk yıllarında bu konuda çalışmalar yapan Ocak, Türk sanatının önemli örneklerini vermiştir. Bu konuda Hamdullah Suphi Bey, 1916'da vermiş olduğu bir nutukta şu ifadelerde bulunmuştur; “*Ocağın muhtelif salonu ve odalarını süslemek ve Türk asarı nefisesini sürdürmek için muhtelif resim ve güzel yazı koleksiyon ve levhaları alınmıştır*”³⁸⁴. Bu ifadeden anlaşılabacağı gibi amaç sadece estetik değil aynı zamanda Türk sanatının devamlılığını sağlamak olmuştur.

Tahta işleri, sedefçilik nakşı, hattatlık, resimlik, ciltçilik, bakırcılık gibi sanatsal faaliyetler Ocak'ta güzel örneklerle temsil edilmiştir. Bu eserler Türk sanatkârları tarafından yapmıştır. Azda olsa yabancıların da yaptığı eserler mevcuttur. Eserlerde emeği geçen kişiler şunlardır: Konferans salonunu Remzi Bey, elektriklerini Nafiz Bey, Boyalarını Kazım Ağa, tahta işlerini Osman Efendi ve Selahaddin Refik Bey,

³⁸³ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, Kader Matbaası, İstanbul 1928, s. 2,3.

³⁸⁴ “Türk Ocağı'nın Faaliyeti”, *Türk Yurdu*, s. 3030.

çerçevelerin bir kısmını Sanayi Mektebi, vazo, tabak, çinicilik gibi işleri Hafız Emin Efendi yapmıştır³⁸⁵.

3.6. Köycülük Faaliyetleri

Türk Ocaklarında halkçılık anlayışı çerçevesinde köycülük fikri önemli bir yer tutar. Halkçı bir kuruluş olan Türk Ocakları, halkın dertleri ile yakından ilgilenmiş, nüfusun ekseriyetini oluşturan köylü vatandaşların aydınlatılması ve sorunlarının çözümü için çaba sarf etmiştir³⁸⁶. Nitekim Mesai Programında da köycülük hareketinin Ocaklıların kutsal vazifesi olduğu vurgulanmıştır³⁸⁷. Bu anlayış çerçevesinde İstanbul Türk Ocağı, köylüyü aydınlatmak ve köylüye sağlık hizmetleri götürmek amacıyla faaliyetler yapmıştır.

4. Diğer Faaliyetler

4.1. Sağlık Faaliyetleri

Türk Ocakları'nın faaliyet sahalarından biri de sağlıktır. Yokluk içinde kıvranan Türk milletinin sağlığı bozulmuş, Türk ırkının gelişmesini amaç edinen Ocakların, hastalılarla mücadele etmesi kaçınılmaz bir görev halini almıştır³⁸⁸.

Bu konuyla ilgili İstanbul Türk Ocağı'na sunulan raporlarda şu ifadelere yer verilmiştir; *“Türk milletinin sıhhi kemalini temin edebilmek hükümetin bile müşkülâtıyla başaraabileceği bir iştir. O halde bu vadide Ocağın yapabileceği yegâne şey kudreti dâhilinde yardım etmekten ibaret olabilir. Sıhhi yardım gibi gayesi evvela ferde ve bunun zamanında olarak da cemiyete hademet etmekten ibaret olan yardımlarda müsmir olmanın yegâne şartı ne yapabileceğimizi vazihın tayin etmektir.*

Sıhhat meselesi memleketimizde birinci derecede mühim olan meseledir. Dünyanın hiçbir medeni diyarında sıhhat meselesi bizdeki kadar müthiş, acil, endişe

³⁸⁵ **Türk Ocağı İdare Raporu**, (1918), s. 4261.

³⁸⁶ İ. Karaer, **a.g.e.**, s. 154.

³⁸⁷ **Türk Ocakları Mesai Programı**, s. 16.

³⁸⁸ İ. Karaer, **a.g.e.**, s. 157.

verici değildir. Hiçbir fütur duymaksızın ahvalle ve zühulle ve mefkûre ile düşünmeliyiz. Ocak yasanın maddesi mucibince sıhhat meseleleriyle şiddetle alakadar olmalıdır.

Ocağımız Türk milletinin sıhhi kemali için iki sahada çalışmalıdır: 1) Sıhhat meselesini kayıt itibariyle terkibi bir nazarla mütalaa etmek ve buna göre çalışmak. 2) Sıhhat için ameli sahalarda çalışarak faydalı olmak’’³⁸⁹. şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca mesai programında sıhhi vazife başlığı altında şu ifadelere yer verilmiştir; Ocaklar kâin oldukları merkezlerde Türk milletini tehdit eden sıhhi tehlikelerden Ocaklıları ve halkı ehemmiyetle haberdar etmeye mecburdur. Memlekette münteşir bütün hastalıklar ve onlardan tahaffuz çarelerini Ocağın mensubu ve davetlisi olan Doktorlar muntazam musahabelerle halka anlatacaklardır...’’³⁹⁰

Bu anlayış doğrultusunda sağlık faaliyetleri yürüten İstanbul Türk Ocağı, muhtaç olan kişilere yardımcı olmuştur. Muallim Kadri Raşit Paşa tarafından hastalanan Ocaklılara sıhhi yardım yapılmıştır³⁹¹. Ocağa ait Dispanserde sağlık faaliyetleri yürütülmüştür³⁹². Ocak, Dispanseri bölümlere ayırarak sağlık faaliyetlerinde bulunmuştur. Çocuklar için özel olarak Dispanser açılmıştır. Bu dispanser Kadri Raşit Paşa, tarafından idare edilmiştir³⁹³.

Bir yılda Dispanserde muayene ve tedavi olan hastaların sayısı 584’tür. Ayrıca İstanbul dışında yardıma muhtaç hastalar için İstanbul’da hastane temin edilmiştir. 1928’e kadar bu şekilde yardımda bulunulan kişi sayısı ortalama 50 kişi olmuştur³⁹⁴.

³⁸⁹ Türk Ocağı 1341 Senesine İstanbul Kongresine Takdim Edilmek Üzere Tertip Edilen Heyeti İdare Raporuyla, İçtimai ve İktisadi Encümenlerin Tetkikat Raporları, 20.

³⁹⁰ Türk Ocakları Mesai Programı, s. 16, 17.

³⁹¹ Türk Ocağı 1341 Senesine İstanbul Kongresine Takdim Edilmek Üzere Tertip Edilen Heyeti İdare Raporuyla, İçtimai ve İktisadi Encümenlerin Tetkikat Raporları, 6.

³⁹² 1928 Senesi Türk Ocakları Kurultayı Zabıtları (Beşinci Kurultay), s. 37.

³⁹³ Cumhuriyet, 12 Kanun-ı Evvel 1930.

³⁹⁴ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 13.

4.2. Nikâh İşlemleri

İstanbul Türk Ocağı'nın yapmış olduğu faaliyetler arasında nikâh kıyma faaliyeti de olmuştur. 31 Ekim 1925'te ilk defa İstanbul Türk Ocağı'nda iki genç Ocaklının nikâhları Ocak arkadaşları arasında kıyılmıştır. 18. 30'da Ocağı'n konferans salonunda yapılan düğün törenine 200 kişi katılmıştır. İmam nikâhı kıyılan bu tören merasimi hem Ocaklılar için hem de Türk tarihi adına güzel bir anı olarak kalmıştır³⁹⁵.

4.3. Yapılan Geziler

İstanbul Türk Ocağı'nın yapmış olduğu faaliyetlerden biride geziler düzenlemiş olmasıdır. Milli ve ilmi noktada katkı sağlayacağı düşünülen bu gezilere kadın ve erkek birlikte katılmışlardır³⁹⁶. Yapılan belli başlı geziler şunlardır;

Çanakkale Gezisi; 1915 Haziran'ında, Başkomutan Vekâleti, edebiyat ve güzel sanatlar mensuplarının Çanakkale savaş alanını ziyaret etmelerine imkân sağlamıştır. Geziye katılanlardan izlenimlerini halka ve gelecek nesillere aktarmaları istenmiştir. Enver Paşa'nı bu isteğini yerine getirmek içi katılan heyetin hemen hemen hepsi Türk Ocağı mensubu olmuştur. Geziye katılanlar şunlardır; Mehmet Emin, Ağaoğlu Ahmet, Hamdullah Suphi, Ömer Seyfettin, Enis Behiç, Orhan Seyfi, Celal Sahir, Ali Canib, İbrahim Alâeddin, Hafız Tevfik, Hakkı Sûha, Musikişinas Rauf (Yekta), Ressam Çallı İbrahim, Resssam Nazmi Ziya, Yusuf Razi, Selahaddin, Muhiddin, Kurmay Binbaşı Edip, Yüzbaşı Hulusi, Dr. Fikri, (bir Fotoğrafçı ve Sinema Operatörü) yer almıştır.

Yol dışında 10 süren bu ziyarette; Uzunköprü, Keşan, Bolayır ve Gelibolu'dan geçilerek Arıburnu ve Seddülbahir savaş alanları görülmüştür. 11 Temmuz 1915 Pazar başlayan gezi, 23 Temmuz 1915 Cuma sabahı heyetin İstanbul'a dönüşüyle son bulmuştur³⁹⁷.

³⁹⁵ **Cumhuriyet**, 1 Eylül 1925.

³⁹⁶ “*Türk Ocağı'nın Faaliyeti*”, **Türk Yurdu**, s. 3030.

³⁹⁷ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 38.

Ankara Gezisi: Ankara seyahati için bir program düzenlenmiştir. Bu seyahat için merkez heyeti herhangi bir yardımda bulunmamıştır. Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanı Nihat Bey bu konuda azami yardım vaadinde bulunmuştur. Bu sayede Ankara'ya gidecek heyetin orada yemek ve yatmak imkânı bulmaları temin edilmiştir. Bayındırlık Bakanlığı'ndan seyahat masrafları için indirim yapılması talep edilmiştir. Ancak kanunen böyle bir yetkilerinin olmadığını söylemişlerdir. Bu durumda Ocaklıların kendi yol paralarını ödeme zorunluluğu doğmuştur. Bu duruma Ocaklılardan sadece 1 kişi olumlu cevap vermiştir. Sonuç itibariyle bu gezi gerçekleşmemiştir.

Bursa Gezisi: İstanbul Türk Ocağı'nın Gençlik Encümeni'nin teşebbüsüyle bu gezi düzenlenmiştir. Ocaklılar için güzel bir seyahat olacağı düşünülmüştür. Bursa Ocağı'nı yardımıyla gerçekleştirilmesi ümit edilen bu gezi de katılımın az olması sebebiyle gerçekleşmemiştir³⁹⁸.

4.4. İktisadi Faaliyetler

Türk Ocakları mesai programında bu konuda iktisadi vazife başlığı altında şu ifadeler yer verilmiştir; “*Her Ocak kâin olduğu merkezde halkın iktisadiyatıyla yakından alakalıdır. Ocak doğrudan doğruya iktisatla meşgul olmaz; fakat buna rehberlik eder*”³⁹⁹. Bu anlayış doğrultusunda hareket eden İstanbul Türk Ocağı'nın iktisadi faaliyetleri üç kısma ayrılmıştır. Bunlar; 1) İlmi araştırma, 2) Ekonomik konular hakkında yol gösterme, 3) Ekonomik faaliyetler. Bu üç sahadan en çok ilmi araştırma sahasının önemli olduğunu düşünen Ocaklılar, var olan fırsatların değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca gençlerin ekonomik faaliyetlerde bulunmasını sağlamak için bir takım faaliyetler geliştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir⁴⁰⁰.

İstanbul Türk Ocağı, ticari ilişkilerine çok önem vermiş ve sadece olaya parasal olarak bakmamıştır. İlişkilerini dürüst bir şekilde yürütmüştür. Nitekim bu konuda

³⁹⁸ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 9.

³⁹⁹ Türk Ocakları Mesai Programı, s. 17.

⁴⁰⁰ Türk Ocağı 1341 Senesine İstanbul Kongresine Takdim Edilmek Üzere Tertip Edilen Heyeti İdare Raporuyla, İçtimai ve İktisadi Encümenlerin Tetkikat Raporları, s. 28,29.

Hamdullah Suphi şu ifadelerde bulunmuştur; “*Ocak her kim ile muamelesinde insaniyet dairesinde harekette bulunmuş, şöylediği sözü istediği vadeye vaktinde ifaya çalışmuş, ticarethanelerle olan münasebetinde bu muamelatı ona emin bir itibar-ı milli kazandırmıştır*⁴⁰¹”.

Ocağın yapmış olduğu bazı faaliyetlerin parasal olarak getirisi olmuştur. Buna en güzel örnek verilen konserlerdeki musiki faaliyetlerinin daha sonra gramofon fabrikaları tarafında tercih edilerek ses kaydının alınmasıdır. Ocak hem plağa verdiğinde para elde etmiştir hem de daha sonra bu plaklar satılınca bütçesine para kazandırmıřtır⁴⁰².

Türk Ocağı ekonomik faaliyetlerini milliyetçilik boyutunda da ele almıştır. Ülkenin kötüye giden ekonomisini düzeltmek adına yerli mallarının kullanımını teşvik etmiştir. Bunun için bir teşkilat meydana getirmiştir. Bu teşkilat Yerli Malları Koruma Encümeni’dir.

Yerli Malları Koruma Encümeni; 1927’de kurulmuřtur⁴⁰³. 29 Nisan 1929 Pazartesi günü Türk Ocağı binasında Yerli Malı Kooperatifi’nin temelleri⁴⁰⁴ atılmıştır. Yerli Malları Koruma Cemiyeti başkanlığına Dr. Fuat getirilmiştir. Toplantıda şirketin sermayesi 30.000 lira olarak belirlenmiştir. şirketin nizamnamesi Türk Ocağı’nda yapılan toplantıda müzakere edilmiřtir⁴⁰⁵.

Gelirler: Ocak, ilk kurulduğu zaman yoksulluklar içinde kurulmuştur. Ekonomik sıkıntılardan kurtulması bir hayli zaman almıştır. Bu yüzden yardıma muhtaç bir vaziyette olmuştur. Zaman zaman Ocağa yardımlar gelmiştir. Bu yardımlar kimi zaman şahıs tarafından kimi zamanda kurumlar arasında gerçekteşmiştir. Aynı zamanda dönemin hükümetleri yeterli derecede olmasa da yardımlarını esirgememişlerdir.

⁴⁰¹ “*Türk Ocağı’nın Faaliyeti*”, **Türk Yurdu**, s. 3030.

⁴⁰² **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 5.

⁴⁰³ **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 1927.

⁴⁰⁴ Yerli Malı Kooperatifi 1928’de bir grup Ocaklının teklifi ile gündeme getirilmiştir. O tarihlerde kurulan bu Cemiyet’in çalışma durumu süreklilik arz etmediği için ve doğru düzgün bir çalışma programı kurulmadığı için arka planda kalmıştır. **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 14.

⁴⁰⁵ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 302.

Özellikle Ocağın teşkilatlanması ve yapmış olduğu faaliyetlere müdahale etmemişlerdir⁴⁰⁶.

Cumhuriyet döneminde İstanbul Türk Ocağı'nın yeniden kurulmasına ve teşkilatlanmasına yardımcı olmak için Gazi Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Bankası Ankara şubesi cari hesaptan 3000 lira bağışta bulunmuştur⁴⁰⁷. 8 Temmuz 1924'te Tevhid-i Efkâr gazetesinin haberine göre, 1924'te Mısır Prenslerinden Mehmet Ali Bey tarafından İstanbul Türk Ocağı'na 500 TL yardım yapılmıştır⁴⁰⁸. 23 Ocak 1925'te İstanbul Belediye bütçesine Ocak için 2.000 TL tahsisat konulmuştur⁴⁰⁹.

7 Mayıs 1926'da Cumhuriyet gazetesinin haberine göre, İsmet Paşa, 1926'da İstanbul Türk Ocağı'na 3.000 TL bağışta bulunmuştur⁴¹⁰. Ayrıca Ocağın binasını Ocağa verilmesi ile ilgili İsmet Paşa çalışmalar yapmıştır. Bu konuda maliye bakanına ve gerekli yerlere talimat vermiştir⁴¹¹. Nitekim bu dönemde İstanbul Türk Ocağı, Çağaloğlu'ndaki Ocak binasını mülk edinebilmek için bir takım faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu konuda Türk Ocakları Merkez Heyeti tarafından 27 Kasım 1927'de Başbakanlığa gönderilen belgede İstanbul Türk Ocağı'nın Çağaloğlu'ndaki binası istenmiştir. Bu talep kamu yararına çalışan derneklere yasaların tanıdığı ayrıcalıklardan dolayı yapılmıştır. Öyle ki yapılan talepte gerekçe olarak; “*Menafi-i umumiyyeye hadim müessesattan hususi binası olmayanlara takdir olunacak bedeli mükemmeline birer bina satılmasına dair olan 17 Haziran 1927 tarihli kanuna*” istinaden yapılmıştır. Ancak Başbakanlık İşleri Müdüriyeti ve Maliye Bakanlığı tarafından olumlu bir cevap verilmemiştir⁴¹². Bu konuda 1928'de yayımlanan Hars Heyeti Raporu'nda da Ocak için

⁴⁰⁶ **Türk Ocağı İdare Raporu**, (1918), s. 4265.

⁴⁰⁷ **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, A: III-10, D:44, F:88, Vesika No: 12342.

⁴⁰⁸ **Tevhid-i Efkâr**, 8 Temmuz 1924; H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 119.

⁴⁰⁹ **Cumhuriyet**, 23 Kanun-ı Sani 1925

⁴¹⁰ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 178.

⁴¹¹ **İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu**, s. 11.

⁴¹² **BCA**, F: 30 10 0 0, K: 78, D: 518, S: 19.

ikamet edebilecek bir yer elde edebilmek için girişimlerde bulunulduğu ifade edilmiştir⁴¹³.

Yapılan bağışların yanı sıra Ocağın yapmış olduğu bir takım faaliyetlerde Ocak için gelir kaynağı olmuştur. Özellikle yapılan Ocak Balolarının çok büyük getirisi olmuştur. 1927’de Balo hasılatından 4062 lira kazanılmıştır. 1928’de ise bu miktar %60 fazla olarak 6689’a çıkmıştır. Bu paradan giderler çıkarıldığı zaman 500 lira kar elde edilmiştir. Plaklardan ise 3.400 lira elde edilmiştir. Toplamda 1.100 kûsur lira kar elde edilmiştir. Ayrıca yardımda bulunmak için piyango bileti satışı yapılmıştır. 150.000 liralık büyük piyango biletlerinden bir kısmı satılarak 1.558 bilet satılmıştır⁴¹⁴.

Ocağın Bütçesi: Ocağın ilk kurulduğu tarihten 5 Mayıs 1329 kongresine kadar 14 ay zarfındaki geliri 214 lira 40 kuruştur. 5 Mayıs 1329’dan 13 Teşrin-i Sani 1329’a kadar 7 ay zarfında gelir miktarı 109 lira 42 kuruştur. 17 Teşrin-i Sani 1329’dan 1 Mart 1331’e kadar geçen sürede Türk Ocağı’nı geliri 1974 lira 91 kuruştur. Mart 1331’den Mart 1332’ye kadar geçen 16 ay zarfında 1634 lira 51 kuruş elde edilmiştir. Mart 1332’den Mart 1333’e kadar 12 ay zarfında 1674 lira 16 kuruş elde edilmiştir. Mart 1333’ten Mart 1334’e kadar 3481 lira 36 kuruş elde edilmiştir. Bu zamana kadar geçen 5 yılın toplam geliri; 16.005 lira 25 kuruştur⁴¹⁵.

1925’te gelir 6784 liradır⁴¹⁶. Bu tarihte İstanbul Türk Ocağı’nda bulunan eşyanın değeri; çinilere ve antikalara Sebuhyan Efendi tarafından 3000 lira ve diğer eşyalara Eskenazi Efendi tarafından 1000 lira değer verilmiştir. Diğer alınan yeni eşyalarla birlikte Mart 1925’te Ocakta 11.527 lira değerinde eşyanın olduğu anlaşılmaktadır⁴¹⁷.

⁴¹³ 1928 Senesi Türk Ocakları Kurultayı Zabıtları (Beşinci Kurultay), s. 36.

⁴¹⁴ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 10, 11.

⁴¹⁵ Türk Ocağı İdare Raporu, (1918), s. 4264.

⁴¹⁶ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 15.

⁴¹⁷ Türk Ocağı 1341 Senesine İstanbul Kongresine Takdim Edilmek Üzere Tertip Edilen Heyeti İdare Raporuyla, İçtimai ve İktisadi Encümenlerin Tetkikat Raporları, s. 4.

1926'da gelir 9414 liradır⁴¹⁸. Mart 1927'de İstanbul Türk Ocağı'nın bütçesi 22.616 liradır⁴¹⁹. 1928'de geliri 15.000 liradır⁴²⁰.

1928'de İstanbul Türk Ocağı'nın bütçesi artmıştır. Bu zamanda bütçe 23.218'dir⁴²¹. Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi yapılan faaliyetlere taleplerin artmasıdır.

4.5. Koleksiyonlar

Memleketin muhtelif şehirlerini, manzaralarını, kıyafetlerini, sanatlarını, eski abideleri gibi bir yeri tanıtmak için her ne varsa bunlara dair renkli ve renksiz 1500 den fazla resim toplanmıştır. Bunun yanı sıra eski dönemlere ait çiniler toplanarak koleksiyon haline getirilmiştir. Değerli eserleri bünyesinde barındıran bu koleksiyon eski devirlerde yaşamış toplumların sanat anlayışını gün yüzüne çıkarma da önemli eserler olmuştur. Bundan başka daha çok maddi olarak destek sağlayan levha koleksiyonu Ocağın resim levhalarının yine Ocaklılar tarafından yazılıp çizilmesiyle oluşturulan bir koleksiyon olmuştur. Ayrıca Türk, Arap ve Bizans devirlerine ait ip ve para koleksiyonu da oluşturulmuştur⁴²².

Bu elde edilen koleksiyonlar kıyıda köşede kalmış eserlerin tek tek toplanmasıyla elde edilmiştir. Özellikle Hamdullah Suphi Bey'in gayreti neticesinde Anadolu kültürünü yansıtan önemli eserler toplanarak bu eşsiz koleksiyonlar meydana getirilmiştir. O dönemin tanıklarından olan Abdülhak Şinasi Hisar, hatırlarında şu ifadeleri kullanmıştır; *“Bütün bu eski, milli ve güzel parçaları Ocağa, Hamdullah Suphi diğer bütün işleri arasında arayıp bulup birer birer taşırdı. Bu antika zevkini Babası Suphi Paşa'dan tevariüs etmiş olacaktı. Sonradan azaldıkça oldukça pahalı olan bütün*

⁴¹⁸ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 15.

⁴¹⁹ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 222.

⁴²⁰ İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, s. 15.

⁴²¹ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 284.

⁴²² Türk Ocağı İdare Raporu, (1918), s. 4261.

bu milli eserleri tanıdığı antikacıardan inanılmaz derecede ucuza satın alırdı. Ama ne kadar dikkat, gayret ve zahmetle orasını Allah bilir! Ve hatta bizde biraz bilirdik”⁴²³.

⁴²³ Abdülhak Şinasi Hisar, “Ocakta Tezyini Sanat Eserlerimiz Arasında”, **Türk Yurdu**, S. 237, İstanbul 1954, s. 251.

İSTANBUL TÜRK OCAĞI'NIN KAPATILMASI

Türk Ocakları'nın kapatılış sebeplerini iki ayrı açıdan ele almak gereklidir. İlk olarak konu genel neden yönünden değerlendirilmelidir. Tüm güçlerin tek elde toplanması siyasetinin bir gereği olarak Ocakların CHF içine alınarak bu parti içinde eritilmeleri genel nedeni oluşturmuştur. İkinci olarak ise özel nedenler gelmektedir. Bu özel nedenlerden ötürü de parti-devlet anlayışının gerçekleştirilmesiyle sonuçlanacak olan süreç Türk Ocakları'nın kapatılmasıyla başlamıştır. Özel nedenlerden kasıt doğrudan doğruya Türk Ocakları ile ilgili nedenlerdir. Bunlar;

- a) Türk Ocakları'nın gün geçtikçe CHF karşısında yer alan siyasal bir kuruluş niteliği kazanması,
- b) Türkçülük görüşünün Ocaklarda giderek ırkçı ve Pan-Türkist bir renge bürünmesi ve bunun o günün Türk-Sovyet iyi ilişkilerine ters düşmesi,
- c) Siyasal bir güç kimliğine bürünmeye başlamış olan Türk Ocağı'nda ayrıca örgütlenme ve uygulama alanında faşizme karşı açık bir eğilim görülmesi sayılabilir⁴²⁴.

Bu sebeplerin yanı sıra bir takım iç sorunlar nedeniyle de Ocağın kapatılma düşüncesi meydana gelmiştir. Geniş bir alana yayılan Ocakları idare etmede sorunlar oluşmuştur. Ayrıca Ocak'ta bulunan bazı idarecilerin yapmış olduğu yanlış işler Ocağın kapatılmasında etkili olmuştur. Bu konuda Hasan Rıza'nın anlatmış olduğu olay şu şekildedir; *“Hatırladığıma göre 1924 senesinde TBMM zabıt kıtasından birkaç arkadaşın Türk Ocağı'na kaydedilmeleri için Ocak reisliğine müracaatta bulunulmuş. Aradan günler geçtiği halde Ocak'tan bir haber çıkmayınca alakadarlardan bu gecikmenin sebebi sorulmuş ve bu arkadaşlar hakkında (bilhassa mensup oldukları ırk bakımından) takibat yapılmakta olduğu bildirilmiş. Bundan haklı olarak pek müteessir olan kıta kumandanı İsmail Hakkı Bey (General Tekçe) Ocak Reisi Hamdullah Suphi Bey'e giderek Türk Ordusu'nun şerefli mensupları hakkında bu yolda muamelede*

⁴²⁴ G. Güneş, **a.g.t.** , s. 128.

bulunulmasını protesto etmiş; aynı zamanda o zabıt arkadaşlarda Hamdullah Suphi Bey'i Meclis binası (sonradan CHP merkezi olan bina) önünde ayrı ayrı bekleyerek kendisinden haklarında hangi salahiyyetle bu yolda tahkikat yaptırdığını sertçe bir lisanla sormuşlar.

Diğer taraftan bu vaziyetten haberdar olan bazı Ocaklılar (ki başlarında Kalemî Mahsus Müdürü Hayatî Bey'de vardı), bir kongre toplayarak Ocak idare heyetini değiştirmeye teşebbüs etmişlerdi. Bu tezahürattan sınırları bozulan Hamdullah Suphi Bey Çankaya'ya koşmuş ve Paşa'ya dehalet etmiş. Paşa derhal Hayatî ve İsmail hakkı Beyleri köşke çağırıp meseleyi izah etmelerini emretmiş, vaziyeti olduğu gibi emretmişler. Bunu üzerine Paşa; Haklısınız, fakat bu arkadaş yapılanlardan ürkmüş. Bana dehalet etti; artık yeter. Şimdilik bu kadarla kalsın. Buyurmuş.

Muhtelif anasır arasındaki zıddiyeti kaldırmayı, bütün vatandaşları bir emel etrafında ve aynı seviyede toplamayı ve bunun içinde Türk tabiiyetinde olan herkesi Türk saymayı memleket ve devletin atisi için başlıca şart telakki eden Paşa, o günden Türk Ocakları'nı kaldırmaya kaar vermişti. Ondan sonra her münasebet düştükçe Türkiye'de Türk Ocağı olur mu? Bu isim diğer anasıra mütemadiyen kendi benliklerini hatırlatmaz ve onlarda mümasil Ocaklar kurmak hevesini yaşatmaz mı? Der dururdu...⁴²⁵”.

Hasan Rıza Bey'in daha Cumhuriyet'in ilk yıllarında bizlere aktarmış olduğu bu olayın yanı sıra İstanbul Türk Ocağı'nın 10 Ekim 1925'te yapılan kongresine sunulan bir raporda, Ocakların Halkevi'ne çevrilerek şehir ve köye göre, ayrı ayrı teşkilat kurması ve bölgenin ihtiyaçlarına göre halkın eğitim, sosyal ve iktisadi ihtiyaçlarına cevap vererek faaliyetler yapması istenmiştir⁴²⁶. Bu düşüncenin o zamana kadar dile getirilmemiştir. Belki de kapanışa giden sürecin ilk başlangıcı bu düşünce olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni rejimin savunuculuğunu yapan Türk Ocağı, yönetimle yeni ideolojinin yayılması için işbirliği yapmıştır. Gazi Mustafa Kemal

⁴²⁵ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Belge No: 1-1, F: 1-1.

⁴²⁶ Türk Ocağı 1341 Senesine İstanbul Kongresine Takdim Edilmek Üzere Tertip Edilen Heyeti İdare Raporuyla, İçtimai ve İktisadi Encümenlerin Tetkikat Raporları, s. 18, 19.

Paşa'nın Ocağa verdiği destek bunun en büyük göstergesidir. Hatta devlet yönetiminin Türk Ocaklarına giderek artan ilgisi sonucu, CHF ile bütünleşme sürecine gidilmiştir. CHF ile bütünleşme maddesi 1927 Kurultayı'nda tartışmasız oy birliği ile kabul edilmiştir⁴²⁷. Fakat tüm gelişmelere rağmen CHF'nin Türk Ocaklarını denetimine alma arzusu söz konusu olmuştur⁴²⁸.

1927'ye gelindiğinde nizamnamesinde yapılan değişiklikle CHF'nin bir kültür şubesi haline getirilen Türk Ocakları'nın daha fazla denetim altına alınması veya kapatılması düşünülmüş, Ocakların sahip olduğu dinamik gençleri ve maddi olanakları, rejimin sağlamlaştırılması ve halka anlatılması yolunda kullanması amaçlanmıştır⁴²⁹.

1928'e kadar yapılan bütün kurultaylarda Genel Merkez Heyeti'nin tamamıyla serbest kaldığı, inisiyatifi hep elinde bulundurduğu ve Türk Ocakları'nın o zamanlar adı "Yasa" olan tüzüğüne göre kurultayların bütün safhalarını resen idare ettiği ve dışarıdan hiçbir müdahaleye uğramadığı bilinmektedir. Fakat 1928'deki kurultay hazırlığı sırasında Genel Merkez Heyeti, her kurultayda olduğu gibi bu kurultayda da yeniden seçilecek olan üyelerinin adaylarını tespiti hazırlanırken, her zamanki inisiyatifini kaybetmiştir. Bu sefer Gazi Mustafa Kemal'in isteği üzerine, bu adaylar hakkındaki liste, Genel Merkez Heyeti tarafından değil TBMM Başkanı, Başvekil ve CHF Genel Sekreteri ile Türk Ocakları Genel Başkanı'ndan oluşan 4 kişilik bir komite tarafından hazırlanmıştır. Kurultaya yine Genel Merkez Heyeti'nin listesi olarak sunulan ve kabul edilen bu 10 kişilik listeye, Genel Merkez Heyeti'nin bir önceki kadrosundan sadece 3 kişi (Hamdullah Suphi, Dr. Hüseyin Enver ve Burhaneddin Develioğlu) alınmıştır. Geriye kalan 7 kişi ise CHF'nin milletvekillerinden ve müfettiş kadrosundan Celal (Bayar), Hilmi (Uran), İzzet Ulvi, Cemil (Ubaydın), Sami (Çölgeçen), Abdülmatalip (Sadık) seçilmiştir⁴³⁰.

⁴²⁷ **Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultayı Zabıtları**, Türk Ocakları Merkez Heyeti Yayınları, Ankara 1928, s. 396.

⁴²⁸ Z. Arslan, **a.g.t.**, s. 8.

⁴²⁹ A. İpek, **a.g.t.**, s. 129.

⁴³⁰ K. Akyüz, **a.g.m.**, s. 212.

Bu durumdan anlaşıldığı kadarıyla o zamandan Türk Ocakları'nın denetim altına alınmaya çalışıldığı sonucunu çıkarabiliriz. Bu yapılan girişim sonucunda zamanla daha sıkı denetim altına alınan Türk Ocakları, meydana gelen bir takım olaylarında etkisiyle CHF'ye katılımı hızlanmıştır.

1930'a gelindiğinde yaşanan bir takım olaylar, ekonomik buhran, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendini feshetmesi ve Menemen hadisesi, inkılapların halk arasında tam manasıyla benimsenmediğini ortaya koymuştur. SCF'nin kapanması sonrası yeniden tek partili siyasi hayata dönmüştür. Halkla yeterince bütünleşemeyen CHF'nin yeniden örgütlenmesi çalışmalarına hız verilmiştir. Sosyal hayatın gereği olan kuruluşlar yeniden gözden geçirilmiştir. Bu kuruluşların başında da Türk Ocakları yer almıştır⁴³¹.

Türk Ocakları'nın kapatılış süreci, SCF'nin kuruluşu ile başlayan çok partili demokrasi denemesiyle paralellik göstermektedir. Ülkede çok partili demokratik hayatın yerleşmesini isteyen Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın teşvikiyle kurulan Partiye, Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi Bey'in açıkça destek vermesi, “*Bu Sesi Koruyacaksınız!*” başlığını taşıyan ve CHF'ye yönelik eleştiriler içeren bir yazı kaleme alması, CHF'lileri kızdırmıştır⁴³². Nezihe Muhittin de Beşiktaş Türk Ocağı'nda SCF'lilerin Türk Ocaklarına üye olmalarının engellenmesini eleştirmiştir.⁴³³

Hamdullah Suphi Bey'in Türk Ocakları Merkez Heyeti Reisi sıfatı ile yazdığı bu makaleden sonra yapılan Belediye seçimlerine Türk Ocakları'nın bazı şubelerinin karışmaları ve SCF'nin desteklemeleri iktidarın tepkisini çekmiştir.

Ali Fethi (Okyar) Bey'in başkanlığında, 12 Ağustos 1930'da kurulan SCF, kısa sürede devrim karşıtı insanların partiye katılması nedeniyle, 18 Kasım 1930'da kurucusu tarafından kapatılmıştır. SCF'nin feshinden sonra, ülkede yeniden tek partili siyasi hayata dönmüştür. SCF denemesi, CHF'nin halktan kopuk olduğunu göstermiş, inkılâpları halka anlatacak, sevdirecek ve ülkede kültür birliğinin oluşmasına hizmet

⁴³¹ Y. Sarınoy, **a.g.e.**, s. 359.

⁴³² Hamdullah Suphi, “*Bu Sesi Koruyacaksınız*”, **Akşam**, 12 Eylül 1930.

⁴³³ **Yarın**, 4 Teşrinievvel 1930.

edecek bir kuruluşa ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır. Halk ile bütünleşmek ve onun siyasi eğitimini sağlamak amacıyla Halkevleri'nin kurulması düşünülmüştür. Bu çalışmalar yapılırken Türk Ocakları'nın durumu da gündeme gelmiş, Türk Ocakları'nın yeniden düzenlenmesi fikri, giderek halkı aydınlatmak için yeni bir teşkilatın kurulmasını gündeme getirmiştir⁴³⁴.

Nitekim Gazi Mustafa Kemal Paşa, ülkede yaşanan problemleri yerinde görmek ve tedbir almak amacıyla 1930 sonlarında çıktığı ülke gezisinde birçok yerde Türk Ocakları'na da uğramış, onların durumları ile yakından ilgilenmiştir. 29 Kasım 1930'da Trabzon'dan ayrılan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Aralık 1930'da İstanbul'a gelmiştir. Gazi, 18 Aralık 1930'da CHF'yi ziyaret ettikten sonra İstanbul Türk Ocağı'nı ziyaret etmiş, Ocak'ta Hamdullah Suphi Bey ve Ocaklılar tarafından karşılanmıştır. Ocağın harpten önceki ve sonraki vaziyeti hakkında bilgi alan Gazi Mustafa Kemal Paşa; *“Ne güzel fikir kuvveti, ne güzel bir fikir ordusu”*, diyerek, aldığı bilgilerden duyduğu memnuniyetini dile getirmiştir⁴³⁵.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, etrafında toplanan gençlere hitaben yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“Son ziyaretim sırasında ziyaret ettiğim bütün Ocaklarda beni çok memnun eden bir faaliyete, canlılığa şahit oldum. Bilhassa Türk Ocakları'nın bulundukları merkezlerde faydalı bir takım hizmetlerle, halk üzerinde çok müsait bir tesir bıraktıklarına şahit oldum. Şimdi burada gördüğüm gibi, milletin birçok güzide münevverleri Türk Ocakları'nda toplanmıştır. Sizi böyle etrafımda gördüğüm bu anda son seyahatimin diğer hatıralarını zihnimde uyandırarak ve Türk Ocakları'nın faaliyetlerinden duyduğum derin memnuniyeti ifade etmekle çok mütehasşısım.

Siz milliyetçi zümre, halk ile konuştuğunuz vakit yüksek sesle söylemeyi unutmayınız; yüksek ses imanın ifadesi olduğu vakit, tesir yapmaktan hâli kalmaz. Yolunda çalıştığımız büyük mefkûreyi halkın kalbinde bir fikir halinden, bir his haline

⁴³⁴ A. İpek, **a.g.t.** , s. 130, 131.

⁴³⁵ E. Akçiçek-M. Karayaman, **a.g.e.** , s. 139.

geçirmelisiniz. Demokrasinin ne olduğunu halka anlatmak bilhassa sizin vazifenizdir. Bir takım kelimeler vardır ki sık sık telaffuz edildiği halde, hatta münevverlerimiz arasında onu tamamiyle anlayan çok değildir. Halkçılığın ne olduğunu, esasları neden ibaret bulunduğunu, halkçıların halka karşı ne gibi vazifeler deruhte etmek mecburiyetinde kalacaklarını madde madde izah etmek lazımdır. Cumhuriyeti, onun icabatını yüksek sesle anlatınız, cumhuriyet prensiplerini sevdiniz, bunu kalplere yerleştirmek için hiçbir fırsatı ihmal etmeyiniz.

Ayrılmadan evvel bir defa daha tekrar ediyorum; Sizin gibi bir takım ihtisas şubelerine mensup güzide münevverlerimizi karşımda görmekten ziyadesiyle memnunum. Size, kalbimde bu hisle memnuniyetle veda ediyorum’’⁴³⁶.

İstanbul Türk Ocağı Reisi Dr. Fethi Bey, Gazi’nin sözlerine cevaben şunları söylemiştir;

“Büyük Reisimiz Ocağımıza gelmekle mesaimizde bizi teşvik etmiş oldunuz. Bize yeni bir kuvvet verdiniz. Zaten kalpleri daima sizinle beraber olan Ocaklılar, huzurunuzda her zaman duydukları muhabbeti ve minnettarlığı doğrudan doğruya size arz etmeye imkân buldukları için son derece mesutturlar’’⁴³⁷.

Gazi Mustafa Kemal Paşa daha sonra salona geçerek bütün Ocaklılar ile birlikte toplu fotoğraf çektirmiştir. Şerefine tertip edilen çay ziyafetine katılan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Ocağın harpten önceki ve sonraki üye sayısını sormuş, Ocağın mesaisi hakkında bilgi almıştır. Ocak’ta bulunan Almanca ve Fransızca dersaneleri, Ocağa ait dispanser ve kütüphaneyi gezen ve talebeleri imtihan ederek bazı sorular soran Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağı’ndan ayrılmıştır⁴³⁸.

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın bu gezi sırasında Türk Ocakları’nı CHF’nin içine alarak doğrudan partiye bağlı yeni bir kuruluş olarak Halkevleri’ni kurmaya karar verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim gezisinin birinci bölümünü tamamladığı 1931’in ilk

⁴³⁶ **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1930; **Hâkimiyet-i Milliye**, 20 Aralık 1930; **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, C. II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s.130.

⁴³⁷ E. Akçiçek-M. Karayaman, **a.g.e.**, s. 140.

⁴³⁸ **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1930, s. 2.

günlerinde basında yer alan haberlerde CHF'nin il ve ilçelerde Halkevleri kuracağı, halkın ilgisini çekmek için Halk Evleri'nde sinema, kitaplık ve konferans salonları bulunacağı, Gazi'nin bu konuda ilgililere direktif verdiği, partinin genel kongresine bu konuda teklif götürüleceği belirtilmektedir⁴³⁹.

Yaşanan bu olaylar Türk Ocakları'nın kapatılışına giden yolda bir takım bilgileri ihtiva etmektedir. Bu olaylar Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 1931 başlarında Türk Ocakları'nı feshedip, Halkevlerini kurmayı düşündüğünü ortaya koymaktadır. Türk Ocakları'nın kapatılışı hakkında Burhanettin Develioğlu şu bilgileri vermektedir;

“Serbest Parti'nin (Serbest Cumhuriyet Fırkası) memlekette uyandırdığı bir ihtilâl havası herkesi telaşa veriyor. Atatürk yanında kalabalık bir maiyet ile memleket seyahatine çıkıyor. Garbı ve Cenubî Anadolu'nun mühim merkezlerini gezdikten sonra Eskişehir'e geliyor. Hepimiz bu seyahatin neticesiyle çok alâkadarız. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey vasıtasıyla haber alıyoruz. Atatürk'ün Eskişehir'e kadar olan seyahatinin intibalarını şu şekilde öğreniyoruz: Bizim parti teşkilâtımız fikir itibariyle tamamen bize yabancı insanlardan teşekkül etmiş; asıl inkılâpçı zümreyi Türk Ocakları'nda gördüm. Yapılacak şey bu partiyi feshetmek Türk Ocakları'nı kendi partimiz olarak tutmak ve Hamdullah'ı da Umûmî Kâtip yapmak. Gazi'nin bu düşüncesi bizi şaşırtıyor. Ankara'ya gelinceye kadar bu düşüncesini yanındaki arkadaşlarına söylüyor. Fakat Ankara'ya gelip de İsmet Paşa ile görüşünce bu fikir değişiyor. Yerine Türk Ocakları'nı kaldırmak ve onun bütün azasını Fırka'nın kuracağı Halkevlerine almak, bu suretle inkılâpçı ve Atatürk'ün fikirlerini tahakkuk ettirecek bir partiye sahip olmak. Bu neticenin başta Hamdullah Suphi olmak üzere bizleri ne kadar üzdüğünü anlatmak çok güç... O zamanın âdeti üzere bir akşam Çankaya'daki toplantıya Hamdullah Suphi Bey davet ediliyor. Toplantıda Gazi'nin yanında bulunması mutad olan zevattan başka Celâl Bayar, Sadri Maksudî, Siirt Mebusu Mahmud Bey, Reşid Gâlib ve Vâsıf Çınar Beyler de bulunuyor. Bunlardan son ikisi eski Ocaklı arkadaşlarımızdan. Vâsıf Bey'e Atatürk söz veriyor. Vâsıf, Atatürk inkılâplarından sonra artık Türk Ocakları'na yapacak bir iş kalmadığını, Ocakların vazifesini doğrudan doğruya

⁴³⁹ **Akşam**, 20 Mart 1931, s. 1.

Hükümetin ele aldığı binâenaleyh bu müessesenin târihî vazîfesini tamamladığını söylüyor. Ocaklı Reşid Gâlib Bey de aynı fikirleri tekrarlıyor. Celâl Bayar, Sadri Maksudî ve Siirt Mebusu Mahmud Bey bu fikre itiraz ediyorlar, Hamdullah Suphi Bey 'e sıra gelince, Paşam, Vâsıf ve Reşid Gâlib Bey arkadaşlarım yanılıyorlar. Bir mektebin bir, hastanenin hiç bir zaman vazîfesi bitmez. Yeni nesiller gelir mektep devam eder. Yeni hastalar gelir, hastane devam eder. Unyon Fransez (Union Française), Kasa Italyana (Casa d'Italia) yüzlerce senelerden beri değil yalnız memleketlerinin hudutları içinde, yabancı memleketlerde de kendi millî kültürlerinin intişârı için çalışıyorlar. Müzâkere evvelce alınmış esaslı bir karar dairesinde devam ediyor. İtiraz edenler de itirazlarından vazgeçiyorlar. Türk Ocağı'nın artık yapacak işi kalmadığına dâir bir rapor hazırlanıyor. Ve sıra ile orada bulunanların hepsi imzalıyorlar. Hamdullah Suphi'ye gelince O imzalamıyor. İmza merasimi bittikten sonra bu raporu Atatürk'e veriyorlar. Atatürk soruyor. Hamdullah Suphi Bey'in de imzası var mı?... Olmadığını öğrenince raporu yırtıp atıyor. Vaziyet çok gergin. Türk Ocakları'nı târihe mal etmek isteyenler tekrar konuşmaya başlıyorlar. Rapor tekrar yazılıyor. İçtimâda bulunanlar yeni baştan imzalıyorlar. Sıra Hamdullah Suphi'ye gelince bu ağır tazyike artık mukavemet edemiyor. O da imzasını atmaya mecbur kalıyor. Mesele tamamlanmıştır⁴⁴⁰”.

Türk Ocakları'nın feshedileceği, gayri resmi olarak ilk defa 20 Mart 1931'de kamuoyuna açıklanmıştır⁴⁴¹. Bu tarihten sonra basında Türk Ocakları'nın feshedilerek CHF'na katılma kararının gerekçelerini açıklayan makale ve yazılar yayımlanmıştır. Basında Ocakların tarihi fonksiyonlarını tamamladıkları, görevlerini inkılaplar doğrultusunda yeterince yerine getirmedikleri temalarının işlendiği dikkati çekmektedir. Bu konuda Falih Rıfkı (Atay), Türk Ocakları'nın CHF'ye katılmasının bir zaruret olduğunu, artık Ocaklarda savunulan fikirlerin parti tarafından uygulamaya konulmasıyla zaten önemlerini kaybettiklerini, Ocakların kuruluş amaçlarının zaten parti ilkelerinde var olduğu bu sebeple CHF'den ayrı düşünülmemeyeceğini vurgulamaktadır.

⁴⁴⁰ Burhaneddin Develioğlu, “Hamdullah Suphi ve 55 Sene”, **Türk Yurdu**, S. 2, İstanbul 1967, s.15-16.

⁴⁴¹ **Akşam**, 20 Mart 1931, s. 1.

Ancak bu görüşlere karşı çıkan Naci İsmail, Türk Ocakları'nın siyasi bir fırkaya karışması halinde bu müesseseyi tesis eden zihniyetin yıkılmış olacağını, esasen laiklik, cumhuriyetçilik ve inkılap fikirlerinde Halk Fırkası'nın siyasetini takip eden Ocakları'nda partiden ayrı olmadığını ancak hars müessesesi ile Fırka'nın ayrı ayrı şeyler olduğunu, yalnız böyle bir uygulamanın İtalya ve Rusya'da olabileceği şeklinde yorumlamıştır⁴⁴².

Gazi, Türk Ocakları'nın CHF'na katılması ile ilgili olarak Afyonkarahisar mebusu Ruşen Eşref Bey'e şu beyanatı vermiştir;

“Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki, muayyen maksatlara erebilmek için maddî ve mânevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lâzım gelir. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin mühim neticelerini idrak etmiştir. Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için, bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır. Teessüs tarihinden beri ilmî sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakatle ve îmanla çalışan ve bu yolda memnuniyet-i mucip hizmetleri sebk etmiş olan Türk Ocakları'nın, aynı esasları siyasî ve tatbikî sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün manasıyla yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm. Bu kararım ise, millî müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidirler⁴⁴³”.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, açıklamasından sonra, Türk Ocakları delegeleri 10 Nisan 1931'de olağanüstü kurultay toplantısı düzenlemeye karar vermişlerdir. Hamdullah Suphi Bey'in imzasını taşıyan davetiye de şu ifadelerle yer verilmiştir; *“Türk Ocakları'nın H. Fırkası ile birleşmesi hakkında bir karar ittihaz edilmek üzere kurultay azasının fevkalade olarak 10 Nisan'da toplanması merkez heyetince takarrür etmiştir.*

⁴⁴² Y. Sarınoy, **a.g.e.**, s. 361, 362.

⁴⁴³ **Akşam**, 26 Mart 1931; **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C. III, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989, s.130.

Bu tarihte Ocak merkez binasını teşrifleri ricası ile hürmetlerimi takdim ederim efendim⁴⁴⁴”.

Bu davet üzerine kanuni formaliteler ve hazırlıkları tamamlanan Türk Ocakları olağanüstü kurultayı 10 Nisan 1931’de Ankara’da toplanmıştır⁴⁴⁵. Başta, CHF Genel Sekreteri Recep Peker olmak üzere parti ileri gelenleri ile milletvekillerinin de katıldığı kurultayda, Manisa Milletvekili Mustafa Fevzi’nin kurultay başkanlığına seçilmesinden sonra kürsüye gelen Hamdullah Suphi Bey, Merkez İdare Heyeti adına, Türk Ocakları’nın son çalışma raporunu okumuştur. Raporda;

“Kurultayın olağanüstü toplanma sebebinin Gazi’nin basında da yer alan isteği olduğu, CHP’nin dört yıl önceki genel kongresinde yaptığı konuşmada (Büyük Nutuk) Gazi’nin vatani ve inkılâpları gençliğe emanet ettiği, bu tutumunun zamanla gelişip uygulama safhasına geldiği, onun son yıllarda gençlik, dernekler ve eğitim konuları ile çok yakından ilgilendiği ve kalbinde, gençliğin inkılâpların esaslarına göre yetiştirilmesinin, inkılâpların gençlikte emin bir dayanak bulmasının en büyük istekleri arasına girdiği, son bir yılda meydana gelen bazı olayların (Kubilây Olayı gibi) bütün yurtseverleri üzdüğü, medeni düşüncelerin muhafazakâr çevrelerde de yerleşmesi hususunun, Gazi’nin ve devlet ileri gelenlerinin zihinlerinde gittikçe yer ettiği, bunu sağlayabilmek için de Gazi’nin CHP kadrolarını milliyetçi, halkçı ve cumhuriyetçi gençlerle doldurmayı ve memleket meselelerinde onlara da sorumluluk vermeyi arzu ettiği” ifade edilmiştir⁴⁴⁶.

Hamdullah Suphi Bey’in konuşmasından sonra Türk Ocakları’nın CHF’ye katılma kararını hazırlamak üzere “Hesapları Tetkik Encümeni” ve “Raporları Tetkik Encümeni” oluşturulmuştur. Kurultayın öğleden sonra ki oturumunda da önce bütçe daha sonra Türk Ocakları’nın kendini feshederek CHF’ye katılması ve bütün mal varlığının partiye devredilmesi hakkında hazırlanan encümen kararı oy birliğiyle kabul

⁴⁴⁴ **Akşam**, 26 Mart 1931.

⁴⁴⁵ **Akşam**, 11 Nisan 1931.

⁴⁴⁶ K. Akyüz, **a.g.m.** , s. 211.

edilmiştir⁴⁴⁷. 10 Mayıs 1931’de toplanan CHF 3. Büyük Kongresi’nde de Türk Ocakları kurultayında alınan karar aynen kabul edilmiştir⁴⁴⁸.

İstanbul Türk Ocağı da bu karara istinaden bütün mal varlığı ile birlikte CHF’ye katılmıştır. 14 Nisan 1931 Salı, Cumhuriyet gazetesinde (Tesisat ve eşyanın tesellümü başladı) başlığı altında aşağıdaki haberi yayınlamıştır; “Kurultayda verilen karar mucibince İstanbul Türk Ocağı’nın Fırka’ya devri hakkında CHF Umumî Kâtipliğinden Fırkanın İstanbul merkezine haber verilmiştir. Bu emre göre Türk Ocağı binasının menkul ve gayrimenkul emval ve eşyasına, teşkil edilecek bir heyet marifeti ile Fırkanın İstanbul Merkezine devir ve teslim edilecektir”.

Bu yazının yayımından bir gün önce Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul Vilayeti Reisliği tarafından aşağıdaki yazı gönderilmiştir;

Cumhuriyet Halk Fırkası

İstanbul

Vilâyet İdare Heyeti

İstanbul Türk Ocağı sadık İdare Heyeti Reis Dr. Fethi Bey’e

Türk Ocakları teşkilâtının bil’umûm hukuk ve vecibeler ile CHF ve devri ve hususta şimdiden yapılması lazım gelen muameleler hakkında Kâtibi Umûmilikten aldığım tamim sureti melfuttur.

Devir ve teslim muamelesinin ifası için teşekkül edecek komisyona Fırka İdare Heyetimizde Rükneddin ve Avukat Esat Beyler memur edilmişlerdir. Heyetinizden de icap eden iki kişinin tayin ile 13.4.1931 pazartesi saat on üçte Ocak’ta toplanarak işe başlamalarının temin buyurulmasını rica ve teyidi ihtiramat eylerim efendim⁴⁴⁹.

CHF

İstanbul Vilayet İdare Heyeti Reisi

Cevdet Kerim

⁴⁴⁷ Y. Sarıınay, **a.g.e.** , s. 364; **Akşam**, 11 Nisan 1931.

⁴⁴⁸ A. İpek, **a.g.t.** , s. 136.

⁴⁴⁹ H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.** , s. 388.

Ocağın devir işlemlerinden bir takım sıkıntılar çıkmıştır. Çünkü o zamanlar Türk Ocakları'nın borcu 1.000.000 lirayı geçmektedir. Bunu için Ocak binaları satılarak elde edilen para ile borçların kapatılması düşünülmüştür. Ancak İstanbul Türk Ocağı binasının satılması uygun görülmemiştir⁴⁵⁰. İstanbul Türk Ocağı'nın CHF'ye devrettiği bina, İstanbul Çatalca'da bulunuyordu ve 1.500.00 değerindeydi. Fırka binasının tamire muhtaç bir halde oluşu dolayısıyla Ocak binasına taşınmış ve kendi binası da telgrafhaneye icara vermiştir⁴⁵¹.

Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra, Hamdullah Suphi Bey, Bükreş elçiliğine atanmıştır. 19 Şubat 1932 itibariyle CHF'nin kültür kuruluşları olarak "Halkevleri" açılmıştır⁴⁵².

18 yıl aradan sonra, 1949'da Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından tekrar açılan Türk Ocakları, ilk yıllarda etkili olamamıştır. Çalışmaları uzun süre İstanbul, Tekirdağ ve Karadeniz Ereğli'sinden ibaret şubelerle sınırlı ve oldukça sönük kalmıştır. Ancak Ocak merkezinin Ankara'ya nakledilmesi ve hükümet tarafından Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmasından sonra, Türk Ocakları tekrar canlanmaya başlamıştır. Genel merkezde kurulan Gençlik Kolu ile Sanat ve Edebiyat Kolu, Türk Ocağı çalışmalarını Ankara dışına taşımaya çalışmıştır. Fakat bu etkinlikler 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi ile sarsıntıya uğramıştır. Gelişimini sürdüren Türk Ocakları, 1968'de başlayıp 1980'e kadar devam eden ideolojik sağ-sol çatışmalarından nasibini almıştır. 1970 başlarında, intifa hakkı ile kullandığı binası elinden alınan Ocak, faaliyetlerine apartman dairelerinde devam etmek zorunda kalmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile birlikte, ülkedeki diğer derneklerle birlikte Türk Ocakları'nın da faaliyetlerine son verilmiştir. 15 Nisan 1984'te faaliyetlerine tekrar başlayan Türk Ocakları, Genel Başkan Prof. Dr. Orhan Düzgüneş'in ve arkadaşlarının çabaları ile yeniden canlanarak yeni şubeler

⁴⁵⁰ **Cumhuriyet**, 14 Ekim 1931.

⁴⁵¹ Yücel Hacaloğlu, **Türk Ocakları Yeniden Kuruluyor (1949-1993)**, Türk yurdu Yayınları, İstanbul 1993, s. 184; H. Tuncer, Y. Hacaloğlu, R. Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 393.

⁴⁵² Z. Arslan, **a.g.t.**, s. 8.

açmıştır. 1988'den itibaren Türk Yurdu dergisi de düzenli olarak yayınlanmaya başlanmıştır⁴⁵³.

⁴⁵³ A. İpek, **a.g.t.** , s. 142.

SONUÇ

Türk Ocakları'nın doğduğu yer olan İstanbul Türk Ocağı'nın kuruluşu ve dönemin Türkçülük akımı paralel bir şekilde hareket ederek Anadolu halkının düşman esaretine düşmemesi için elinden geleni yapmıştır. Fiili olarak 1911'de ve resmi olarak 1912'de kurulan İstanbul Türk Ocağı ilk dönemlerinde her ne kadar sıkıntılar yaşamış olsa da gönüllü olarak halkın aydınlatılması ve geliştirilmesi için çalışmalar yürütmüştür.

Bu çalışmalarını planlı ve programlı bir şekilde yürütmüştür. 1918'de yapılan kongresinde ifade edildiğine göre Türkçülük matbuatı, Köycülük, Türk Gücü, Bakım, Neşriyat ve Sanayi gibi teşkilatlar kurmuştur. Özellikle yapmış olduğu konferanslar, müsamereler, musahabeler ile halkın kendini ifade etme ve tartışma ortamına kavuşmasını sağlamıştır. Cinsiyet ayrımı gözetmeksizin herkesin katılabileceği faaliyetler düzenlemiştir. Özellikle kadınların o zamana kadar yapamadığı faaliyetlere ön ayak olmuş, onlara çağdaş bir yaşamın kapılarını açmıştır. Anadolu kadını ilk defa İstanbul Türk Ocağı'nda faaliyetlere erkeklerle birlikte katılmış, konferans vermiş ve müsamerelerde rol almıştır.

İstanbul Türk Ocağı ilme çok önem vermiştir. Bunun en önemli göstergesi ilk kurulduğu Divanyolu'ndaki binada kütüphaneye sahip olmasıdır. Bunun yanı sıra açmış olduğu dersler ile eğitime katkı sağladığı görülebilir. İçtimaiyat, Türk Tarihi, İslam Tarihi, Edebiyat Tarihi, Batı Edebiyatı Tarihi, Türk ve İslâm Meskûkâtı, İktisat, Terbiye, Sanayi-i Nefise Tarihi, Hukuk gibi konularda dersler vermiştir. Serbest dersler olarak ifade edilen bu derslerden başka Lisan dersleri açarak İngilizce, Fransızca, Rusça, İtalyanca gibi dilleri öğretmiştir. Ayrıca bu kurslarda yabancılara Türkçe öğretilmiştir.

Ekonomik sıkıntılar yaşamış olmasına rağmen öğrenci yardımlarında bulunmuştur. Diğer yandan gençlerin fiziki olarak eğitilmeleri için sportif faaliyetlerde bulunmuştur. Avrupa tarzı modern tesislerde gençlerin eğitilmesine katkı sağlamıştır. Yurt dışında eğitim görmek isteyen öğrencilere bu konuda yardımcı olmuştur.

İstanbul Türk Ocağı'nın yapmış olduğu bu faaliyetler dönemin şartları düşünüldüğü zaman çok önemli ve yapılmasının oldukça zor olduğu anlaşılır. Kuruluşunun ilk on yılını (1912-1922) savaşlarda mücadele vererek geçiren İstanbul Türk Ocağı, kararlılıkla mücadelesini sürdürmüştür. Gerek Mütareke döneminde gerekse de Cumhuriyet döneminde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e çok büyük katkılar sağlamıştır. Milli Mücadele'nin başarı kazanmasında ve Cumhuriyet döneminde inkılapların halka ulaştırılmasında yapmış oldukları faaliyetler takdire şayandır. Milli Mücadele döneminde politikalarını ve faaliyetlerini daha çok vatanın kurtulması noktasında yoğunlaştıran İstanbul Türk Ocağı, Cumhuriyet ile birlikte rejimin getirilerini ve inkılapların toplum nezdinde yerleşmesi yönünde çalışmalarını sürdürmüştür.

Türk Ocaklarının en önemli özelliği bulundukları bölgenin yerel dinamiklerini ortaya çıkartmaktır. Trabzon Türk Ocağı, balıkçılığın gelişimi ve bölgede konuşulan Rumca'nın önüne geçmek için Türkçe'nin konuşulmasını daha yaygın hale getirmek için çalışmalar yapmış, Ankara Türk Ocağı, yoğun bir şekilde yeni müzik anlayışını topluma tanıtmaya ve benimsetmeye faaliyetleri üzerine yoğunlaşmış, Kastamonu Türk Ocağı, tahta işçiliği sektörünün gelişimi doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüş, Doğu Anadolu'da kurulan Türk Ocakları, Çukurova'da kurulan Ocaklarla benzerlik göstererek Türk dilinin yerleşmesi noktasında hareket ederken İstanbul Türk Ocağı, Osmanlı'dan aldığı kültürel mirası Cumhuriyet dönemine taşımasının yanında bulunduğu konumu çok iyi kullanarak ekonomik alanda da kalkınmanın önünü açacak çalışmaların içerisinde yer almıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında halkın yeniliklere uyum sağlaması adına önemli faaliyetlerde bulunarak sosyalleşmelerini sağlamıştır. Yapmış olduğu konferanslar ile bilinçli bir toplum yaratmanın yanı sıra onların zevklerine göre musiki faaliyetlerinde bulunmuştur. Batı musikisinin yanı sıra kültürümüzün en seçkin parçaları halka dinletilmiş ve gelecek nesillere aktarılması için kayıt altına alınarak muhafaza edilmiştir. Ayrıca musiki faaliyetlerinde ilk defa batı ve doğu müzikleri sentezlenerek müziğe yeni bir tarz getirilmiştir.

İstanbul Türk Ocağı, faaliyetleriyle her kesime hitap edebilmeyi başarmıştır. Özellikle gençlere yönelik faaliyetlere daha çok önem vermiştir. Onların fiziki

gelişimlerinin yanı sıra ahlaki gelişimlerine de katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda onların eğitimi için her türlü fedakârlığı yaparak topluma faydalı bireyler yetiştirmiştir.

İstanbul Türk Ocağı'nın yapmış olduğu faaliyetlere baktığımızda Türkiye'nin gelişimine ne kadar çok katkıda bulunduklarını anlayabiliriz. Özellikle Cumhuriyet'in ilanı ile inkılapların halka ulaşmasında çok önemli bir rol almıştır. Tarihimizin, kültürümüzün ve geleceğimizin mirasçısı olan gençlerimizin onların sayesinde zarar görmediklerine şahit oluyoruz. Aynı zamanda siyasi olarak yapmış oldukları işlerin Milli Mücadele'yi başarıya ulaştırmada ne kadar çok etkili olduğu ortaya çıkmıştır. İstanbul Türk Ocağı'nın belki de en belirgin özelliği budur. Çünkü diğer Ocaklarda olmayan siyasi faaliyetler İstanbul Türk Ocağı'nda meydana gelmiştir. Bir yandan ilimle düşman ile mücadele verirken diğer taraftan silahlanarak cephede savaşmıştır.

İstanbul Türk Ocağı'nın tarihimizdeki yerini belirtmek gerekirse bir ayağı Anadolu'da diğer ayağı Avrupa'da olan, çağdaş bir toplum oluştururken kendi değerlerinden kopmayan, yeniliklerin halka aktarılmasında köprü konumunda olan, milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında faaliyetlerde bulunan, bilinçli bir toplum meydana getirmek için fedakârlıktan asla ödün vermeyen bir kültür kurumu olduğunu nitelendirebiliriz.

Türk Ocakları 10 Nisan 1931'de kapatılınca, buna bağlı olarak İstanbul Türk Ocağı'nın da çalışmaları sona ermiş ve tüm malları, yurt genelinde olduğu gibi, Cumhuriyet Halk Fırkasına devredilmiştir. 18 yıl aradan sonra 17 Mart 1949'da Umumi merkezi olarak İstanbul Türk Ocağı, yeniden açılmıştır. Ancak bu yeniden açılış daha sonra meydana gelen olaylar neticesinde birkaç kez daha tekrarlanmıştır. 6 Mart 1986'da tekrar faaliyetlerine başlayan İstanbul Türk Ocağı günümüze kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Sonuç olarak ilk kurulduğu zamanda olduğu gibi olamayan İstanbul Türk Ocağı, tarihimizde unutulmayacak başarılarla imza atmıştır.

KAYNAKLAR

I. Arşivler

a) Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2-11, D:92, F: 1-95.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2-C, D: 92, F: 6-22.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: III-10, D:44, F:88, Vesika No: 12342.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Belge No: 1-1, F: 1-1.

b) Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi

Dosya No: 114, Fon No: 13, A: 5/1774

Dosya No: 1336-8, Fon No: 27.

Dosya No: 182, Fon No: 8-1.

c) T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, F: 30 10 0 0, K: 117, D: 816, S: 20.

BCA, F: 30 18 1 1, K: 27, D: 76, S: 5.

BCA, F: 30 10 0 0, K: 78, D: 518, S: 19.

d) Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi

TİTE Arşivi, Kutu No: 48, Gömlek No:17, Belge, 17-2001.

II. Resmi Yayınlar

Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları, Türk Ocakları Yayınları, Ankara 1924.

İstanbul Türk Ocağı 1928 Derneği Riyasetine Verilen İdare ve Murakabe Heyetleri Raporu, Kader Matbaası, İstanbul 1928.

Merkez Heyetinin 1928 Kurultayına Arz Ettiği Umumi Rapor, **Türk Yurdu**, C. 21, S. 198, İstanbul 1928, (53-64).

Türk Ocağı'nın Nizamname-i Esası ve Dâhiliyesi, Tanin Matbaası, İstanbul 1328.

Türk Ocakları Yasası, Türk Ocağı Merkez Heyeti Yayınları, Ankara 1925.

Türk Ocakları Üçüncü Kurultayı Zabıtları, Kader Matbaası, İstanbul 1926.

Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultayı Zabıtları, Türk Ocakları Merkez Heyeti Yayınları, Ankara 1928.

Türk Ocağı Ramazan Geceleri Tertip Ettiği Muhasebe Programı, İstanbul 1914.

Türk Ocakları Mesai Programı, Matbaa-ı Osmaniye, İstanbul 1926.

Türk Ocağı Tarihçesi, **Türk Ocağı Tarihçe Mefkûre Program Tüzük**, Türk Ocağı Umumi Merkez Neşriyatı, No: 1, Ankara 1969.

Türk Ocağı Tüzüğü, **Türk Ocağı Tarihçe Mefkûre Program Tüzük**, Türk Ocağı Umumi Merkez Neşriyatı, No: 1, Ankara 1969.

Türk Ocağı İdare Raporu, **Türk Yurdu**, Y. 5, C. 14, S. 159, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 30 Haziran 1918, (4241-4272).

Türk Ocağı İdare Heyeti'nin Raporu, **Büyük Mecmua**, No:6, Diken Neşriyat, İstanbul 1911, (87).

TBMM Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima, Birinci Celse, Ankara 24 Nisan 1336.

1928 Senesi Türk Ocakları Kurultayı Zabıtları (Beşinci Kurultay), Türk Ocakları Merkez Heyeti Yayınları, Ankara 1930.

1340 Senesi Nisanında Toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları, Yenigün Matbaası 1341 (1925).

III. Süreli Yayınlar

a) Dergiler

Akademik Bakış

Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Belleten

Büyük Mecmua

Halka Doğru

History Studies

Journal of Academic Social Science Studies

Mülkiye Dergisi

Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Dergisi

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Tarihin Peşinde

Türk Yurdu

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi

Türkiyat Araştırmaları Dergisi

Yeni Mecmu

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi

b) Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

İkdam

Sebil'ül Reşad

Tanin

Tevhid-i Efkâr

IV. Tezler

ACET, Mehmet Tahir, Ziya Gökalp'te Din ve Milliyetçilik, (Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2014.

ARSLAN, Zehra, Trabzon Türk Ocağı (1925-1931), (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2008.

BAYRAKTUTAN, Yusuf, Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları (1912-1931), (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1990.

BOZDAĞ, Oğuzhan, Türk Ocakları İdeolojisi ve Mimarisi, (Gazi Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2013.

ÇILGIN, Canan, *Tek Parti Döneminde Yayınlanan İrkçi Turancı Dergilerin İncelemesi (Orhun, Bozkurt, Ergenekon, Gök-Börü)*, (İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011.

DOKUYAN, Sabit, *İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk-Alman İlişkileri ve Bu Sürece Milliyetçi-Turancı Görüşlerin Etkileri*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2009.

ERDEM, Ufuk, Türk Ocağı Kurucularından ve Teşkilâtı Mahsusa'nın Önemli Simalarından Doktor Fuat Sâbit, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2009.

ERGÜN, Gülcan, *İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010.

İPEK, Arzu, Ankara Türk Ocağı (Kuruluşu ve Faaliyetleri), (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010.

KARAER, İbrahim, Türk Ocakları ve İnkılaplar (1912-1931), (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi) Ankara 1989.

KILIÇ, Nermin, Atatürk'ün Türk Ocakları'ndaki Konuşmaları, (Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu 2006.

ODABAŞI, İsmail Arda, İkinci Meşrutiyet Dönemi Basın ve Fikir Dünyasında Genç Kalemler Dergisi, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul 2006.

ÖZÇELİK, Şeyda, Türk Ocakları ve Eğitim, (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2010.

ÖZDEMİRCİ, İlbey Cemal Nuri, *İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Devlet-Sivil Toplum İlişkisi: Türk Ocakları Örneği*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2014.

ŞAHİN, Murat, Türk Ocakları'nın Eğitim ve Kültür Faaliyetleri (1912-1931), (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009.

ŞAHNA, Ülkü, *Türkiye'de Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı ve Tek Parti Döneminde Milliyetçilik Anlayışları*, (Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

V. Kitaplar

ADIVAR, Halide Edip, **Mor Salkımlı Ev**, Atlas Yayınları, İstanbul 1970.

AKALIN, Şükrü Halûk, (Hazırlayan), **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

AKÇİÇEK, Eren-Mehmet Karayaman, **Atatürk'ün Türk Ocakları'nı Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmalar**, Ege Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, İzmir 2007.

AKÇURA, Yusuf, **Siyaset ve İktisat**, Hazırlayan: Erol Kılınç, Yeni Matbaa, İstanbul 1924.

AKÇURA, Yusuf, **Türk Yılı**, Türk Ocakları Merkez Heyeti Yayınları, İstanbul 2008.

AKÇURA, Yusuf, **Türkçülük (Türkçülüğün Tarihi Gelişimi)**, Türk Kültür Yayınları, İstanbul 1978.

AKÇURA, Yusuf, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara 1976.

AKDENİZ, Arif, **Türk Ocakları 100 Yaşında Türk Ocakları'nın Tarihçesi ve Tanıtımı**, Türk Ocakları Bakırköy Şubesi Yayınları, İstanbul 2000.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989.

ATSIZ, Hüseyin Nihal, **Türk Ülküsü**, Baysan Yayınevi, İstanbul 1992.

CANSEVER, Hasan Ferit, **Türk Ocağının Doğuşundaki Sebepler ve Saikler**, Türk Yurdu Neşriyat, No: 8, Ankara 1993.

CANSEVER, Hasan Ferit, **Ocak Mesaisi Hakkında 1927 Kurultayına Arz Edilen Tekliflerim**, Türk Ocakları Merkez Heyeti Yayınları, Ankara 1928.

GÖKALP, Ziya, **Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**, Hazırlayan: Osman Karatay, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, Varlık Yayınları, İstanbul 1968.

HACALOĞLU, Yücel, **Türk Ocakları Yüzyıllığı**, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2000.

HACALOĞLU, Yücel, **Türk Ocakları'na Dair Bazı Vesikalar (1912-1995)**, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1995.

HACALOĞLU, Yücel, **Türk Ocakları Yeniden Kuruluyor (1949-1993)**, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 1993.

KARAER, İbrahim, **Türk Ocakları (1912-1931)**, Türk Yurdu Neşriyat Yayınları, Ankara 1992.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

KILIÇ, Nermin, **Türk Ocakları ve Atatürk**, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara 2012.

KUTAY, Cemal, **Türk Ocakları ve Türk Milliyetçiliği**, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1995.

RIFAT, Samih, **Milli Armamız Nasıl Olmalı?**, S. 2, Türk Ocakları Hars Heyeti Neşriyatı, İstanbul 1926.

SARINAY, Yusuf, **Türk Ocaklarının Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931**, İstanbul 1994.

SUNATA, İ.Hakkı, **İstanbul'da İşgal Yılları**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, **Dağ Yolu**, Türk Ocakları Hars Heyeti Neşriyatı, Ankara 1928.

TEK, Ahmet Ferit, **Nevsal-i Milli**, Fırat Asar-ı Müfide Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1914.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C. I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

TUNCER, Hüseyin, Yücel Hacaloğlu, Ragıp Memişoğlu, **Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji)**, Türk Yurdu Yayınları, No:44, Ankara 1998.

UZUN, Mehmet-Yücel Hacaloğlu, **Türk Ocakları Belgeseli Belgeler/Resimler (1912-1994)**, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara 1994.

ÜSTEL, Füsün, **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

YENİŞEHİRLİOĞLU, Filiz, **“Osmanlı Kültür Tarihi İncelemesine İlişkin Saptamalar”**, Kültür Tarihi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, Eskişehir 2013.

VI. Makaleler

AKANDERE, Osman, *“Damat Ferid Paşa'nın IV. Hükümeti Döneminde Kuva-yı Milliye İleri Gelenleri Hakkında Verilen İdam Kararları”*, **Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 43, Ankara 2009, s. (343-406).

ALİ, Hüseyinzade, *“Kafkasya Hakkında”*, **Türk Yurdu**, Y. 5, C.14, S. 5, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 16 Mart 1918, s. (4139, 4140).

AĞAOĞLU, Samet, *“Hamdullah Suphi Tanrıöver”*, **Türk Yurdu**, (Hamdullah Suphi Tanrıöver Özel Sayısı), S. 2, Şubat 1967, s. (33-38).

AKÇAM, Taner, *“Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler”*, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, C. IV, İstanbul 2002, s. (53-63).

- AKYÜZ, Kenan, “*Türk Ocakları*”, **Belleten**, S. 196, Cilt, L, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s. (201-228).
- BATTAL, Abdullah, “*Türk Âleminde İlim ve Sanat Hareketleri*”, **Türk Yurdu**, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 1926, (49-51).
- BALKILIÇ, Özgür, “*Rüşeym Halinde Türk Milliyetçiliği: Türk Yurdu Dergisi (1911-1918)*”, **Mülkiye Dergisi**, C. XXXIV, S. 266, Ankara 2010, s. (125-170).
- BÖLÜKBAŞI, Yusuf Ziya-Gökberk Yücel, “*Cumhuriyetin Ötekisi Olarak Geleneksel Milliyetçilik ve Türk Ocakları’nın Kapatılması*”, **Akademik Bakış Dergisi**, S. 26, İstanbul 2011, (1-19).
- BULUT, Sedef, “*İşgal İstanbul’unda Bolşevik Faaliyetleri: İtilaf Devletleri’nin Bolşevizm Endişesi ve Uyguladıkları Politikalar*”, **Tarihin Peşinde**, S. 9, 2013, s. (207-234).
- COPEAUX, Etienne, “*Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, C. IV, İstanbul 2002, s. (44-53).
- ÇİNER, Sadık, “*Büyük Vatan Evladı*”, **Türk Yurdu**, C. 6, S. 2, (Hamdullah Suphi Tanrıöver Özel Sayı), İstanbul 1967, s. (83,84).
- DEMİR, Şerif, “*Milli Mücadelede Celal Bayar (1919-1923)(Siyasi Hayatı ve Fikirleri)*”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, S. 15-16, İstanbul 2009, (53-78).
- DEVELİOĞLU, Burhaneddin, “*Hamdullah Suphi ve 55 Sene*”, S.2, **Türk Yurdu**, İstanbul 1967, s. (10-17).
- GÖÇEK, Fatma Müge, *Osmanlı Devleti’nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, C. IV, İstanbul 2002, s. (63-76).
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs, “*Türk Yurdu*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, C. IV, İstanbul 2002, s. (269-274).
- HANİOĞLU, Şükrü, “*Türkçülük*”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. (1394-1399).
- HİSAR, Abdulhak Şinasi, “*Ocakta Şairler, Edipler, Konferansçılar*”, **Türk Yurdu**, S. 238, İstanbul 1954, s. (353-355).
- HİSAR, Abdülhak Şinasi, “*Konferans Zamanları*”, **Türk Yurdu**, S. 245, İstanbul 1955, s. (921-924).
- HİSAR, Abdulhak Şinasi, “*Ocağın Kuruluşunda Milli Hudutlar Dışından Gelmiş Türkler*”, **Türk Yurdu**, S. 239, İstanbul 1954, (433-435).

HİSAR, Abdülhak Şinasi, “Ocakta Tezyini Sanat Eserlerimiz Arasında”, **Türk Yurdu**, S. 237, İstanbul 1954, s. (249-252).

HİSAR, Abdülhak Şinasi, “Ocağın Doğduğu Zaman Ve Muhit”, **Türk Yurdu**, S. 234, İstanbul 1954, s. (1-7).

HİSAR, Abdülhak Şinasi, “Bir Vatanseverlik Mabedi Olan Ocak”, **Türk Yurdu**, S. 234, İstanbul 1954, s. (89-92).

İstanbul Türk Ocağı’nın 1927 Senesi Mesai Programı, **Türk Yurdu**, C. 19, S. 188, Ankara 1927, (142-145).

KILIÇ, Murat, “*Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 16, Isparta 2007, (113-139).

KODAL, Tahir, “*Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları*”, **Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 52, Erzurum 2008, s. (295-314).

KUTLU, Sacit, “*İkinci Meşrutiyet Döneminin Düşünce Akımları*”, **Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Dergisi**, Obarşiv Yayınları, İstanbul 2008, (1-13).

NİHAT, Mehmet, “Milli Ordu ve Milletın Vazifeleri”, **Türk Yurdu**, C. 17, S. 179, Ankara 1926, (270-275).

OKUTAN, Çağatay, “*Arap Milliyetçiliği*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S. 56, Ankara 2001, s. (157-172).

ÖZKAN, Asaf, “*Millet-Milliyetçilik-Milli Tarih Bağlamında Türk Yurdu Dergisi’nde Milli Tarih Oluşturma Çabaları*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, C. 15, S. 37, Erzurum 2008, s. (289-309).

SAKLI, Ali Rıza, “*Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği*”, **Akademik Bakış Dergisi**, S. 33, İstanbul 2012, s. (1-16).

SARINAY, Yusuf, “*Türk Ocağı*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. (545-546).

SEÇEN, Hasan, “*Türk Milliyetçiliği ve Bilim I: Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan ve Erol Güngör’de Bilim Anlayışı*”, **Türk Yurdu**, C. XXXII, S. 295, İstanbul 2012.

ŞİRİN, Funda Selçuk, “*İngiliz Raporlarında Atatürk’ün İlk İstanbul Ziyareti (1927)*”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 35, Konya 2014, (245-262).

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, “*Müessesemizin Mazisine Bir Bakış*”, **Türk Yurdu**, S. 238, İstanbul 1954, (329-332).

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, “*Bu Sesi Koruyacaksınız*”, **Akşam**, 12 Eylül 1930, (1, 2).

ULVİ, İzzet, “Yeni Türk Harfleri Münasebetiyle”, **Türk Yurdu**, C. 21, S. 200, İstanbul 1928, (1-3).

UZUN, Mehmet, “Türk Ocakları ve 1928 Arap Alfabetinden Latin Alfabetine Geçiş”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 177, İstanbul 2008, (215-236).

UZUN, Mehmet, “Türk Ocakları’nın Kuruluşu’ndan Günümüze Çıkardığı Süreli Yayınlar Bibliyografyası”, **Türk Yurdu**, Y. 100, S. 238, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2011.

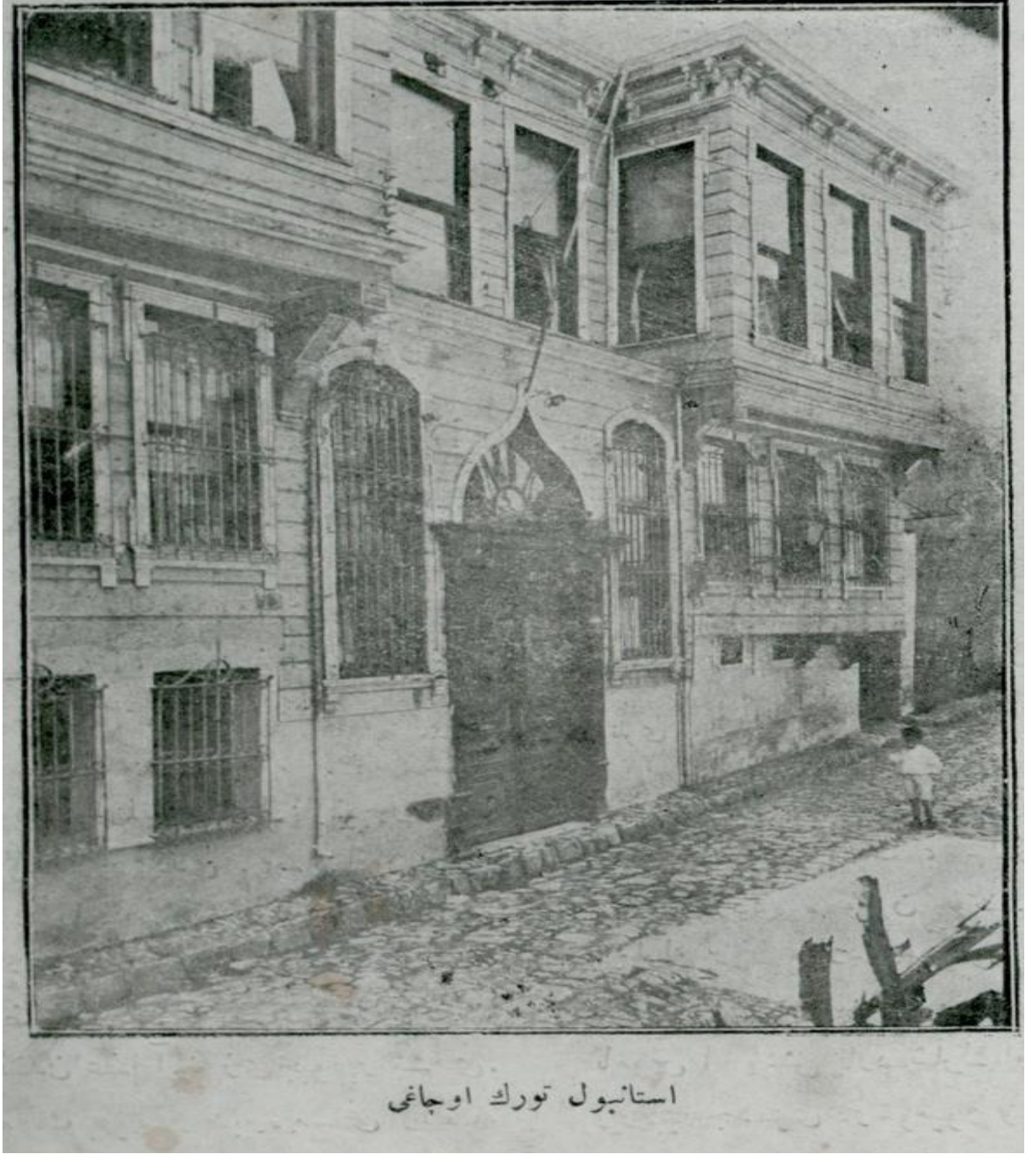
YETİM, Fahri, “II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülüğe Geçişte Kapsayıcı Formül: “Millet-i Hâkime” Düşüncesi ve Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Isparta 2008, (71-84).

YILDIRIM, Emre, “Türkiye’de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği” **The Journal Of Academic Social Science Studies**, S. 28, Adıyaman/TÜRKİYE 2014, s. (73-95).

YILDIRIM, Emre, “Türkiye’de Milliyetçiliğin Arka Planı: Osmanlı’da Modernlik ve Milliyetçilik”, **History Studies**, C.6, S. 6, Ankara 2014, s. (231-252).

EKLER

EK:1

Türk Ocağı İdare Raporu, **Türk Yurdu**, Y. 5, C. 14, S. 159, Türk Yurdu Yayınları, İstanbul 30 Haziran 1334, s. 4241.

EK: 2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 117 - Dosya No: 816 - Sıra No: 20

